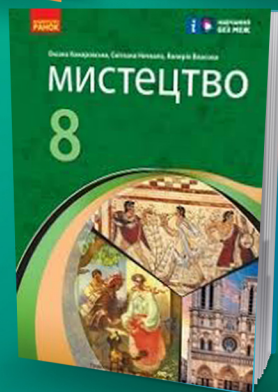
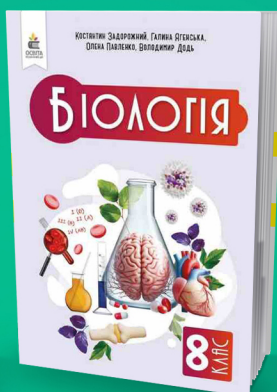
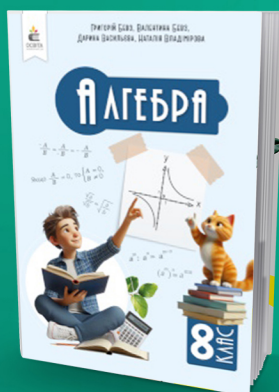

Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: упроваджуємо новий зміст освіти у 8 класі

Загальна середня освіта України

в умовах воєнного стану та відбудови:
упроваджуємо новий зміст освіти
у **8** класі

*методичний порадник науковців
Інституту педагогіки НАПН України
до початку 2025–2026 навчального року:
методичні рекомендації*

Київ 2025

УДК 373.091.33-024.87:614.46»4»

Рекомендовано до друку вченою радою
Інституту педагогіки НАПН України
(протокол № 11 від 21.08.2025 р.)

Рецензенти:

Калініна Л. М., доктор педагогічних наук, професор, вчений секретар Інституту педагогіки НАПН України

Єрмак Т. М., доктор філософії, директор Ліцею № 157 Оболонського району м. Києва

Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: упроваджуємо новий зміст освіти у 8 класі / методичний порадник науковців Інституту педагогіки НАПН України до початку 2025–2026 навчального року: методичні рекомендації/ за заг. ред. Олега Топузова, Тетяни Засекіної: Ін-т педагогіки НАПН України. - [Електронне видання] - Київ: Педагогічна думка, 2025. - 158 с.

У виданні опубліковано методичні рекомендації фахівців Інституту педагогіки НАПН України до початку нового навчального року. Розглянуто інноваційні зміни в організації освітнього процесу у зв'язку із реформою загальної середньої освіти «Нова українська школа» та умовами воєнного стану. Надані практичні рекомендації щодо використання в освітньому процесі нових модельних навчальних програм і підручників, а також презентовано напрацювання та методичні розробки науковців із актуальних питань освітньої практики.

Для педагогічних працівників закладів загальної середньої освіти.

УДК 373.091.33-024.87:614.46»4»

ISBN 978-966-644-805-0

© Інститут педагогіки НАПН України, 2025
© Педагогічна думка, 2025

ЗМІСТ

Передмова	5
Розвиток цифрової компетентності вчителя (О.І. Ляшенко)	7
Використання електронних ресурсів в оцінюванні професійної діяльності педагогів закладів загальної середньої освіти (О.Радкевич)	10
МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ПРЕДМЕТІВ / КУРСІВ У 2025–2026 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ	
МОВНО-ЛІТЕРАТУРНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	15
Методичні рекомендації на 2025-2026 навчальний рік щодо навчання української мови в 8 класі НУШ (О.Горошкіна, Н.Голуб)	
Навчання української літератури у 8-му класі: інновації, концептуальні засади та навчально-методичний супровід (Т.Яценко)	19
Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної) у 8-му класі: інновації, зміст, методичні аспекти (Т.Яценко, І. Тригуб)	32
Організація навчального процесу за підручником НУШ «Зарубіжна література. 8 клас» авторів Горобченко І., Снегірьова В., Каєнко О., Бушакова О. (В.Снегірьова)	47
Методичні засади викладання іноземної мови у НУШ (І. Горошкін, М. Яковчук)	53
МАТЕМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	55
Методичні рекомендації щодо навчання математики у 2025/2026 навчальному році (М. Бурда, Д. Васильєва, О.Вашуленко, Н. Тарасенкова)	
ПРИРОДНИЧА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	68
Методичні рекомендації щодо вивчення географії у 8-му класі НУШ (Т. Назаренко)	
Методичні рекомендації на 2025-2026 навчальний рік щодо навчання біології в 7-8 класах нової української школи (К.Задорожний)	70
Навчання фізики у 8-му класі НУШ (М.Головко, Д.Засєкін, Т.Засєкіна, Ю.Мельник, В.Сіній)	73
Навчання хімії у 8-му класі закладів загальної середньої освіти (Т.Коршевнюк)	82
ГРОМАДЯНСЬКА ТА ІСТОРИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	94
Про навчання історії у 8-му класі НУШ (О. Пометун, Н. Гупан)	
Активне навчання учнів громадянської освіти у 8-му класі: створення середовища для діалогу та дії (Т.Ремех, Г. Серова)	104
Навчання аксіологічного складника через релігієзнавчий компонент історії в 8-му класі (В. Кришмарел)	110
Полікультурний контекст компетентісно орієнтованого навчання історії у 7-8 класах нової української школи (Ю. Малієнко)	113
Проектування дослідницьких завдань з історії для учнів базової школи: теорія і практика (П. Мороз, І. Мороз)	117

ІНФОРМАТИЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	127
Методичні рекомендації щодо навчання інформатики у 8 класі НУШ за програмою І.О. Завадського, О.В. Коршунової, І.А. Твердохліба (<i>І. Завадський, О. Коршунова, І. Твердохліб</i>)	
ТЕХНОЛОГІЧНА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	135
Методичні рекомендації щодо викладання навчального предмета «Технології» у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році (<i>В. Туташинський</i>)	
МИСТЕЦЬКА ОСВІТНЯ ГАЛУЗЬ	137
Новації у навчанні інтегрованого курсу «Мистецтво» у 8-му класі нової української школи (<i>О. Комаровська</i>)	
STEM	148
STEM як підхід до навчання (<i>М.Тишковець. А.Кудра</i>)	

ПЕРЕДМОВА

З початком нового 2025-2026 навчального року ми стоїмо на порозі чергового етапу адаптації освітнього процесу до реалій війни та повоєнної відбудови. Однією з головних проблем залишається **безпека**. Важливим завданням є проведення тренінгів та регулярних навчань з евакуації. Крім того, акцент робиться на **психологічній підтримці** учасників освітнього процесу. Уроки з мінної безпеки, надання першої домедичної допомоги та психологічна допомога є обов'язковими елементами освітнього процесу. Ці заходи допомагають не лише зберегти життя, а й надають учням і педагогам відчуття безпеки та контролю в непростих умовах.

Інша проблема — **якість освіти в умовах дистанційного й змішаного навчання**. Важливо не допустити зниження рівня знань. Для цього варто зосередитися на: використанні сучасних цифрових інструментів; розробці ефективних методик, які підтримують залученість учнів; забезпеченні зворотного зв'язку з батьками та учнями, щоб оперативно реагувати на виклики. У цьому році очікується подальше впровадження інтерактивних платформ, електронних ресурсів та інструментів для дистанційної та змішаної форми навчання, зокрема електронних додатків до підручників 8-го класу, які є їх невід'ємним складником.

Не так проблема, як скоріш виклик – це використання штучного інтелекту (ШІ) в освітньому процесі, який має як низку переваг так і недоліків. ШІ-системи можуть адаптувати навчальний матеріал і темп навчання до індивідуальних потреб кожного учня. Вони аналізують прогрес, виявляють прогалини в знаннях і пропонують завдання, спрямовані саме на ці слабкі місця. Доступні в будь-який час. Попри значні переваги, застосування ШІ в освітньому процесі має і певні недоліки, які можуть негативно вплинути на розвиток учнів, якщо не враховувати їх. Надмірне покладання на ШІ для отримання готових відповідей може призвести до того, що учні не будуть самостійно аналізувати інформацію та шукати рішення. Згенеровані ШІ рішення ускладнюють їх перевірку, важко виявити чи робота виконана учнем самостійно. Це створює загрозу для академічної доброчесності.

Науковці Інституту педагогіки Національної академії педагогічних наук України продовжать надавати науково-методичну підтримку педагогам, що особливо актуально в умовах реформування освіти. У першу чергу Інститут продовжує свою роботу в межах впровадження Нової української школи, що передбачає розробку методичних рекомендацій, навчальних програм та матеріалів для вчителів, які працюють за новими стандартами.

У 2025-2026 році учителі матимуть змогу працювати за такими інноваційними підручниками для 8-го класу: «Українська мова» (авт. Н. Голуб, О. Горошкіна), «Українська література» (авт. кол. Т. Яценко та ін.), «Українська і зарубіжна літератури» (авт. Т. Яценко, І. Тригуб), «зарубіжна література» (авт. В.Снегірьова та ін.), «Алгебра» (авт. Д. Васильєва та ін.), «Алгебра» (авт. Н.Тарасенкова та ін.), «Геометрія» (авт. М. Бурда, Н. Тарасенкова), «Геометрія»

(авт. Д. Васильєва та ін.), «Біологія» (авт. К. Задорожний та ін.), «Фізика» (авт. Т. Засєкіна, М. Гвоздецький), «Хімія» (авт. О. Ярошенко, Т. Коршевнік), «Географія» (В. Грома та ін., за ред. О. Топузова), «Інформатика» (авт. І. Завадський, О. Коршунова), «Історії України» (авт. О. Пометун, Н. Гупан), «Всесвітня історія» (авт. О. Пометун, О. Дудар), «Громадянська освіта» (авт. О. Пометун, Р. Ремєх, Г. Сєрова).

Ці підручники не лише якісні як пояснювально-ілюстративні, найголовніше вони спонукають учнів і учениць до дії, самостійного здобуття знань і вмінь. Їх унікальність в діяльнісному підході. Робота з такими підручниками потребує додаткових зусиль і для учителів. Саме тому на допомогу учителям науковці надають методичні рекомендації, проводять вебінари, відкриті зустрічі, готують додаткові навчально-методичні матеріали. Одним із викликів минулого навчального року стала нова система оцінювання результатів навчання за відповідними групами, виокремленими у державному стандарті. На допомогу учителям підготовлено робочі зошити, посібники, збірники завдань, які відповідають новій системі оцінювання. Це якісний, науково обґрунтований інструмент оцінювання якого так потребують учителі. Також науковці Інституту брали участь у програмах навчання та сертифікації учителів, у розробленні матеріалів із подолання освітніх втрат.

Враховуючи виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням, науковці Інституту педагогіки НАПН України також займаються питаннями **навчання дітей-переселенців та наших учнів за кордоном**. З 1 вересня 2025 року учні, що вимушено перебувають за кордоном матимуть змогу навчатися в українських школах онлайн, вивчаючи українознавчий компонент (українську мову, літературу, історію, географію).

Науковці Інституту педагогіки НАПН України і надалі працюватимуть у наданні практичних інструментів та методологічної підтримки для реалізації реформ НУШ, допомагаючи вчителям та учням адаптуватися до нових освітніх стандартів.

Нехай цей навчальний рік стане роком розвитку, нових відкриттів і досягнень. Я бажаю педагогам натхнення, терпіння та професійної наснаги. Учням — допитливості, наполегливості та незабутніх моментів. Батькам — мудрості, підтримки та розуміння.

Пам'ятаймо: освіта — це наш спільний фундамент, на якому ми будуємо майбутнє вільної та сильної України. Разом ми подолаємо всі труднощі й досягнемо нових висот!

ОЛЕГ Топузов,
віцепрезидент НАПН України,
директор Інституту педагогіки НАПН України

РОЗВИТОК ЦИФРОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

О.І. Ляшенко

*академік НАПН України, д.п.н., професор
головний науковий співробітник відділу
біологічної, хімічної та фізичної освіти*

В умовах цифрової трансформації освіти формування і розвиток цифрових компетентностей набуває особливого значення, оскільки вони отримують статус неодмінних здібностей усіх учасників освітнього процесу. В епоху цифровізації освіти цифрова компетентність учителя стає необхідним складником його педагогічної майстерності, чинником досягнення високої якості і результативності освітнього процесу, оскільки наразі педагогічна діяльність стрімко насичується засобами ІКТ [1]. За таких умов формування цифрових компетентностей учасників освітнього процесу стає нагальним завданням освітньої політики, що підтверджується низкою заходів і документів, прийнятих на міжнародному і вітчизняному рівнях. Зокрема, в Україні впроваджуються *Стратегія розвитку інформаційного суспільства* і *Концепція розвитку цифрових компетентностей* та розроблена *Рамка цифрової компетентності для громадян України* [2], які загалом окреслюють основні вимоги до цифрової компетентності вчителя.

У своїй професійній діяльності вчитель повинен володіти базовими навичками налаштування і користування цифровими засобами з метою їх використання в освітньому процесі, вміти застосовувати цифрові технології, онлайн-сервіси, різноманітні застосунки і програмне забезпечення в навчальних цілях, використовувати цифровий інструментарій та інтернет в освітній діяльності, розробляти цифровий контент та імплементувати його в навчальний процес. Тому для ефективного формування цифрової компетентності вчителя важливо усвідомлювати особливості її формування і розвитку залежно від специфіки діяльності.

Ґрунтуючись на загальному означенні компетентності [3] як динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність, цифрову компетентність учителя можна схарактеризувати як інтегроване утворення, що складається із:

- знань про наявні цифрові засоби (гаджети), сервіси штучного інтелекту, програмне забезпечення, що їх доповнюють;
- навичок користування електронними пристроями і програмами, електронними ресурсами в своїй професійній діяльності;
- здатності оцінювати можливості використання цифрових засобів і програм у різних педагогічних ситуаціях;
- умінь критичного осмислення переваг і обмежень застосування цифрових засобів, програм і технологій, зокрема штучного інтелекту у різних видах педагогічної діяльності.

Зважаючи на це, у цифровій компетентності вчителя можна виокремити щонайменше три складники: цифрову обізнаність, цифрову грамотність і цифрову культуру.

Цифрова обізнаність характеризується певним набором знань і відомостей, володіння якими надає учителеві можливість реалізувати свою освітню діяльність у цифровому середовищі. Насамперед це володіння інформацією про наявні засоби і програмне забезпечення, електронні ресурси, що можуть бути використані в освітньому процесі та усвідомлення тих обмежень до можливостей застосування ІКТ в освітній діяльності. В організації освітнього процесу вчителю важливо знати правила безпечного поведіння в онлайн середовищі і соціальних мережах, розуміти вплив цифрових засобів на здоров'я і благополуччя дитини і його самого, володіти алгоритмами дій для захисту приватності і безпеки в інтернеті. Важливо розуміти поняття цифрової ідентичності, функцій і механізмів використання цифрових інструментів, баз даних, сервісів і платформ штучного інтелекту, імерсивних і хмарних технологій в освітній діяльності. Цифрова обізнаність вчителя орієнтує його в прийнятті рішень і виборі оптимальних шляхів здійснення педагогічного процесу.

Цифрова грамотність учителя забезпечує реалізацію його освітньої діяльності завдяки навичкам і здатностям, що визначають його педагогічну майстерність і компетентність в умовах цифровізації освіти. Вона складається з таких компонентів:

- *комп'ютерна грамотність* як володіння навичками користування електронними пристроями та програмами, операційними системами, умінням встановлювати програмне забезпечення, працювати з онлайн-сервісами, файлами і застосунками, різноманітними гаджетами тощо;

- *інформаційна грамотність* як уміння реалізовувати власні потреби в пошуку, аналізі і перетворенні різноманітної інформації, критичного осмислення, оцінювання й інтерпретації цифрового контенту та одержаних даних, управління ними в цифровому середовищі;

- *медійна грамотність* як здатність до поширення та обміну даними, інформацією та цифровим контентом у сучасному цифровому суспільстві, володіння навичками використання цифрових технологій і медіа-засобів для педагогічного супроводу освітнього процесу, умінням взаємодіяти в професійних онлайн-спільнотах;

- *веб-грамотність* як готовність до використання інтернету, веб-технологій і мережесервісів для освітньої діяльності, забезпечення безпеки, захисту надійності і приватності в мережі, уміння захистити цифровий контент, себе та здобувачів освіти від заподіяння шкоди у відкритому доступі до інтернету.

Цифрова культура педагога як спосіб його освітньої діяльності і педагогічна майстерність в цифровому освітньому середовищі характеризується набором здібностей і досвіду організації педагогічного процесу в цифрову епоху, володінням цифровою педагогікою як сучасною теорією розвитку особистості в цифровому суспільстві. Вона ґрунтується на перших двох складниках цифрової компетентності вчителя і передбачає готовність педагога до творчого

використання та імплементації цифрових інструментів, ресурсів і програмних засобів, онлайн-сервісів і технологій в своїй освітній діяльності, пошук і поширення цифрового контенту в професійних спільнотах, а також його здатність розв'язувати педагогічні проблеми засобами цифрової педагогіки, використовуючи в своїй професійній діяльності цифрові пристрої, технології і прикладне програмне забезпечення та розробляючи власний або удосконалюючи наявний цифровий контент для педагогічного супроводу освітнього процесу. З цією метою вчитель повинен володіти навичками використання сучасних засобів імерсивних, хмарних та інших цифрових технологій, уміти застосовувати сервіси штучного інтелекту в освітній діяльності, оцінюючи їх переваги, ризики і обмеження та удосконалюючи стратегії та методики їх застосування.

Цифрова культура педагога передбачає дотримання доброчесності, правових норм і етичної поведінки під час взаємодії з учнями і колегами в цифрових середовищах, забезпечення безпеки, збереження фізичного і психічного здоров'я та соціального благополуччя в процесі спілкування в мережі інтернету. Вона ґрунтується на критичному осмисленні і самооцінюванні власного досвіду діяльності вчителя в цифровому середовищі, пошуку можливостей до самовдосконалення і підвищення майстерності з продуктивного використання цифрових інструментів в освітньому процесі, визначенні шляхів професійного розвитку щодо підвищення своєї цифрової компетентності.

Таким чином, в епоху цифрової трансформації суспільства неодмінною ознакою професійної кваліфікації учителя є його цифрова компетентність, яка за своєю суттю є складним інтегрованим поєднанням цифрової обізнаності, різнобічної цифрової грамотності і цифрової культури його професійної діяльності. Її формування і розвиток у педагогічних працівників є пріоритетом у їх професійному розвитку, обов'язковим складником освітньої політики. Розроблена національна Рамка цифрової компетентності для громадян України передбачає врахування опису її дескрипторів у професійних стандартах вчителів, що частково знайшло відображення в цих нормативних документах. Водночас варто зазначити, що наразі цифрова компетентність учителя на практиці оцінюється досить однобічно, як вміння застосовувати цифрові засоби в організації освітнього процесу в умовах дистанційного і змішаного навчання. Насправді ж спектр цього складного інтегрованого феномену набагато ширший і передбачає володіння вчителем цифровою культурою, яка ґрунтується на засадах нової цифрової педагогіки.

Список використаних джерел

1. Ляшенко О., Спірін О., Литвинова С., Пінчук О., Овчарук О., Сухіх А. Концептуальні засади цифровізації освітнього середовища закладу загальної середньої освіти. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 102 (4), 2024. С. 1–25. (<https://doi.org/10.33407/itdt.v102i4.5829>).
2. Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (розпорядження КМУ від 15 травня 2013 р., №386-р); Концепція розвитку цифрових компетентностей

(розпорядження КМУ від 3 березня 2021 р. № 167-р). (<https://www.rada.gov.ua/>);
Опис Рамки цифрової компетентності для громадян України.
(https://thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/news_post/2021/3/mintsifra-oprilyudnyue-ramku-tsifrovoi-kompetentnosti-dlya-gromadyan/%D0%9E%D0%A0%20%D0%A6%D0%9A.pdf).

3. Закон України «Про освіту». Розділ I. Загальні положення. Стаття 1. Основні терміни та їх визначення. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>).

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ В ОЦІНЮВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГІВ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

О.П. Радкевич

*головний науковий співробітник відділу моніторингу
та оцінювання якості
загальної середньої освіти, д.п.н., професор*

Сучасна освітня парадигма висуває нові, значно вищі вимоги до професійної діяльності педагогічних працівників, що, у свою чергу, зумовлює необхідність трансформації підходів до її оцінювання. Традиційні методи, що здебільшого зводилися до формального збору документів у паперове портфоліо раз на п'ять років, виявляються недостатньо ефективними для стимулювання неперервного професійного зростання педагогів та надання об'єктивного зворотного зв'язку. У відповідь на цей виклик на ринку освітніх технологій з'являються комплексні електронні ресурси, які пропонують значно ширший функціонал, аніж просте зберігання файлів. Вони являють собою інтегровані платформи, що поєднують різноманітні модулі для всебічного, динамічного та прозорого аналізу професійної діяльності вчителя, перетворюючи атестацію з бюрократичної процедури на дієвий інструмент професійного розвитку. До дієвих електронних ресурсів, які можна застосовувати в оцінюванні професійної діяльності педагогів належать: «Єдина атестаційна система» (EAS.UA), HUMAN.UA, «Всеосвіта», «На Урок». Ключовим компонентом таких електронних ресурсів є модуль самооцінювання. У його межах педагогу пропонують заповнити спеціальні форми чи опитувальники, розроблені на основі критеріїв професійного стандарту вчителя (Про затвердження професійного стандарту "Вчитель закладу загальної середньої освіти, 2017). Це дає вчителю змогу здійснити глибоку рефлексію щодо рівня сформованості власних компетентностей, об'єктивно визначити свої сильні сторони та зони найближчого розвитку. Такий самоаналіз стає відправною точкою для планування індивідуальної траєкторії професійного вдосконалення, сприяючи підвищенню професійної свідомості та відповідальності за власне зростання. Іншим важливим модулем є інструментарій для спостереження за уроком. Керівник закладу загальної середньої освіти, голова методичного об'єднання чи експерт атестаційної комісії може використовувати стандартизовані цифрові форми або чек-листи для фіксації результатів спостереження безпосередньо під час відвіданого заняття. Такі форми

зазвичай містять чіткі індикатори для оцінювання різних аспектів уроку: від методів викладання та управління класом й створення психологічно комфортної атмосфери та використання інноваційних технологій. Зібрані дані автоматично систематизуються, що дає змогу уникнути суб'єктивізму та надає об'єктивну основу для подальшого обговорення та надання конструктивного зворотного зв'язку (Державна служба якості освіти України, 2020).

Сучасні електронні ресурси можуть включати механізми зворотного зв'язку від колег, учнів та батьків, а також інтегруватися із системами підвищення кваліфікації. Для адміністрації закладу загальної середньої освіти такі платформи є потужним аналітичним інструментом, що дозволяє приймати обґрунтовані управлінські рішення щодо організації методичної роботи та планування професійного розвитку всього педагогічного колективу.

На українському ринку освітніх технологій представлено значну кількість платформ, що реалізують ці функції. Їх можна умовно поділити на кілька типів. Перший тип – це вузькоспеціалізовані сервіси, створені безпосередньо для автоматизації формальної процедури атестації відповідно до чинного законодавства. Яскравим прикладом є платформа «Єдина атестаційна система» (EAS.UA, n.d.), що позиціонується як комплексне рішення для цифровізації документообігу атестаційного процесу. Ця система розроблена з чіткою метою – перевести в цифровий формат усі етапи та процедури, закладені в Положенні про атестацію. Її архітектура та функціонал безпосередньо відображають логіку нормативних документів. Процедура оцінювання за допомогою цієї платформи розгортається як чітко структурований та послідовний процес. Початковий, підготовчий етап ініціюється адміністрацією закладу освіти. У встановлені строки керівник або секретар атестаційної комісії заходить до адміністративного кабінету на платформі та створює електронний наказ про початок атестаційної кампанії й затверджує склад комісії. На основі цього документа система автоматично формує перелік педагогів, які підлягають атестації, що запускає весь подальший механізм взаємодії.

Наступним етапом є формування доказової бази, де головною дійовою особою стає педагог. Електронний ресурс генерує для кожного вчителя зі списку персональний електронний кабінет. Першим кроком у цьому процесі для педагога є подання заяви на атестацію безпосередньо через інтерфейс свого кабінету, що миттєво її реєструє. Центральним завданням цього етапу є наповнення електронного портфоліо. Інтерфейс EAS.UA пропонує для цього зручну структуру розділів, що корелюють із професійними компетентностями, визначеними у професійному стандарті (Про затвердження професійного стандарту "Вчитель закладу загальної середньої освіти, 2017). Саме тут педагог демонструє результати своєї роботи за міжатестаційний період. Завантажуючи сертифікати про проходження курсів з медіаграмотності чи інклюзивної освіти, він підтверджує свою громадянську та інклюзивну компетентності. Посилання на власні методичні розробки, опубліковані у фахових виданнях, є доказом його предметно-методичної компетентності. Додавання доказів успішної участі учнів у конкурсах ілюструє результативність його діяльності. Саме вміння педагога

ефективно структурувати та презентувати свої здобутки в цифровому форматі є практичним свідченням володіння ним інформаційно-цифровою компетентністю. Коли портфоліо сформовано, починається етап експертного оцінювання атестаційною комісією. Платформа забезпечує диференційований доступ для всіх членів комісії до матеріалів, що гарантує об'єктивність розгляду. На цьому етапі до електронної справи можуть бути долучені й інші документи, наприклад, характеристика від адміністрації. Ключовою перевагою ресурсу є цифровізація засідання комісії. Секретар веде електронний протокол, де фіксує перебіг обговорення та результати голосування. Завершується процес заключним етапом та архівацією. На основі протоколу система автоматично генерує атестаційний лист за уніфікованим шаблоном. Повна атестаційна справа надійно зберігається в електронному архіві ресурсу (EAS.UA, n.d.).

Другий тип електронних ресурсів пропонує принципово інший, інтегрований підхід. Це комплексні платформи управління освітою, де атестація є не окремим модулем, а органічною частиною екосистеми закладу загальної середньої освіти. Прикладом такого рішення є українська платформа HUMAN.UA (n.d.). Тут оцінювання професійної діяльності вчителя трансформується з періодичного заходу на неперервний процес, вбудований у щоденну роботу. Фундаментальна ідея полягає в тому, що докази професіоналізму генеруються реальною професійною діяльністю педагога, а система лише фіксує та систематизує ці дані. Основою цього підходу є динамічне електронне портфоліо, яке наповнюється не лише вручну, а й частково автоматично. Коли вчитель створює авторський дистанційний курс для учнів, ресурс фіксує це як доказ його проєктувальної та предметно-методичної компетентності. Успішне виконання навчального проєкту в модулі «Проєкти» демонструє його організаційні навички. Такий механізм робить портфоліо більш репрезентативним відображенням щоденної освітньої практики і є основою для подальшого підвищення кваліфікації. На початку року вчитель може пройти самооцінювання, на основі якого ресурс допомагає йому сформулювати індивідуальну траєкторію професійного розвитку. Платформа уможливорює створення внутрішньошкільних навчальних модулів, наприклад, з використання нового обладнання, сприяючи формуванню культури неперервного навчання всередині закладу освіти. Ключовим інструментом для поточного оцінювання професійної діяльності педагогів є модуль спостереження за уроками. Керівник, відвідуючи заняття, заповнює цифровий чек-лист. Після уроку система миттєво генерує звіт, який стає основою для конструктивного діалогу. Для отримання повної картини можна задіяти функцію 360-градусного зворотного зв'язку. У рік формальної атестації платформа генерує комплексний звіт, який акумулює всі дані, зібрані за міжатестаційний період: динаміку результатів спостережень, перелік пройдених курсів, створені матеріали. Це дає змогу побачити професійне зростання педагога в динаміці. Рішення комісії фіксується на базі ресурсу, і результати стають базовими для планування на наступний рік (HUMAN.UA, n.d.).

Третій, і надзвичайно важливий тип електронних ресурсів – це великі освітні портали, такі як «Всеосвіта» (n.d.) та «На Урок» (n.d.). Вони не є системами

управління атестацією в адміністративному сенсі, а функціонують як відкриті професійні екосистеми, що надають вчителю повний інструментарій для самостійного формування потужної доказової бази для свого портфоліо. Їх ключова цінність полягає у наданні педагогу свободи та інструментів для органічного накопичення доказів, що є фундаментом будь-якого об'єктивного оцінювання професійної діяльності. Філософія цих ресурсів полягає в тому, що документи для атестаційного портфоліо мають бути природним результатом активної професійної життєдіяльності, а не документами, зібраними в останній момент. Такий підхід, що базується на ініціативі самого вчителя, повністю узгоджується з принципами професійної автономії, закладеними в новому положенні про атестацію, та ідеологією реформи «Нова українська школа» (Міністерство освіти і науки України, 2022).

Фундаментом для професійного розвитку на цих електронних ресурсах є можливості для неперервного навчання. Виконуючи вимогу щодо щорічного підвищення кваліфікації, вчитель отримує доступ до величезного переліку вебінарів, онлайн-курсів, інтенсивів та конференцій. Це дозволяє вийти за межі формального накопичення годин і побудувати індивідуальну та гнучку освітню траєкторію. Педагог може стратегічно підходити до свого розвитку, обираючи ті заходи, які допоможуть йому заповнити конкретні прогалини в знаннях. Наприклад, усвідомивши виклики роботи в інклюзивному класі, він може пройти спеціалізований курс, що підтвердить розвиток його інклюзивної компетентності. Бажаючи навчити учнів критично сприймати інформацію, він обирає вебінари з медіаграмотності, демонструючи свою громадянську компетентність. Кожен отриманий сертифікат миттєво зберігається в його особистому кабінеті, формуючи до моменту атестації солідну та різнопланову колекцію верифікованих доказів його професійного вдосконалення.

Сучасні підходи до оцінювання професійної діяльності педагогів передбачають не лише наявність доказів набуття знань, але й свідчень їх творчого застосування. Такі ресурси як «Всеосвіта» та «На Урок» створюють ідеальні умови для переходу вчителя від ролі споживача знань до ролі генератора, що дає змогу наочно продемонструвати його предметно-методичну компетентність. Центральним інструментом для цього є «Бібліотека розробок», куди кожен педагог може завантажити свої авторські матеріали: технологічну карту уроку, сценарій виховного заходу чи дидактичну гру. За кожен таку публікацію вчитель отримує офіційне свідоцтво, яке є вагомим документом для портфоліо. Однак ще більш значущим є неформальне визнання його успіхів з боку професійної спільноти. Кількість переглядів, завантажень та схвальних коментарів від колег з усієї країни перетворюється на інструмент незалежної експертизи, підтверджуючи якість та актуальність його педагогічного досвіду.

Обидва електронні ресурси надають інструментарій для безпосередньої демонстрації цифрових навичок. Педагог може не просто заявити, що він використовує ІКТ, а надати атестаційній комісії посилання на створені ним цифрові освітні ресурси. Вершиною демонстрації професіоналізму є організація участі школярів у всеукраїнських інтернет-олімпіадах та конкурсах, які

проводяться на цих ресурсах. Це дає змогу оцінити синергію кількох компетентностей одночасно: предметно-методичної, організаційної та мотиваційної. Отримане свідоцтво куратора або диплом про підготовку переможця стає одним із найцінніших документів у портфоліо, адже він прямо пов'язує професійну діяльність вчителя з конкретними навчальними досягненнями його вихованців. Таким чином, упродовж міжатестаційного періоду профіль вчителя на електронних ресурсах «Всеосвіта» чи «На Урок» поступово й органічно перетворюється на динамічне та багатогранне онлайн-портфоліо. Це не статичний набір документів, а інтерактивна візитівка, що відображає професійну активність та рівень майстерності педагога. Коли настає час формальної атестації, педагог може надати комісії пряме посилання на свою публічну сторінку або завантажити накопичені документи для імпорту в офіційну атестаційну систему. У будь-якому випадку, ці екосистеми виконують критично важливу функцію, надаючи інфраструктуру для створення та зберігання доказів, що становлять основу будь-якого об'єктивного оцінювання (Naurok.ua, n.d.; Vseosvita.ua, n.d.).

Отже, сучасний ландшафт електронних ресурсів оцінювання професійної діяльності педагогів в Україні є диверсифікованим і пропонує інструменти для вирішення різних завдань. З одного боку, існують вузькоспеціалізовані платформи на кшталт «Єдиної атестаційної системи», які фокусуються на чіткій та прозорій автоматизації формальних процедур, передбачених законодавством. З іншого боку, комплексні ресурси, як-от HUMAN.UA, інтегрують оцінювання в щоденний освітній процес, перетворюючи його на безперервний цикл професійного розвитку педагога. Водночас потужні електронні освітні ресурси, такі як «Всеосвіта» та «На Урок», хоч і не керують атестацією безпосередньо, відіграють незамінну роль, надаючи педагогам інструменти для самостійного формування переконливої доказової бази та підтвердження своєї професійної активності. Ефективне поєднання цих різних типів електронних ресурсів дає змогу трансформувати атестацію з формального контрольного заходу на значущий, мотивуючий та розвивальний процес, що повністю відповідає сучасним вимогам до якості загальної середньої освіти та професіоналізму вчителя.

Список використаних джерел

Державна служба якості освіти України. (2020). *Абетка для директора*. <https://sqe.gov.ua/abetka-dlya-direktora/>

Міністерство освіти і науки України. (2022). *Нова українська школа*. <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Про затвердження професійного стандарту "Вчитель закладу загальної середньої освіти" (2017). Mon.gov.ua. <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-profesiinoho-standartu-vchytel-zakladu-zahalnoi-serednoi-osvity>

EAS.UA. (n.d.). *Єдина атестаційна система*. Retrieved from <https://eas.ua/>

HUMAN.UA. (n.d.). *HUMAN Школа*. Retrieved from <https://human.ua/>

Naurok.ua. (n.d.). *Освітній проєкт "На Урок"*. Retrieved from <https://naurok.ua/>

Vseosvita.ua. (n.d.). *Всеосвіта*. Retrieved from <https://vseosvita.ua/>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА 2025-2026 НАВЧАЛЬНИЙ РІК ЩОДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 8 КЛАСІ НУШ

О. М. Горошкіна

заідувач відділу навчання української мови і літератури, д. п. н., професор

Н. Б. Голуб

головний науковий співробітник відділу навчання української мови і літератури, д.п.н., професор

У 2025/2026 навчальному році навчання української мови у 8-х класах вперше буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.) та Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.).

Відповідно до основних положень Державного стандарту навчання української мови ґрунтується на засадах компетентнісного, особистісно орієнтованого та діяльнісного підходів, що спрямовані на розвиток особистості здобувачів освіти й формування їх як компетентних мовців і читачів.

Характерною особливістю компетентнісного підходу є зміщення акцентів із суто знанневого показника в досягненнях учнів, на їхню здатність застосовувати здобуті на уроках знання і сформовані вміння в реальних життєвих ситуаціях, тобто на функційну грамотність. З огляду на суспільну, державну й особистісну значущість мови, нагальною зміною в підходах до вивчення її є вихід за межі теорії мови, адже знання правил не є показником сформованості мовця. Маркерами досягнення мети є мовна стійкість, мовний смак і мовне чуття. Якщо мовний смак і мовне чуття забезпечує повсякденна практика послуговування мовою, системна робота з добірними текстами різних стилів і жанрів, доцільне використання мовних засобів на практиці, то мовна стійкість значною мірою залежить від самомотивації, самовизначення (хто ти є?), внутрішньої потреби не лише говорити, але й виявляти глибоку повагу до мови як основи державності, засобу ідентифікації себе з українським народом, нацією, як інструменту пізнання світу, потужного засобу збереження національної культури. Компетентнісний підхід змінює фокус навчання: від запам'ятовування фактів – до розвитку здатності аргументовано висловлювати власну думку, мислити критично, ухвалювати рішення, брати відповідальність за них. Формування функційної грамотності передбачає інтегрування знань, умінь, навичок, ставлень і цінностей, що означає: навчання української мови має орієнтуватися на соціальні виклики, бути максимально близьким до різноманітних життєвих (5-9 кл.) і професійних (10-12 кл.) потреб. Відповідно повсякденною практикою на уроках має бути моделювання типових і несподіваних життєвих ситуацій, у яких розв'язувати проблеми допомагають мовні й мовленнєві знання, уміння й навички. У полі зору вчителя має постійно перебувати формування в учнів позиції. Важливо усвідомлювати, що водночас із накопиченням знань («знаємо, що») учні мають засвоювати структурні й концептуальні засади предмета («знаємо, як»), а не просто опановували теорію, не позначену терміном придатності. Так, з української мови учні мають знати, за якими законами функціює мова, які правила ставлять її в один ряд з іншими кодифікованими мовами світу, чому в Україні має бути одна державна мова, у яких ситуаціях вправне використання

мовних знань і вмінь допомагає розв'язувати проблеми й досягати цілей; та найважливіше – формувати ціннісне ставлення до мови свого народу як суспільного явища й шкільного предмета.

У цьому контексті урок української мови постає осередком творчого пошуку, колективної співпраці, загального й мовленнєвого розвитку.

Особистісно орієнтований підхід з-поміж інших вирізняє визнання унікальності кожного учня, його здібностей, інтересів, потреб, досвіду, цінностей, права на особисту траєкторію розвитку, власний темп і спосіб навчання. Відповідно учень постає не пасивним виконавцем завдань, які пропонує вчитель, а активним учасником освітнього процесу, який визначає і формулює власні цілі, обирає зручні для себе способи досягнення результату, здійснює рефлексію. Роль педагога полягає в тому, щоб допомогли учням усвідомлювати власну цінність і відповідальність за результати, навчати діяти в команді, мислити критично.

Необхідною умовою формування в учнів визначених стандартом ключових компетентностей і наскрізних умінь є діяльнісний підхід до навчання, що передбачає залучення учнів до різних видів діяльності, зокрема організаційної, пізнавальної, мовленнєвої, текстової тощо.

Важливо зосередити зусилля на формуванні в учнів таких загальнопредметних умінь: здійснювати пошук необхідної інформації, аналізувати, синтезувати, порівнювати, узагальнювати її, висловлювати припущення і робити висновки, розв'язувати проблеми, працювати в команді, ухвалювати рішення, ефективно спілкуватися, генерувати нові ідеї тощо, розвивати критичне мислення і емоції, розвивати інтелект.

Ознакою компетентності учня є не власне знання, а сформована на основі них система ставлень. Маркерами ставлень є цілеспрямованість, допитливість, активність, ініціативність, постійний пошук і прагнення самовдосконалюватися, позитивні емоції, зміна поведінки на краще. Мовний матеріал для учнів є не самоціллю без чітких обрисів і перспектив застосування, а інструментом думки, адже комунікативний зміст формується в процесі мовленнєво-мисленнєвої діяльності. Сприятливою для цих процесів є робота з текстом і різні види роботи з проблемою.

Оснoву мoвнoї змістoвoї лінії програми для 8 класу становить синтаксис, що в ієрархії мовної системи посідає найвищу позицію, оскільки спрямовує знання фонетичних законів, правил морфології, наявний лексичний запас на продукування думок, оформлення й об'єднання їх у тексти. Саме цей розділ досліджує й оперує тими одиницями, що визначають успіх чи невдачу людського спілкування. Широке поле для застосування знань і вмінь із синтаксису пропонують розділи «Інформація», «Текст», «Жанри мовлення», «Спілкування», оскільки вони наближають здобуті знання і вміння до реалій життя, надають знанням і вмінням функційності.

Навчання синтаксису не повинне зводитися до розуміння теорії й виконання синтаксичного розбору речення. Для життя й становлення в соціумі значно важливіше усвідомлювати виражальні можливості одиниць синтаксису, формування поведінкових норм для кожної ситуації мовлення засобами цих одиниць.

Потужним інструментом формування компетентних мовців і читачів є компетентнісно орієнтовані завдання (далі – КОЗ), спрямовані на організацію самостійної пошукової, творчої діяльності; командну взаємодію учнів у процесі проєктної діяльності, стимулювання дослідницької роботи, тобто передбачають вихід за межі уроку, показуючи умови й ситуації застосування здобутих знань, набутих умінь і навичок.

Досвід упровадження й аналіз чинних підручників української мови для НУШ переконує, що значна частина КОЗ побудована на текстовому матеріалі, оскільки саме текст є джерелом інформації, об'єктом розуміння, вивчення, спостережень над естетикою мови, функціями мовних одиниць; матеріалом для роботи з інформацією (фіксування інформації в різний спосіб, визначення актуальності, вірогідності, головної і другорядної інформації), інструментом формування текстових умінь учнів.

Оскільки компетентність як синтетичний термін поєднує в собі готовність до цілевизначення, планування, дій, оцінювання й рефлексії, що у процесі вияву її передбачає реалізацію таких дій: розуміти, демонструвати, застосувати, довести, сприяти, використати, оцінити, обрати, обґрунтувати, розвинути, КОЗ мають передбачати визначення й осмислення теми, основної думки, ознак і композиційних елементів тексту, стильових рис, мети висловлення; визначення й обґрунтування типу мовлення; формулювання тези, гіпотези, добір аргументів; слухання, читання, переказування; співвіднесення мовних засоби із задумом, типом, жанром і стилем мовлення; «переведення» тексту з одного стилю в інший; визначення емоційного впливу тексту на читачів, слухачів; словникова робота (з'ясування лексичного значення слова, тематичне групування лексики, активізування у мовленні; виховання уваги до незнайомих слів; сполучуваність слів тощо); виявлення й маркування певного мовного явища; пояснення написання окремих слів і вимови; добір слів і виразів, що сприяють налагодженню психологічного комфорту, унеможливають конфлікт; видозміна тексту (розширення, скорочення, збагачення певними одиницями (влучними словами і виразами, синонімами, епітетами, фразеологізмами, тропами), заміна одних одиниць іншими, логічне розташування змістових елементів структури тексту); виявлення проблеми; привернення уваги до тропів задля формування відчуття естетичної насолоди; проведення аналогії з відомими фактами, прикладами з життя людей, історичними подіями, прислів'ями й афоризмами, творами, цитатами з творів, епіграфами і багато ін.; формулювання уточнювальних запитань за змістом тексту; узагальнення певного мовного матеріалу (групування, класифікація, структурування й систематизування); організація супутнього повторення; організація групового чи індивідуального мовознавчого дослідження; удосконалення тексту; організація самостійної роботи; виконання логічних операцій (аналіз, синтез, порівняння, зіставлення, висновки); прогнозування психологічного впливу тексту на співрозмовника; висловлення власного ставлення до змісту тексту; виявлення слів і виразів-конфліктогенів; переведення тексту в інший формат: схему, малюнок, таблицю тощо); добір коментарів; виявлення прийомів гармонійного спілкування; створення власного

висловлення тощо. Що то за лапки? Якщо цитата, то потрібно покликання на джерело..

Тематика текстів сприяє формуванню ключових компетентностей і наскрізних умінь здобувачів освіти. Соціокультурна тема на кожному уроці засвідчує системність у роботі з формування ключових компетентностей.

Спостереження за освітнім процесом переконують у тому, що цікавими для учнів 8 класу є тексти про сучасні досягнення, відкриття, професії, емоційний світ людини, правила збереження здоров'я, таймменеджмент, основи фінансової грамотності, культуру спілкування, зокрема міжкультурного та ін. Практика переконує, що ефективними є уривки з художніх творів сучасних письменників, що привертають увагу учнів і спонукають їх до прочитання тексту загалом.

Ознаками компетентісно орієнтованих завдань є їх орієнтація на розвиток учнів, а не на засвоєння певного обсягу знань; комунікативне спрямування; наявність актуальної проблеми, шляхи розв'язання якої мають запропонувати учні; моделювання ситуацій, наближених до реальних, що дає змогу показати можливості здобутих знань за межами уроків.

Одним із завдань процесу навчання української мови є розвиток емоційного інтелекту учнів. Практика засвідчує ефективність вправ, що передбачають добір, аналіз, моделювання емоційних комунікативних ситуацій, формування в учнів умінь виражати емоції засобами мови, вербально контролювати емоції. Висловлення своїх побоювань чи сподівань допомагає учням відпрацювати навички формування очікувань, мети; прогнозування результатів, яких вони досягнуть у процесі уроку. Психологи стверджують, що усвідомлення очікуваних результатів навчання допомагає побороти недовіру, створює вагому мотивацію.

Важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів ефективного навчання, зокрема змішаного, використання ІКТ у поєднанні з традиційними засобами. Рекомендовано звернути увагу на відповідність форм організації освітнього процесу і видів навчальної діяльності, що містять обрані закладом освіти модельні навчальні програми, а також спрямування їх на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема і подолання навчальних втрат.

На початку 8 класу доцільно одразу запланувати роботу щодо виявлення та подолання навчальних втрат учнів, яку доцільно здійснювати у 3 етапи:

I – виявлення навчальних втрат учнів за курс української мови в 5-7 класах;

II – спрямування роботи на подолання виявлених навчальних втрат;

III – оцінювання результатів роботи.

Для діагностики радимо використовувати «Зошит моїх досягнень» (Н. Голуб, О. Горошкіна) та розроблені варіанти тестування для курсу української мови на платформі «Всеукраїнська школа онлайн».

НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ: ІННОВАЦІЇ, КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ТА НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД

Т. О. Яценко

*головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та
літератури, д.п.н., ст. наук. сп.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

Навчання української літератури в 8 класі є послідовним продовженням базового предметного навчання (7–9 класи), унормованого вимогами Державного стандарту базової середньої освіти (2020) і Типової освітньої програми (2024).

Уперше в шкільній літературній освіті навчання української літератури у 8 класі ґрунтується на *хронологічно-стильовому принципі* з урахуванням жанрово-родової специфіки художніх творів.

Такий підхід до організації освітнього процесу на уроках української літератури в 8 класі корелює із концептами Державного стандарту базової середньої освіти (Додаток 1. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання) щодо набуття учнями базових знань, виокремлених у підрозділі «Літературний твір»: *літературний твір в історико-культурному контексті; літературно-мистецькі епохи, напрями, течії та стилі*.

На основі ідейно-тематичного співвідношення у 8 класі також запропоновано розгляд творів української класики в проєкції на сучасні тексти. Такі паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читацьких інтересів восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення конкретної культурно-мистецької доби та діяльності її відомих представників у сучасних творах. Літературні паралелі простежено й на жанрово-тематичному рівні.

У контексті сучасних освітніх пріоритетів *мета навчання української літератури у 8 класі* – розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання художньої літератури, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане та застосовувати здобуті предметні знання та вміння в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Завдання навчання української літератури в 8 класі – ознайомлення учнів із творами української літератури різних мистецьких напрямів, стилів і течій; формування вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори з урахуванням їх жанрової специфіки, історичного, соціокультурного, мистецького контексту; оволодіння поняттями теорії літератури для цілісного осмислення художніх творів; поглиблення вмінь самостійної дослідницької та творчої діяльності; розвиток усного й писемного мовлення; удосконалення навичок виразного читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку учнів.

Навчання української літератури в 8 класі орієнтовано на результативне досягнення визначених у Державному стандарті базової середньої освіти *чотирьох груп результатів*, що конкретизовані як 1) взаємодія з іншими особами усно,

сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду; 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови; 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

Досягнення означених результатів указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької), ключових компетентностей та оволодіння наскрізними вміннями.

Художні твори і навчальний матеріал для 8 класу структуровано в *розділи*: «Вступ», «Прадавня Україна в дзеркалі літератури», «Заповідь любові: Біблія та українська література», «Література козацької України», «Українці та кримські татари», «Романтизм в українській літературі», «Реалізм в українській поезії та прозі», «Із драматургії XIX століття», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

На уроках української літератури у 8 класі рекомендовано вивчення творів, де художньо відтворено добу прадавньої України в дзеркалі сучасної літератури. Натомість у шкільному курсі української літератури для 8 класу обмежено кількість творів давньої літератури, що обумовлено врахуванням читацьких інтересів і недостатнім читацьким досвідом сучасних учнів.

Навчальні теми охоплюють огляд культури й світосприйняття прадавніх українців; текстуальне вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів»; оглядове ознайомлення з культурою та письменством Русі, прочитання старини (билини) «Про Іллю Муромця та Соловія»; розкриття своєрідності давнього українського письменства та вивчення «Повчання дітям» Володимира Мономаха як духовного заповіту нащадкам; текстуальне опрацювання твору про добу княжої Русі сучасної української письменниці Р. Іванченко «Ярославни».

У 8 класі запропоновано для оглядового ознайомлення історію створення Біблії як однієї зі священних книг людства, осмислення біблійних сюжетів у сучасній українській літературі, зокрема вивчення поезій із триптиху Л. Костенко «Давидові псалми. Псалом 1», повісті Дз. Матіяш «Мене звати Варвара».

Вивчаючи літературу козацької України важливо розкрити особливості літератури та мистецтва доби Відродження, ознайомити учнів із українським народним героїчним ліро-епосом – «Дума про Марусю Богуславку», історичними піснями та бароковою поезією С. Климовського «Їхав козак за Дунай...», повістю про добу козацької України сучасної української письменниці М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник».

Для формування в учнів розуміння романтизму як художнього напрямку, особливостей української романтичної поезії, рекомендовано вірш М. Петренка «Дивлюсь я на небо...», баладу Т. Шевченка «Причинна» та сучасні українські

балади за вибором учителя. Романтизм в українській прозі XIX століття представлено повістю М. Гоголя «Сорочинський ярмарок».

Особливості українського реалізму в поезії та прозі рекомендовано розкрити в процесі текстуального вивчення вірша П. Грабовського «Я не співець чудовної природи...», повісті Івана Нечуй-Левицького «Микола Джеря». Переосмислити українську реальність України XIX століття та постаті історичних осіб запропоновано під час вивчення твору сучасного українського письменника П. Яценка «Нечуй. Немов. Небач».

Своєрідність української драматургії XIX століття розкрито на прикладі п'єс Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці» та М. Старицького «За двома зайцями».

Уперше в змісті курсу української літератури для 8 класу передбачено ознайомлення учнів із знаковими творами *кримськотатарської літератури* як невід'ємної частини українського літературного процесу. Для текстуального вивчення подано переказ «Фонтан сліз у Бахчисарайському палаці» та вірш Ашик Омера «Скажи-но, душе» про долю кримськотатарського народу. Образи кримських татар та українців розкрито в трилогії «Джури козака Швайки» (розділ «Пастух Рашит») українського письменника В. Рутківського.

На уроках української літератури в 8 класі передбачено ознайомлення учнів із творами класичної та сучасної української літератури різних *жанрів*. Це – повчання, старина, переспів, дума, історична пісня, повість, вірш (зокрема курйозний вірш, зоропоезія), балада, історичне фентезі, кінороман, комедія, водевіль.

У кореляції з вимогами Державного стандарту базової середньої освіти (2020) щодо мовно-літературної галузі для 8 класу розширено обсяг відомостей із *теорії літератури*, зокрема введено поняття для формування в учнів уявлення про конкретну культурно-мистецьку добу і відповідно певний мистецький напрям (наприклад, «відродження», «бароко» тощо).

Рекомендуємо дотримуватися *принципу текстоцентризму* на уроках текстуального опрацювання художніх творів і подавати навчальну інформацію про автора твору лише після його прочитання. Первинне читацьке сприймання учнями художнього тексту позитивно впливатиме на організацію навчальної діяльності на уроці.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано подавати в контексті розвитку їхньої творчості в межах певної мистецької доби та її стилевих течій. Важливо також акцентувати на громадянській позиції письменників. Залучення біографічного контексту повинно сприяти глибокому розкриттю ідейно-тематичного змісту художнього твору, а не відволікати учнів від його сприйняття.

Великі за обсягом художні твори запропоновано для розгляду в *скороченому* варіанті. Однак учитель, враховуючи рівень читацької компетентності учнів, може рекомендувати учням прочитання текстів у повному обсязі.

Твори класичної та сучасної української літератури для *позакласного читання* ідейно-тематично співвідносяться з художніми творами для текстуального

опрацювання, тому їх перелік подано до кожного тематичного розділу модельної навчальної програми.

Учитель, користуючись академічною свободою, може розширити цей список. Окрім того, вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі передбачено, щоб учні на основі своїх літературних уподобань, самостійно обирали твори для задоволення читацьких потреб і розширення кола читацьких інтересів.

Вивчення поезії *напам'ять* має *рекомендаційний характер*.

На уроках української літератури у 8 класі передбачено активне залучення *мистецького контексту* – творів різних видів мистецтва (живопису, музики, скульптури, архітектури тощо). Розгляд художнього твору як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історично-мистецької доби, орієнтує на міжмистецьку взаємодію. Стильова спорідненість літературного твору та творів інших видів мистецтва, дозволяє глибоко проаналізувати художній текст, акцентуючи на спільних ознаках стильових течій певної культурно-мистецької доби.

Уроки для ознайомлення з новими творами сучасної української літератури необхідно проводити, орієнтуючись на читацькі інтереси восьмикласників.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

Модельна навчальна програма з української літератури для 8 класу

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено модельну навчальну програму «Українська література. 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко, гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2024 № 1787).

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744490/>

Навчальна програма з української літератури для 8 класу

На основі чинної модельної навчальної програми з української літератури для 7–9 класів підготовлено *навчальну програму з української літератури для 8 класу*, розраховану на 2 тижневі години.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746058>

У навчальній програмі представлено *погодинний розподіл* програмового матеріалу для його ефективного вивчення.

У структурі навчальної програми визначено *групи результатів* навчання за Державним стандартом базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання) – ГР-1; сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання) – ГР-2; висловлювання думок, ставлень (говоріння) – ГР-3; власна мовна творчість (письмо) – ГР-4 та очікувані результати за модельною навчальною програмою, які мають досягти учні 8 класу в межах опрацювання конкретного тематичного розділу.

Змістовий компонент навчальної програми – різножанрові художні твори для *текстуального* вивчення та короткі чіткі методичні настанови щодо їх опрацювання.

У межах програмових розділів визначено поняття *теорії літератури*, ознайомлення з якими сприятиме розумінню особливостей конкретної культурно-мистецької доби і сутнісних ознак стильових течій.

До кожної навчальної теми запропоновано *твори різних видів мистецтва*, що сприятиме цілісному осмисленню художніх текстів у контексті певної культурно-мистецької доби.

Рекомендовані *види організації навчальної діяльності* учні охоплюють широкий спектр традиційних та інноваційних методів і прийомів вивчення української літератури.

Наприкінці програми запропоновано список творів класичної та української літератури для *позакласного читання* (за розділами).

Зміст навчальної програми з української літератури для 8 класу забезпечує чинний підручник:

Українська література : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ : Грамота, 2025. 264 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746067>

Керуючись академічною свободою, учитель має змогу на основі чинної модельної навчальної програми самостійно укласти навчальну програму з української літератури для 8 класу на *2 тижневі години*.

Якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу загальної середньої освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету, то рекомендовано укласти навчальну програму з української літератури для 8 класу на *1,5 тижневих годин*.

Календарно-тематичне планування уроків української літератури у 8 класі

На основі навчальної програми розроблено *календарно-тематичне планування* з української літератури для 8 класу на *2 тижневі години*.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746078/>

У 8 класі на *70 навчальних годин* передбачено проведення уроків різного типу, а саме: текстуальне вивчення – 52 год., розвиток мовлення (усного та письмового) – 4 год. (у межах годин на текстуальне вивчення), виразне читання – 4 год., література рідного краю – 2 год., найцікавіше з літературних новинок – 2 год., узагальнення та систематизація вивченого – 4 год., позакласне читання – 4 год., резервний час – 2 год. (можна використати на подолання освітніх втрат).

Методично продуманою є структура календарного планування: «Дата»;

«Група результатів» за Державним стандартом базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання) – ГР1; сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання) – ГР2; висловлювання думок, ставлень (говоріння) –

ГР3; власна мовна творчість (письмо) – ГР4; «Зміст навчального матеріалу»; «Теорія літератури»; «Мистецький контекст»; «Позакласне читання».

Деякі *поняття теорії літератури* вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять.

Рубрика «*Мистецький контекст*» має *рекомендаційний* характер і вміщує перелік творів різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню виучуваного матеріалу.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки необов'язково проводити в кінці семестру, а доречно в межах розділів, тематично споріднених із рекомендованим змістом модельної навчальної програми.

Уроки позакласного читання доцільно організовувати саме до тих програмових розділів, що викликають найбільший читацький інтерес в учнів. Рекомендовано регулярно акцентувати увагу на літературних новинках сучасної української літератури для читачів-підлітків.

НАВЧАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КУРСУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ У 8 КЛАСІ

Підручник «Українська література. 8 клас»: компетентнісний потенціал

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено *підручник «Українська література. 8 клас»* (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 347 від 21.02.2025), що успішно пройшов апробацію в пілотних класах Нової української школи та здобув державне замовлення у Всеукраїнському конкурсі підручників.

Українська література : підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Олеся Слижук, Ірина Тригуб. Київ : Грамота, 2025. 264 с. : іл. Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746067>

Концепція підручника ґрунтується на реалізації компетентнісно орієнтованої методики навчання української літератури, читацькоцентричного і текстоцентричного принципів структурування навчального матеріалу та методичного апарату, урахуванні вікових особливостей художнього сприймання восьмикласників, їхнього читацького та суб'єктного досвіду для ефективної організації навчальної діяльності.

Підручник має вагомий дидактичний потенціал для розвитку предметної (читацької) і *ключових компетентностей* учнів.

Конкретизуємо прикладами.

Розвитку компетентних мовців, формуванню ключової компетентності «*Вільне володіння державною мовою*» як здатності учнів здійснювати комунікацію в усній формі на основі знань лексики, граматики і норм сучасної української літературної мови насамперед сприяють високохудожні тексти українських письменників-класиків і сучасних майстрів художнього слова.

Уміння відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як державної, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих і навчальних ситуаціях, творчого самовираження формують компетентнісно орієнтовані завдання, представлені в підручнику. Так, у процесі

вивчення розділу «Заповідь любові: Біблія й українська література» у рубриці «Читайте та досліджуйте!», зазначено, що переспів «Давидових псалмів» Л. Костенко за біблійною традицією побудовано як мозаїку афоризмів. Учням запропоновано знайти афоризми в тексті поезії Л. Костенко, розкрити їх значення та прокоментувати крилаті вислови, що збігаються із їхньою життєвою позицією.

Більшість завдань, уміщених у підручнику, системно орієнтують на розвиток різних ключових компетентностей. Зокрема, на уроках вивчення комедії М. Старицького «За двома зайцями» передбачено опрацювання навчального матеріалу, спрямованого на розвиток таких ключових компетентностей, як *«Вільне володіння державною мовою», інформаційно-комунікаційної, інноваційності, підприємливості та фінансової грамотності.*

У рубриці «Читайте та досліджуйте!» йдеться на важливість розвивати власне мовлення, не використовувати суржик, позбуватися слів-макаронізмів (*«Вільне володіння державною мовою»*). Учням запропоновано визначити макаронізми у власному листуванні з друзями в соціальних мережах і знайти в онлайн-словниках українські відповідники макаронізмів (*інформаційно-комунікаційна компетентність*), рекомендовано створити (*інноваційність*) для себе та своїх близьких пам'ятку «Як побороти суржик» (*підприємливість і фінансова грамотність*).

Розвитку ключової компетентності *«Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»* сприяє рубрика «Мовна скарбничка». Так, вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів», що є частиною роману «Золотий Ра», супроводжено коментарем про вплив цього давнього народу на формування сучасної української мови. Варто звернути увагу учнів на твердження науковців про іранські мовні запозичення, що збереглися в активному лексичному словнику українців і донині: *джура, дбати, бачити, тривати, жсавий, почвара.*

На уроках вивчення оповідання Дз. Матіяш «Мене звати Варвара» запропоновано дізнатися про переклад виразу «April, April der weiß nicht was er will», знанням якого хизується головна героїня твору, та дослідити його походження.

Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачають формування наукового світогляду та розуміння змін, зумовлених людською діяльністю.

Дослідницьке завдання, рекомендоване на уроках вивчення Біблії, включає навчальну інформацію про постать одного з її перекладачів українською мовою – видатного українського фізика та електротехніка, ректора Вищої технічної школи у Празі Івана Пулюя. Йому належить одне з найвизначніших досягнень людства – відкриття Х-променів, що згодом назвали полюєві або рентгенівські. Учням запропоновано підготувати презентацію про його життя і творчість відомого вченого.

У процесі вивчення вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...» восьмикласникам запропоновано навчальний матеріал, із якого вони дізналися, що цю однойменну пісню на слова українського поета поета-романтика ХІХ ст. дуже любляв видатний український конструктор космічних кораблів Сергій

Корольов. Учнів зацікавлять факти, що в 1962 р. космонавт-українець Павло Попович із орбіти заспівав для свого земляка-конструктора цю пісню, а нещодавно українські астрономи, відкривши новий астероїд, дали йому назву «Михайло Петренко».

Інноваційність як ключова компетентність передбачає відкритість до нових ідей. Так, у розділі «Прадавня Україна в дзеркалі літератури» рекомендовано вивчення давньоруських билин (старин) завершити інформацією про те, що багато міст України і навіть сусідніх країн сперечаються за право вважатися батьківщиною головного героя старини «Про Іллю Муромця та Соловія». Учням запропоновано дослідити інтернет-джерела та ознайомитися з різними версіями про походження Іллі Муромця, щоб спростувати думку про його російське походження.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Так, у процесі вивчення барокової поезії С. Климівського «Їхав козак за Дунай...» у рубриці «Читайте та досліджуйте!» запропоновано опрацювати інтернет-джерела та довідатися, за яких обставин почув пісню «Їхав козак за Дунай...» німецький композитор Л. ван Бетховен, як використовував мотиви українських народних пісень у своїй творчості. Учням також потрібно опрацювати інформацію про те, як із цією піснею пов'язаний син останнього гетьмана України Андрій Розумовський та підготувати цікаву презентацію.

Підприємливість і фінансова грамотність як ключові компетентності передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності. Тож на уроках вивчення повісті М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» наголошується, що твори фентезі мають своїх прихильників, які створюють за їх мотивами фанфіки та пропонується укласти карту-схему життя отамана Сірка за прочитаним твором, доповнивши її власними епізодами – фанфіками.

Розвитку ключових *громадянської та соціальної компетентностей*, що передбачають формування національної свідомості, гуманістичного світогляду і плекання патріотичних почуттів, виховання національних і загальнолюдських цінностей, насамперед сприяють такі художні твори та навчальний дидактичний матеріал щодо їх опрацювання: «Про Іллю Муромця та Соловія», Р. Іванченко «Ярославни», «Дума про Марусю Богуславку», народні історичні пісні «Ой як крикнув же козак Сірко», «Чи не той то хміль». Так, вивчаючи український народний героїчний ліро-епос, варто акцентувати увагу на понятті «прототип» і конкретизувати його на прикладі реальної історичної особи – Марусі Богуславки, яка допомогла 700 землякам-козакам втекти з турецької неволі.

У процесі ознайомлення з історичними піснями в рубриці «Історичні паралелі» зазначається, що «народ оспівав у таких піснях реальних історичних осіб. Це справжні лицарі-оборонці рідної землі: Байда (князь Дмитро Вишневецький)

– перший козацький гетьман, засновник Запорозької Січі; Іван Сірко, Богдан Хмельницький та його побратими – полковники Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Нестор Морозенко; гайдамацькі отамани Максим Залізняк, Іван Гонта; повстанці-захисники простого люду Олекса Довбуш, Устим Кармалюк та ін.».

Учні на прикладі «Та, ой, як крикнув же та козак Сірко» повинні усвідомити, що в історичних піснях розгортається мотив ушляхення найхоробріших лицарів багатовікової боротьби нашого народу за свою гідність, свободу та державність.

Розвитку *культурної компетентності* сприяє змістове наповнення рубрики «Мистецькі діалоги», яка представлена в межах кожної навчальної теми. Так, вступна тема «Художній твір в історико-культурному контексті доби» включає навчальний матеріал про французького фотохудожника Е. Луїссе, який створив сучасну інтерпретацію картини українського художника І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Для поглиблення розуміння ролі певного художнього твору в історико-культурному контексті конкретної доби учням запропоновано завдання на порівняння: «Чому, на вашу думку, картина українського художника зацікавила французького митця? Чи вдалося йому провести паралелі між нинішньою російсько-українською війною та битвами запорозьких козаків? Які художні деталі творів указують на те, що роботи створено в різні культурно-мистецькі епохи та в різні історичні часи?».

У розділі «Українці та кримські татари» подано пізнавальну інформацію про Бахчисарайський фонтан сліз. Глибокому осмисленню культурологічного матеріалу сприяють запитання щодо мистецького контексту: «Чому, на вашу думку, видатні художники, композитори та письменники, зокрема українська мисткиня Леся Українка, польський поет А. Міцкевич, оспівали Фонтан сліз у своїх творах? Використовуючи народний переказ «Фонтан сліз», поміркуйте, якими засобами можна передати думки та почуття в різних видах мистецтва».

Отже, художні тексти, навчальний матеріал і методичний апарат підручника української літератури ефективно сприяють здобуттю учнями предметних знань та розвитку ключових компетентностей.

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі вивчення української літератури 8 класі

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів*.

Комплексно перевірити рівень сформованості предметної (читацької) та ключових компетентностей учнів 8 класу на уроках української літератури сприятимуть різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі, завдання дослідницького характеру, творчі завдання для поточного тематичного оцінювання та семестрові діагностувальні роботи за чотирма групами результатів щодо мовно-літературної галузі, визначеними в Державному стандарті базової середньої освіти.

Державний стандарт базової середньої освіти передбачає формування певного навчального результату впродовж всього циклу базового предметного циклу навчання літератури (7–9 класи), тому завдяки методично правильно сформульованим запитанням і чітким дистаракторам учитель має змогу перевірити значну кількість конкретних результатів навчання літератури. Зазначимо, що критерії оцінювання визначено на освітню мовно-літературну галузь, а не на конкретний навчальний предмет. Тому варто зважати на потенціал інших предметів галузі, що можуть мати більше можливостей для набуття учнями певних навчальних результатів.

Завдання для діагностувальних робіт розробляє учитель. Їх зміст має відповідати орієнтирам для оцінювання навчальних досягнень учнів, що унормовані в Державному стандарті базової середньої освіти.

Такий вид робіт передбачає невелику кількість завдань. Оптимальний час для виконання – 15-20 хвилин. Діагностувальні роботи необхідно проводити наприкінці кожного семестру, однак не впродовж одного заняття і не на останньому уроці.

Конкретизуємо прикладами проведення діагностувальних робіт за чотирма групами результатів щодо мовно-літературної галузі на уроках української літератури у 8 класі.

Тестові запитання дозволять перевірити сприйняття восьмикласниками тексту за орієнтирами для оцінювання навчальних досягнень учнів, визначеними Державним стандартом базової середньої освіти.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів, на встановлення відповідності та послідовності. Важливо, що в контексті формування оцінювання тестові запитання не повинні бути лише репродуктивного характеру, а й передбачати перевірку рівня сформованості умінь застосувати здобуті знання.

Діагностувальна робота за I групою результатів (ГР-1) – взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях передбачає аудіювання художнього тексту.

Пропонуємо учням прослухати «Притчу про милосердя й про ближнього» за Біблією у перекладі І. Хоменка, що тематично споріднена з творами, текстуально вивченими в I семестрі.

Запитання за I групою (ГР-1) навчальних результатів відповідно до орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 1.4.1-2] – *перевіряє вміння учнів виявляти важливі деталі почутого повідомлення (зокрема, художнього тексту, медіатексту) для ілюстрування власного розуміння почутого:*

Що означає вислів «добрий самарянин»?

А людина, яка живе в Самарії

Б людина, яка нікого не ображає

В людина, яка безкорисливо допомагає іншим

Г гарний господар

Наступне завдання за I групою навчальних результатів (ГР-1) може відповідати орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 1.1.2-2] – обговорює актуальність, жанрово-родову належність почутого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту):

Біблійна історія про доброго самарянина за жанром є

А оповіданням

Б притчею

В казкою

Г легендою

Тестове завдання за II групою (ГР-2) навчальних результатів (сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіа текстах) та використання її для збагачення власного досвіду) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 2.2.6-2] – визначає уміння учнів розпізнавати в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) зображувально-виражальні засоби, ознак авторського стилю:

Установить відповідність між художнім засобом та прикладом до нього.

1 персоніфікація

2 паралелізм

3 образ-символ

4 порівняння

5 гіпербола

6 епітети

А «вода в срібному глекові й земля на золотій мисі»

Б «І між людей не буде самотнім, / стоятиме, як дерево над потоком»

В «Та туман поле покриває»

Г «Чи не той то хміль, що коло тичін в'ється? / Гей, той то Хмельницький, що з ляхами б'ється»

Д «На ясні зорі, / На тихі води, / У край веселий, / У мир хрещений!»

Е «Одною рукою коня тримав, / Другою рукою дуба рвав».

Завдання за II групою (ГР-2) за орієнтиром для оцінювання [9 МОВ 2.1.3-1] – співвідносить зміст сприйнятого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту) із історичним і соціокультурним контекстом, світоглядною позицією автора – передбачає встановлення відповідності між назвою твору та часом його написання.

1 Біблія

2 «Про Іллю Муромця та Соловія»

3 «Повчання Володимира Мономаха»

4 «Дума про Марусю Богуславку»

5 «Їхав козак за Дунай»

6 «Мене звали Варвара»

А 2022 рік

Б княжий період доби Середньовіччя

В фольклор доби Київської Русі

Г 3500 років тому

Д доба Відродження (Ренесансу)

Е доба Бароко

Завдання за третьою групою (ГР-3) навчальних результатів (висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мов) перевіряє навчальні результати за орієнтиром [9 МОВ 3.2.3-1] – бере участь в обговоренні суспільно важливих проблем.

Установіть відповідність між цитатами з творів українських письменників та художніми творами, до яких вони можуть бути епіграфами:

1 «Іван Сірко – великий характерник»

2 «Повчання дітям»

3 «Чи не той то хміль»

4 «Дарунки скіфів»

А «Шануй мудрість, а не золото» (Мелетій Смотрицький)

Б «Одвага наша – меч, политий кров'ю» (Леся Українка)

В «Ніяка у світі сила нас не зламає, бо нас коріння наше в землі тримає» (Григорій Дудка)

Г «Огонь запеклих не пече» (Тарас Шевченко)

Діагностувальна робота за четвертою групою (ГР-4) навчальних результатів (дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу), може містити завдання на встановлення відповідності між ланцюжком слів (словосполучень) і твором, на основі якого він укладений:

1 Шкандаль, дикалон, хвамілія

2 Людина-механізм, галицькі опирі, кава по-віденськи

3 Осавула, сахарня, кріпацтво

4 Чумаки, ятки, перекупка, свитка

А «Микола Джеря»

Б «Сорочинський ярмарок»

В «За двома зайцями»

Г «Нечуй. Небач. Немов»

Зміст такого завдання відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.1.2-1] – аналізує окремі мовні явища в усному мовленні, текстах (зокрема художніх текстах, медіатекстах) і робить висновки щодо функціонування та доцільності використання певних мовних одиниць.

Виконання завдання на створення фанфіку, зокрема його різновиду як внесок (введення в контекст твору самого себе) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.2.2-1] – імпровізує з текстом (зокрема художнім текстом, медіатекстом), застосовуючи елементи стилізації, пародії тощо, обстоює свою позицію та право на самовираження.

Завдання доречно конкретизувати коментарем: «У який твір ти хотів/хотіла б перенестися? Яку роль ти собі вибереш?»

Методику формувального оцінювання навчальних досягнень учнів реалізовано в навчальному посібнику *«Українська література. 8 клас. Зошит для тематичного та діагностувального оцінювання»* (автори – Т.Яценко, І.Тригуб, Г.Івашина; видавництво «Грамота»).

У робочому зошиті представлено організацію навчальної діяльності, у процесі якої восьмикласникам запропоновано визначення індивідуальних цілей і шляхів їх досягнення у межах опрацювання навчальних тем, рекомендовано тестові, дослідницькі, творчі завдання для тематичного оцінювання та діагностувальні роботи за групами результатів.

Кількість завдань для виконання учнями в межах тематичного оцінювання визначає вчитель, ураховуючи читацькі, пізнавальні інтереси та можливості своїх вихованців.

Запропоновано оцінювати правильно виконане тестове завдання рубрики *«Мої знання»* 1 балом (максимально загалом 6 балів), завдання рубрик *«Мої уміння та дослідження»* і *«Моя творчість»* – до 3 балів. Тобто, максимальна сума балів за оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі опрацювання конкретного художнього твору може становити 12 балів. Важливо, що саме вчитель визначає максимально можливу кількість балів за виконані учнями завдання, ураховуючи мету навчальної ситуації, читацькі, пізнавальні інтереси та можливості восьмикласників.

Завдання рубрики *«Мої навчальні цілі»* та рубрики на рефлексію *«Мої здобутки та перспективи»* не передбачають оцінювання, оскільки орієнтовані на самоспостереження учнями за власною освітньою траєкторією.

У робочому зошиті подано по чотири семестрові діагностувальні роботи за групами навчальних результатів. Кожна така робота містить по шість тестових завдань як відкритого, так і закритого типів, що передбачають максимальне оцінювання у *2 бали*. Тобто, максимальна сума балів за кожную групу результатів може становити *12 балів*.

Загальна оцінка результатів навчання визначається як середнє арифметичне суми балів чотирьох груп результатів навчальних досягнень. Окрім того при семестровому оцінюванні слід враховувати поточне оцінювання, тематичне (якщо воно передбачене вчителем), виконання індивідуальних і групових творчих проєктів тощо.

Отже, зміст і навчально-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури для 8 класу засвідчують реалізацію, як традиційних, так і інноваційних підходів до організації освітнього процесу в реаліях Нової української школи.

ІНТЕГРОВАНІЙ КУРС ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ: ІННОВАЦІЇ, ЗМІСТ, МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ

Т. О. Яценко

*головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури,
д.п.н., ст. наук. сп.*

І. А. Тригуб

*директор Пристоличного центру
професійного розвитку педагогічних працівників
Бориспільського р-ну Київської обл., к. п. н.*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ

Упровадження інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у закладах загальної середньої освіти в нормовано Державним стандартом базової середньої освіти (2020). Системно, взаємопов'язано й послідовно представлено навчальний матеріал, що сприятиме формуванню в учнів цілісного уявлення про світовий літературний процес, невід'ємною та унікальною частиною якого є українська література.

Інтеграція в шкільному курсі літератури реалізується на основі спорідненості тематики, жанрово-родової специфіки художніх творів, мистецьких напрямів і стилів в українській і зарубіжній літературах (тематично-стильова інтеграція); спільних методів і прийомів навчання української та зарубіжної літератур (методична інтеграція); спільних видів навчальної діяльності у процесі вивчення української та зарубіжної літератур (діяльнісна інтеграція), уніфікації спільних для української та зарубіжної літератур понять теорії літератури.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти та Типової освітньої програми (2024) вивчення літератури у 8 класі є послідовним продовженням базового предметного навчання (7–9 класи).

Вивчення літератури у 8 класі ґрунтується на хронологічно-стильовому принципі з урахуванням жанрово-родової специфіки художніх творів. Такий підхід до організації освітнього процесу корелює із концептами Державного стандарту базової середньої освіти (Додаток 1. Компетентнісний потенціал мовно-літературної освітньої галузі та базові знання) щодо набуття учнями базових знань, виокремлених у підрозділі «Літературний твір»: *літературний твір в історико-культурному контексті; літературно-мистецькі епохи, напрями, течії та стилі.*

На основі ідейно-тематичного співвідношення у 8 класі також запропоновано розгляд художніх творів української та зарубіжної класики в проєкції на сучасні тексти. Такі тематичні паралелі вмотивовано врахуванням пізнавальних і читачьких інтересів восьмикласників, які матимуть змогу прослідкувати художнє осягнення

конкретної історичної доби та діяльності її відомих представників у сучасних творах. Літературні паралелі простежено й на жанрово-тематичному рівні.

У контексті сучасних освітніх орієнтирів *мета вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) 8 класі* – розвиток компетентних читачів із усталеною потребою читання художніх творів української та зарубіжної літератур, національно свідомих громадян і патріотів України з гуманістичним світоглядом, здатних висловлювати власну критичну думку про прочитане, виявляти здобуті компетентності в нових навчальних і життєвих ситуаціях.

Завдання навчання української літератури в 8 класі – ознайомлення учнів із творами української та зарубіжної літератур різних мистецьких напрямів, стилів і течій; формування вмінь аналізувати та інтерпретувати художні твори з урахуванням їх жанрової специфіки, історичного, соціокультурного, мистецького контексту; оволодіння поняттями теорії літератури для цілісного осмислення художніх творів; поглиблення вмінь самостійної дослідницької та творчої діяльності; розвиток усного й писемного мовлення; удосконалення навичок виразного читання; збагачення емоційного досвіду та естетичного смаку учнів.

Навчання літератури в 8 класі орієнтовано на результативне досягнення визначених в Державному стандарті базової середньої освіти *чотирьох груп результатів*, що конкретизовані як 1) взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях; 2) сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіатекстах) та використання її для збагачення власного досвіду; 3) висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мови; 4) дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу.

Досягнення означених результатів указує на рівень сформованості в учнів предметної (читацької), ключових компетентностей та оволодіння наскрізними вміннями.

Художні твори і навчальний матеріал для 8 класу структуровано в такі *розділи*: «Вступ», «Античність і прадавня Україна в дзеркалі літератури», «Заповідь любові: Біблія та література», «Література Середньовіччя», «Література Відродження», «Література Бароко», «Кримські татари в світовій літературі», «Література Класицизму та Просвітництва», «Із поезії XIX століття», «Література рідного краю», «Найцікавіше з літературних новинок», «Узагальнення та систематизація вивченого».

Дотримуючись *хронологічно-стильового принципу*, текстуальне вивчення рекомендовано розпочати з міфології, що лежить в основі античної літератури. Логічним продовженням є ознайомлення із епічними, драматичними та ліричними творами давньогрецької літератури, творами, що відображують добу прадавньої України в дзеркалі сучасної літератури.

У шкільному інтегрованому курсі для 8 класу обмежено кількість творів давньої української літератури, що обумовлено врахуванням читацьких інтересів сучасних учнів. Навчальні теми охоплюють огляд культури та світосприйняття прадавніх українців; текстуальне вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів»; осмислення мотивів античності в літературі в процесі прочитання роману В. Чемериса «Ольвія».

У 8 класі рекомендовано для оглядового ознайомлення з історією створення Біблії як однієї зі священних книг людства. Для осмислення біблійних сюжетів у світовій літературі подано казку-притчу Екзюпері «Маленький принц», поезію із триптиху Л. Костенко «Давидові псалми. Псалом 1», повість Дз. Матіяш «Мене звати Варвара».

Доба Середньовіччя в світовій літературі представлена для оглядового ознайомлення з культурою і письменством Русі, текстуального прочитання старини (билини) «Про Іллю Муромця та Соловія», «Повчання дітям» Володимира Мономаха як духовного заповіту нащадкам, оповідання про добу княжої Русі сучасної української письменниці Р. Іванченко «Ярославни», західноєвропейської середньовічної поезії (зокрема лірики вагантів), сонетів італійського поета Аліг'єрі Данте.

Особливості середньовічної доби на Сході розкрито на прикладі творчості Омар Хаяма. Загадковий світ середньовічних мислителів показано у творі сучасної зарубіжної літератури – Юстейна Гордера «Середньовіччя» (із роману «Світ Софії»).

Про добу Ренесансу (Відродження) восьмикласники дізнаються на уроках вивчення сонетів італійського поета Франческо Петрарки, сонетів і трагедії «Ромео і Джульєтта» англійського поета і драматурга Вільям Шекспіра, роману іспанського письменника Мігеля де Сервантеса Сааведри «Дон Кіхот».

У межах вивчення творів доби Відродження важливо ознайомити учнів із українським народним героїчним ліро-епосом – «Дума про Марусю Богуславку», українськими історичними піснями. Ідеї цієї культурно-мистецької доби можна також прослідкувати у творах про добу козацької України сучасної української письменниці М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» і сучасної американо-британської письменниці Т. Шевальє «Дівчина з перловою сережкою».

Бароко як доба і художній напрям у європейській літературі показано на прикладі драми іспанського драматурга П. К. де ла Барки «Життя – це сон».

Із особливостями українського бароко учні матимуть змогу ознайомитися у процесі вивчення барокової поезії – вірша С. Климовського «Їхав козак за Дунай...». Історія України та українська пісенна культура доби Бароко художньо осмислена в оповіданні «Пісня про Правду» австрійського письменника Р. М. Рільке.

Світоглядні та естетичні принципи класицизму рекомендовано розкрити в процесі текстуального вивчення комедії «Міщанин-шляхтич» французького письменника Ж. Б. Мольєра.

Своєрідність традицій класицизму в українській драматургії XIX століття показано на прикладі п'єси Г. Квітки-Основ'яненка «Сватання на Гончарівці».

Розумінню Просвітництва як світоглядної основи класицизму сприятиме ознайомлення з текстами романів англійських письменників «Життя і незвичайні та дивовижні пригоди Робінзона Крузо» Д. Дефо та «Мандри Лемюеля Гуллівера» Дж. Свіфта.

Для формування в учнів розуміння романтизму як художнього напрямку, особливостей романтичної поезії запропоновано вивчення поеми «Мазепа» англійського поета Дж. Байрона та окремих віршів із «Книги пісень» німецького поета Генріха Гайне.

Особливості української романтичної поезії рекомендовано пояснити на уроках вивчення вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...», балади Т. Шевченка «Причинна». Також передбачено ознайомлення за вибором учителя із сучасними зарубіжними та українськими баладами, а саме: Л. Коен «Алілуя», Б. Гура «Балада про мальви», А. Матвійчук «Кленова балада».

Про реалізм як художній напрям у світовій літературі учні матимуть змогу дізнатися на уроках, присвячених вивченню поезії «Священний союз народів» французького поета П.-Ж. де Беранже та «Я не співець чудовної природи...» українського лірика П. Грабовського.

Уперше для 8 класу запропоновано ознайомлення із знаковими творами кримськотатарської літератури як невід'ємної частини українського літературного процесу. Для текстуального вивчення подано переказ «Фонтан сліз у Бахчисарайському палаці» та вірш Ашик Омера «Скажи-но, душе» про долю кримськотатарського народу. Образи кримських татар та українців розкрито в трилогії «Джури козака Швайки» (розділ «Пастух Рашит») українського письменника В. Рутківського.

На уроках інтегрованого курсу літератури у 8 класі передбачено ознайомлення учнів із творами класичної, сучасної української та зарубіжної літератури різних жанрів. Це – епічна поема, трагедія, повчання, старина, переспів, сонет, рубай, роман-пародія, дума, історична пісня, повість, курйозний вірш, зоропоезія, комедія, водевіль, балада, історичне фентезі.

Відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (2020) щодо мовно-літературної галузі для 8 класу розширено обсяг відомостей із *теорії літератури*, а саме введено поняття для формування в учнів уявлення про культурно-мистецьку епоху і певний мистецький напрям (наприклад «відродження», «бароко», «класицизм» тощо).

Рекомендуємо дотримуватися *принципу текстоцентризму* на уроках текстуального опрацювання художніх творів і подавати навчальну інформацію про автора твору лише після його прочитання. Первинне читацьке сприймання учнями твору позитивно впливатиме на організацію навчальної діяльності на уроці.

Біографічні відомості про письменників рекомендовано подавати в контексті розвитку їхньої творчості в межах певної мистецької доби та її стильових течій. Важливо також акцентувати на громадянській позиції письменників. Залучення біографічного контексту повинно сприяти глибокому розкриттю ідейно-тематичного змісту художнього твору, а не відволікати учнів від його сприйняття.

Великі за обсягом художні твори запропоновано для розгляду в *скороченому* варіанті. Однак учитель, враховуючи рівень читацької компетентності учнів, може рекомендувати учням прочитання текстів у повному обсязі.

Твори класичної, сучасної української та зарубіжної літератур для *позакласного читання* ідейно-тематично співвідносяться з художніми творами для текстуального опрацювання, тому їх перелік подано до кожного тематичного розділу модельної навчальної програми.

Учитель, користуючись академічною свободою, може розширити цей список. Окрім того, вимогами до обов'язкових результатів навчання учнів у мовно-літературній освітній галузі передбачено, щоб учні на основі своїх літературних уподобань, самостійно обирали твори для задоволення читацьких потреб і розширення кола читацьких інтересів.

Вивчення поезії *напам'ять* має *рекомендаційний характер*.

На уроках інтегрованого курсу літератур передбачено активне залучення *мистецького контексту* – творів різних видів мистецтва (живопису, музики, скульптури, архітектури тощо). Розгляд художнього твору як тексту культури, що відображає свідомість людей певної історичної доби, орієнтує на міжмистецьку взаємодію. Стильова спорідненість літературного твору та творів інших видів мистецтва, дозволяє глибоко проаналізувати художній текст, акцентуючи на спільних ознаках стильових течій певної культурно-мистецької доби.

Уроки для ознайомлення з новими творами сучасної української та зарубіжної літератур необхідно проводити, орієнтуючись на читацькі інтереси восьмикласників.

МЕТОДИЧНИЙ СУПРОВІД ВИВЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ

Модельна навчальна програма з інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено модельну навчальну програму «Інтегрований курс літератур (української та зарубіжної). 7–9 класи» для закладів загальної середньої освіти (керівник авторського колективу – Т. Яценко, гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ Міністерства освіти і науки України від 24.12.2024 № 1787).

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744491>

Навчальна програма інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу

На основі чинної модельної навчальної програми (керівник авторського колективу – Т. Яценко) підготовлено навчальну програму інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу, розраховану на 3,5 тижневі години.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746065>

У навчальній програмі представлено *погодинний розподіл* програмового матеріалу для його ефективного вивчення.

У структурі навчальної програми визначено *групи результатів* навчання за Державним стандартом базової середньої освіти: усна взаємодія (слухання) – ГР1; сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання текстів (читання) – ГР2; висловлювання думок, ставлень (говоріння) – ГР3; власна мовна творчість (письмо) – ГР4 та очікувані результати за модельною навчальною програмою, які мають досягти учні 8 класу в межах опрацювання конкретного тематичного розділу.

Змістовий компонент навчальної програми – різножанрові художні твори української і зарубіжної літератур для *текстуального* вивчення та короткі чіткі методичні настанови щодо їх опрацювання.

У межах програмових розділів визначено *поняття теорії літератури*, ознайомлення з якими сприятиме розумінню особливостей конкретної культурно-мистецької доби і сутнісних ознак стильових течій (наприклад, бароко, класицизм тощо).

До кожної навчальної теми запропоновано твори *різних видів мистецтва*, що сприятиме цілісному осмисленню художніх текстів у контексті певної культурно-мистецької доби.

Рекомендовані *види організації навчальної діяльності* учнів охоплюють широкий спектр традиційних та інноваційних методів і прийомів вивчення літератури.

Наприкінці програми запропоновано список творів класичної, української і зарубіжної літератур для *позакласного читання* (за розділами).

Зміст навчальної програми інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу забезпечує чинний підручник у двох частинах:

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 1 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 280 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746069>

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 2 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 208 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746070/>

Керуючись академічною свободою учитель має змогу на основі чинної модельної навчальної програми інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 8 класу *самостійно* укласти навчальну програму на *3,5 навчальні години*.

Якщо кількість годин на тиждень в освітній програмі та робочому навчальному плані закладу загальної середньої освіти розрахована на мінімальне навчальне навантаження з предмету, то рекомендовано укласти навчальну програму на *2,5 тижневих годин*.

Календарно-тематичне планування уроків інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 8 класі

На основі навчальної програми розроблено календарно-тематичне планування інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 8 класі на 3,5 тижневі години.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746079/>

У 8 класі на 121 годину (І семестр – 4 год.; II семестр – 3 год.)_передбачено проведення уроків різного типу, а саме: текстуальне вивчення – 96 год., розвиток мовлення – 6 год. (у межах годин на текстуальне вивчення), виразне читання – 6 год., позакласне читання – 8 год., література рідного краю – 4 год., узагальнення вивченого – 6 год.

Методично продуманою є структура календарного планування: «Дата»; «Група результатів за Державним стандартом базової середньої освіти», «Зміст навчального матеріалу», «Теорія літератури», «Мистецький контекст», «Позакласне читання».

Деякі поняття теорії літератури вказано для опрацювання в межах декількох навчальних занять.

Рубрика «Мистецький контекст» має рекомендаційний характер і вміщує перелік творів різних видів мистецтва, розгляд яких сприятиме цілісному осмисленню виучуваного матеріалу.

Вивчення літератури рідного краю запропоновано в кожному семестрі. Такі уроки необов'язково проводити в кінці семестру, а доречно в межах тематично споріднених програмових розділів.

Уроки позакласного читання доцільно організовувати саме до тих тематичних розділів, твори яких викликають найбільший читацький інтерес у восьмикласників.

Рекомендовано регулярно акцентувати увагу на літературних новинках сучасної української та зарубіжної літератур для читачів-підлітків.

НАВЧАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ ЛІТЕРАТУР (УКРАЇНСЬКОЇ ТА ЗАРУБІЖНОЇ) У 8 КЛАСІ

Підручник «Література (українська та зарубіжна). 8 клас»: компетентнісний потенціал

Фахівцями Інституту педагогіки НАПН України підготовлено підручник «Література (українська та зарубіжна). 8 клас»: у двох частинах (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 347 від 21.02.2025), що успішно пройшов апробацію в пілотних класах Нової української школи та здобув державне замовлення у Всеукраїнському конкурсі підручників.

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 1 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 280 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746069>

Література (українська та зарубіжна): підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти(у 2-х частинах). Частина 2 / Таміла Яценко, Василь Пахаренко, Ірина Тригуб, Олеся Слижук. Київ : Грамота, 2025. 208 с. : іл.

Режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/746070/>

Концепція підручника ґрунтується на реалізації компетентнісно орієнтованої методики навчання літератури, читацькоцентричного і текстоцентричного принципів структурування навчального матеріалу та методичного апарату, урахуванні вікових особливостей художнього сприймання восьмикласників, їхнього читацького та суб'єктного досвіду для ефективної організації навчальної діяльності.

Підручник має вагомий дидактичний потенціал для розвитку предметної (читацької) і *ключових компетентностей* учнів.

Конкретизуємо прикладами.

Розвитку компетентних мовців, формуванню ключової компетентності *«Вільне володіння державною мовою»* як здатності учнів здійснювати комунікацію в усній формі на основі знань лексики, граматики і норм сучасної української літературної мови насамперед сприяють високохудожні тексти українських письменників-класиків і сучасних майстрів художнього слова.

Уміння відповідально, усвідомлюючи цінність української мови як державної, використовувати мовні засоби для досягнення особистих і суспільних цілей у життєвих і навчальних ситуаціях, творчого самовираження формують компетентнісно орієнтовані завдання, представлені в підручнику. Так, у процесі вивчення розділу *«Заповідь любові: Біблія й українська література»* у рубриці *«Читайте та досліджуйте!»*, зазначено, що переспів *«Давидових псалмів»* Л. Костенко за біблійною традицією побудовано як мозаїку афоризмів. Учня запропоновано знайти афоризми в тексті поезії Л. Костенко, розкрити їх значення та прокоментувати крилаті вислови, що збігаються із їхньою життєвою позицією.

Більшість завдань, уміщених у підручнику, системно орієнтують на розвиток різних ключових компетентностей. Зокрема, на уроках вивчення комедії М. Старицького *«За двома зайцями»* передбачено опрацювання навчального матеріалу, спрямованого на розвиток таких ключових компетентностей, як *«Вільне володіння державною мовою»*, інформаційно-комунікаційної, інноваційності, підприємливості та фінансової грамотності.

У рубриці *«Читайте та досліджуйте!»* йдеться на важливість розвивати власне мовлення, не використовувати суржик, позбуватися слів-макаронізмів (*«Вільне володіння державною мовою»*). Учня запропоновано визначити макаронізми у власному листуванні з друзями в соціальних мережах і знайти в онлайн-словниках українські відповідники макаронізмів (*інформаційно-комунікаційна компетентність*), рекомендовано створити (*інноваційність*) для себе та своїх близьких пам'ятку *«Як побороти суржик»* (*підприємливість і фінансова грамотність*).

Розвитку ключової компетентності *«Здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами»* сприяє рубрика *«Мовна скарбничка»*. Одним із джерел збагачення словникового запасу восьмикласників є давньогрецька міфологія, зокрема афоризм *«яблуко розбрату»*, значення якого

стало зрозумілим після прочитання тексту міфу троянського циклу про Паріса. Тож пропонуємо учням дослідити, які ще афоризми мають античне походження та пояснити їх значення.

Вивчення оповідання І. Білика «Дарунки скіфів», що є частиною роману «Золотий Ра», супроводжено коментарем про вплив цього давнього народу на формування сучасної української мови. Варто звернути увагу учнів на твердження науковців про іранські мовні запозичення, що збереглися в активному лексичному словнику українців і донині: *джура, дбати, бачити, тривати, жвавий, почвара*.

На уроках ознайомлення з оповіданням Дз. Матіяш «Мене звати Варвара» запропоновано дізнатися про переклад виразу «April, April der weiß nicht was er will», знанням якого хизується головна героїня твору, та дослідити його походження.

Підручник інтегрованого курсу літератур містить навчальний матеріал про Омара Хаяма не лише як про поета, автор влучних рубаї, а й про його діяльність як ученого, який очолював обсерваторію, розробив сонячний календар, досяг значних успіхів у математиці: дав виклад рішень алгебраїчних рівнянь до 3-го рівня включно, відкрив біном, який тільки через кілька століть знову вивів І. Ньютон. Така інформація сприятиме розвитку *математичної компетентності* восьмикласників.

Компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій передбачають формування наукового світогляду та розуміння змін, зумовлених людською діяльністю.

Дослідницьке завдання, рекомендоване на уроках вивчення Біблії, включає навчальну інформацію про постать одного з її перекладачів українською мовою – видатного українського фізика та електротехніка, ректора Вищої технічної школи у Празі Івана Пулюя. Йому належить одне з найвизначніших досягнень людства – відкриття Х-променів, що згодом назвали полюєві або рентгенівські. Учням запропоновано підготувати презентацію про його життя і творчість відомого вченого.

У процесі вивчення вірша М. Петренка «Дивлюсь я на небо...» восьмикласникам запропоновано навчальний матеріал, із якого вони дізнатися, що цю однойменну пісню на слова українського поета поета-романтика ХІХ ст. дуже любляв видатний український конструктор космічних кораблів Сергій Корольов. Учні зацікавлять факти, що в 1962 р. космонавт-українець Павло Попович із орбіти заспівав для свого земляка-конструктора цю пісню, а нещодавно українські астрономи, відкривши новий астероїд, дали йому назву «Михайло Петренко».

Вивчаючи роман Д. Дефо «Пригоди Робінзона Крузо», звертаємо увагу на те, що існує реальний острів, який назвали на честь літературного героя твору. Це острів Робінзона Крузо, що розташований у Тихому океані, на захід від Чилі. Дослідницьке завдання спонукає учнів знайти в інтернет-джерелах науковий опис природи цієї місцевості та порівняти його з описами Робінзона з твору Д. Дефо. Дослідження потрібно оформити як ментальну мапу.

Вивчення гомерівської «Іліади» орієнтує восьмикласників, які виявлять інтерес до біології, провести дослідження та дізнатися, чому саме найтовще та найміцніше сухожилля людського тіла, що забезпечує згинання стопи в гомілковостопному суглобі, називається ахілловим.

Інноваційність як ключова компетентність передбачає відкритість до нових ідей. Так, у розділі «Прадавня Україна в дзеркалі літератури» рекомендовано вивчення давньоруських билин (старин) завершити інформацією про те, що багато міст України і навіть сусідніх країн сперечаються за право вважатися батьківщиною головного героя старини «Про Іллю Муромця та Соловія». Учням запропоновано дослідити інтернет-джерела та ознайомитися з різними версіями про походження Іллі Муромця, щоб спростувати думку про його російське походження.

Інформаційно-комунікаційна компетентність передбачає впевнене, критичне і відповідальне використання цифрових технологій для власного розвитку і спілкування; здатність безпечно застосовувати інформаційно-комунікаційні засоби в навчанні та інших життєвих ситуаціях, дотримуючись принципів академічної доброчесності. Так, у процесі вивчення барокової поезії С. Климовського «Їхав козак за Дунай...» у рубриці «Читайте та досліджуйте!» запропоновано опрацювати інтернет-джерела та довідатися, за яких обставин почув пісню «Їхав козак за Дунай...» німецький композитор Л. ван Бетховен, як використовував мотиви українських народних пісень у своїй творчості. Учням також потрібно опрацювати інформацію про те, як із цією піснею пов'язаний син останнього гетьмана України Андрій Розумовський та підготувати цікаву презентацію.

Підприємливість і фінансова грамотність як ключові компетентності передбачають ініціативність, спроможність використовувати можливості та реалізовувати ідеї, створювати цінності для інших у будь-якій сфері життєдіяльності. Тож на уроках вивчення повісті М. Морозенко «Іван Сірко – великий характерник» наголошується, що твори фентезі мають своїх прихильників, які створюють за їх мотивами фанфіки та пропонується укласти карту-схему життя отамана Сірка за прочитаним твором, доповнивши її власними епізодами – фанфіками.

У процесі ознайомлення з романом сучасної американської письменниці Трейсі Шевальє «Дівчина з перловою сережкою», що розповідає про створення одного із шедеврів живопису нідерландського художника Й. Вермеєра, пропонуємо учням ознайомитися з іншими полотнами майстра та написати власну історію створення однієї з картин від імені персонажів його полотен або ж самого художника. Творчу роботу можна презентувати у формі коміксу або сторітелінгу, скориставшись онлайн-інструментами.

Розвитку ключових *громадянської та соціальної компетентностей*, що передбачають формування національної свідомості, гуманістичного світогляду і плекання патріотичних почуттів, виховання національних і загальнолюдських цінностей, насамперед сприяють такі художні твори та навчальний дидактичний матеріал щодо їх опрацювання: «Про Іллю Муромця та Соловія», Р. Іванченко «Ярославни», «Дума про Марусю Богуславку», народні історичні пісні «Ой як крикнув же козак Сірко», «Чи не той то хміль». Так, вивчаючи український народний героїчний ліро-епос, варто акцентувати увагу на понятті «прототип» і конкретизувати його на прикладі реальної історичної особи – Марусі Богуславки, яка допомогла 700 землякам-козакам втекти з турецької неволі.

У процесі ознайомлення з історичними піснями в рубриці «Історичні паралелі» зазначається, що «народ оспівав у таких піснях реальних історичних осіб. Це справжні лицарі-оборонці рідної землі: Байда (князь Дмитро Вишневецький) – перший козацький гетьман, засновник Запорозької Січі; Іван Сірко, Богдан Хмельницький та його побратими – полковники Максим Кривоніс, Іван Богун, Данило Нечай, Нестор Морозенко; гайдамацькі отамани Максим Залізник, Іван Гонта; повстанці-захисники простого люду Олекса Довбуш, Устим Кармалюк та ін.».

На прикладі «Та, ой, як крикнув же та козак Сірко» учні повинні усвідомити, що в історичних піснях розгортається мотив ушляхення найхоробріших лицарів багатовікової боротьби нашого народу за свою гідність, свободу та державність.

Розвитку *культурної компетентності* сприяє змістове наповнення рубрики «Мистецькі діалоги», яка представлена до кожної навчальної теми. Так, вступна тема «Художній твір в історико-культурному контексті доби» включає навчальний матеріал про французького фотохудожника Е. Луїссе, який створив сучасну інтерпретацію картини українського художника І. Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

Для поглиблення розуміння ролі певного художнього твору в історико-культурному контексті конкретної доби учням запропоновано завдання на порівняння: «Чому, на вашу думку, картина українського художника зацікавила французького митця? Чи вдалося йому провести паралелі між нинішньою російсько-українською війною та битвами запорозьких козаків? Які художні деталі творів указують на те, що роботи створено в різні культурно-мистецькі епохи та в різні історичні часи?».

У розділі «Українці та кримські татари» подано пізнавальну інформацію про Бахчисарайський фонтан сліз. Глибокому осмисленню культурологічного матеріалу сприяють запитання щодо мистецького контексту: «Чому, на вашу думку, видатні художники, композитори та письменники, зокрема українська мисткиня Леся Українка, польський поет А. Міцкевич, оспівали Фонтан сліз у своїх творах? Використовуючи народний переказ «Фонтан сліз», поміркуйте, якими засобами можна передати думки та почуття в різних видах мистецтва».

Отже, художні тексти, навчальний матеріал і методичний апарат підручника української літератури ефективно сприяють здобуттю учнями предметних знань та розвитку ключових компетентностей.

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів у процесі вивчення інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) у 8 класі

Одним із інструментів підвищення якості шкільної літературної освіти є *формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів*.

Комплексно перевірити рівень сформованості предметної (читацької) та ключових компетентностей учнів 8 класу на уроках інтегрованого курсу літератур сприятимуть різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі, завдання дослідницького характеру, творчі завдання для поточного тематичного оцінювання та семестрові діагностувальні роботи за чотирма групами результатів щодо мовно-літературної галузі, визначеними в Державному стандарті базової середньої освіти.

Завдання для діагностувальних робіт розробляє учитель. Їх зміст має відповідати орієнтирам для оцінювання навчальних досягнень учнів, що унормовані в Державному стандарті базової середньої освіти.

Державний стандарт базової середньої освіти передбачає формування певного навчального результату впродовж всього циклу базового предметного циклу навчання літератури (7–9 класи), тому завдяки методично правильно сформульованим запитанням і чітким дистаракторам учитель має змогу перевірити значну кількість конкретних результатів навчання літератури. Зазначемо, що критерії оцінювання визначено на освітню мовно-літературну галузь, а не на конкретний навчальний предмет. Тому варто зважати на потенціал інших предметів галузі, що можуть мати більше можливостей для набуття учнями певних навчальних результатів.

Діагностувальні роботи передбачають невелику кількість завдань. Оптимальний час для виконання – 15-20 хвилин. Такий вид робіт необхідно проводити наприкінці кожного семестру, однак не впродовж одного заняття і не на останньому уроці.

Конкретизуємо прикладами проведення діагностувальних робіт за чотирма групами результатів.

Діагностувальна робота за I групою результатів (ГР-1) – *взаємодія з іншими особами усно, сприймання і використання інформації для досягнення життєвих цілей у різних комунікативних ситуаціях* передбачає аудіювання художнього тексту.

Тестові запитання дозволять перевірити сприйняття восьмикласниками тексту за орієнтирами для оцінювання навчальних досягнень учнів, визначеними Державним стандартом базової середньої освіти.

Подано різнорівневі запитання та завдання в тестовій формі на вибір однієї правильної відповіді з-поміж чотирьох запропонованих варіантів, на встановлення відповідності та послідовності. Важливо, що в контексті формування оцінювання тестові запитання не повинні бути лише репродуктивного характеру, а й передбачати перевірку рівня сформованості умінь застосувати здобуті знання.

Проводимо діагностувальну роботу за I групою навчальних результатів (ГР-1) у процесі вивчення сонету 142 італійського поета Ф.Петрарки. Вибір твору пояснюється тим, що в ньому виразно звучать провідні мотиви лірики поета, сонет багатий на яскраві художні засоби, його структура чітко відповідає жанровим особливостям, у тексті безпосередньо звучить ім'я коханої.

Керуючись орієнтиром для оцінювання [9 МОВ 1.4.1-2] – *виявляє важливі деталі почутого повідомлення (зокрема, художнього тексту, медіатексту для ілюстрування власного розуміння почутого* – з'ясовуємо, чи зрозуміли учні, яке почуття передає поет:

- А любові до природи,*
- Б кохання,*
- В дружби,*
- Г патріотизму.*

Враховуючи критерій [9 МОВ 1.1.2-2] – обговорює актуальність, жанрово-родову належність почутого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту – визначаємо жанру прослуханого поетичного твору:

- А** байка
- Б** рубаї
- В** сонет
- Г** гімн

За критерієм [9 МОВ 1.1.2-2] – обговорює зв'язок тексту із ситуацією спілкування та художнього тексту з певною епохою, творчістю митця – оцінюємо знання учнів щодо культурно-мистецької епохи, коли був написаний твір :

- А** Античність
- Б** Середньовіччя
- В** Відродження
- Г** сучасна

Орієнтир для оцінювання [9 МОВ 1.7.2-1] – використовує різні засоби художньої виразності у власному мовленні, обґрунтовуючи доцільність їх вибору – співвідноситься з такими запитання: «Визначте, до якого виду належать художні засоби, використані в поезії: *щасливі квіти, ріки голубі, благовісні трави; гаї прозорі, сонце величає*»:

- А** епітети,
- Б** метафори
- В** порівняння
- Г** риторичні запитання

Навчальному результату [9 МОВ 1.8.4-1] – коментує особливості вираження емоційного стану в різних культурах на основі аналізу почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, медіатексту) для розвитку власного емоційного інтелекту – відповідає таке запитання:

- З якою інтонацією потрібно читати цю поезію?*
- А** веселою, грайливою
- Б** сумною, трагічною
- В** байдужою
- Г** піднесеною, ліричною

Послугуємося критерієм оцінювання [9 МОВ 1.2.3-1] – самостійно передає за допомогою різних способів і засобів візуалізації власне розуміння почутого повідомлення (зокрема художнього тексту, медіатексту), структуруючи інформацію – та подаємо завдання на визначення кількості строф і рядків у строфах, що відповідає структурі сонету:

- А** 4, 4, 3, 3
- Б** 4, 4, 4, 2
- В** 3, 3, 4, 4
- Г** 2, 5, 4, 4.

Тестове завдання за II групою (ГР-2) навчальних результатів (сприймання, аналіз, інтерпретація, критичне оцінювання інформації в текстах різних видів (зокрема художніх текстах, медіа текстах) та використання її для збагачення

власного досвіду) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 2.2.6-2] – визначає уміння учнів розпізнавати в тексті (зокрема художньому тексті, медіатексті) зображувально-виражальні засоби, ознак авторського стилю:

Установіть відповідність між художнім засобом та прикладом до нього.

1 персоніфікація

2 паралелізм

3 образ-символ

4 порівняння

5 гіпербола

6 епітети

А «вода в срібному глекові й земля на золотій мисі»

Б «І між людей не буде самотнім, / стоятиме, як дерево над потоком»

В «Та туман поле покриває»

Г «Чи не той то хміль, що коло тичін в'ється? / Гей, той то Хмельницький, що з ляками б'ється»

Д «На ясні зорі, / На тихі води, / У край веселий, / У мир хрещений!»

Е «Одною рукою коня тримав, / Другою рукою дуба рвав».

Завдання за II групою (ГР-2) за орієнтиром для оцінювання [9 МОВ 2.1.3-1] – співвідносить зміст сприйнятого тексту (зокрема художнього тексту, медіатексту) із історичним і соціокультурним контекстом, світоглядною позицією автора – передбачає встановлення відповідності між назвою твору та часом його написання.

1 Біблія

2 «Про Іллю Муромця та Соловія»

3 «Повчання Володимира Мономаха»

4 «Дума про Марусю Богуславку»

5 «Їхав козак за Дунай»

6 «Мене звати Варвара»

А 2022 рік

Б княжий період доби Середньовіччя

В фольклор доби Київської Русі

Г 3500 років тому

Д доба Відродження (Ренесансу)

Е доба Бароко

Завдання за третьою групою (ГР-3) навчальних результатів (висловлювання думок, почуттів і ставлень, письмова взаємодія з іншими особами, зокрема інтерпретація літературних творів українських і зарубіжних письменників; взаємодія з іншими особами у цифровому середовищі, дотримання норм літературної мов) перевіряє навчальні результати за орієнтиром [9 МОВ 3.2.3-1] – бере участь в обговоренні суспільно важливих проблем.

Установіть відповідність між цитатами з творів українських письменників та художніми творами, до яких вони можуть бути епіграфами:

1 «Іван Сірко – великий характерник»

2 «Повчання дітям»

З «Чи не той то хміль»

4 «Дарунки скіфів»

А «Шануй мудрість, а не золото» (Мелетій Смотрицький)

Б «Одвага наша – меч, политий кров'ю» (Леся Українка)

В «Ніяка у світі сила нас не зламає, бо нас коріння наше в землі тримає»
(Григорій Дудка)

Г «Огонь запеклих не пече» (Тарас Шевченко)

Діагностувальна робота за четвертою групою (ГР-4) навчальних результатів (дослідження індивідуального мовлення, використання мови для власної мовної творчості, спостереження за мовними та літературними явищами, проведення їх аналізу), може містити завдання на встановлення відповідності між ланцюжком слів (словосполучень) і твором, на основі якого він укладений:

1 Шкандаль, дикалон, хвамілія

2 Людина-механізм, галицькі опирі, кава по-віденськи

3 Осавула, сахарня, кріпацтво

4 Чумаки, ятки, перекупка, свитка

А «Микола Джеря»

Б «Сорочинський ярмарок»

В «За двома зайцями»

Г «Нечуй. Небач. Немов»

Зміст такого завдання відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.1.2-1] – аналізує окремі мовні явища в усному мовленні, текстах (зокрема художніх текстах, медіатекстах) і робить висновки щодо функціонування та доцільності використання певних мовних одиниць.

Виконання завдання на створення фанфіку, зокрема його різновиду як внесок (уведення в контекст твору самого себе) відповідає орієнтиру для оцінювання [9 МОВ 4.2.2-1] – імпровізує з текстом (зокрема художнім текстом, медіатекстом), застосовуючи елементи стилізації, пародії тощо, обстоює свою позицію та право на самовираження.

Завдання доречно конкретизувати коментарем: «У який твір ти хотів/хотіла б перенестися? Яку роль ти собі вибереш?»

Методику формувального оцінювання навчальних досягнень учнів реалізовано в навчальному посібнику «Література (українська та зарубіжна). 8 клас. Зошит для тематичного та діагностувального оцінювання» (автори – Т.Яценко, І.Тригуб, Г.Івашина; видавництво «Грамота»).

У робочому зошиті представлено організацію навчальної діяльності, у процесі якої учням запропоновано визначення індивідуальних цілей і шляхів їх досягнення у межах опрацювання навчальних тем, рекомендовано тестові, дослідницькі та творчі завдання для тематичного оцінювання, діагностувальні роботи за групами результатів.

Кількість завдань для виконання учнями в межах тематичного оцінювання визначає вчитель, ураховуючи читацькі, пізнавальні інтереси та можливості своїх вихованців.

Запропоновано оцінювати правильно виконане тестове завдання рубрики «Мої знання» 1 балом (максимально загалом 6 балів), завдання рубрик «Мої уміння та дослідження» та «Моя творчість» – до 3 балів. Таким чином максимальна сума балів за роботу над певним художнім твором може становити 12 балів. Важливо, що саме вчитель визначає максимальну можливу кількість балів за виконані учнями завдання, ураховуючи мету навчальної ситуації. читацькі, пізнавальні інтереси та можливості семикласників.

Завдання рубрики «Мої навчальні цілі» та рубрики на рефлексію «Мої здобутки та перспективи» не передбачають оцінювання, оскільки орієнтовані на побудову та самоспостереження учнями за власною освітньою траєкторією.

У робочому зошиті подано по чотири семестрові діагностувальні роботи за групами навчальних результатів. Кожна така робота містить по шість тестових завдань як відкритого, так і закритого типів, що передбачають максимальне оцінювання у 2 бали. Тобто, максимальна сума балів за кожну групу результатів може становити 12 балів.

Загальна оцінка результатів навчання визначається як середнє арифметичне суми балів чотирьох груп результатів навчальних досягнень. Окрім того при семестровому оцінюванні слід враховувати поточне оцінювання, тематичне (якщо воно передбачене вчителем), виконання індивідуальних і групових творчих проєктів тощо.

Отже, зміст і навчально-методичне забезпечення шкільного курсу української літератури для 8 класу засвідчують реалізацію, як традиційних, так і інноваційних підходів до організації освітнього процесу в реаліях Нової української школи.

ОРГАНІЗАЦІЯ ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ ЗА ПІДРУЧНИКОМ НУШ «ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА. 8 КЛАС» (ГОРОБЧЕНКО І., СНЕГІРЬОВА В., КАЄНКО О., БУШАКОВА О.)

В. В. Снегірєва

*старший науковий співробітник відділу навчання мов
національних меншин
та зарубіжної літератури, к. п. н.*

Нова українська школа потребує розроблення сучасного – змісту, методичних підходів, видів навчальної діяльності – для всіх шкільних предметів. Щодо навчання літератури – це підбір мотиваційних, актуальних для учнів художніх текстів, які б дійсно підтримували інтерес до читання, формували культуру читання, слухання, спілкування; використання ефективних стратегій читання – поєднання методів, прийомів, завдань, технік, з допомогою яких засвоюється ціннісний і практичний зміст прочитаного. Усі ці завдання реалізовано в підручнику «Зарубіжна література. 8 клас» авторського колективу Горобченко І., Снегірєва В., Каєнко О., Бушакова О.
<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745637/>

Художні тексти в модельній навчальній програмі (Снегірьова та ін., 2023) <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/735726/>, за якою створено підручник, дібрано з урахуванням запитів і психологічних особливостей 12 – 15-річних підлітків: потреба в спілкуванні та спільній діяльності з однолітками; формування моральних понять та переконань; прагнення до визнання у колі однолітків і незалежності від дорослих; характер і способи спілкування, пов'язані з цифровим середовищем.

У 8 класі суттєво скорочено перелік творів для вивчення. Так, у розділі «Час у пошуку героя», доволі актуальному для сьогодення, об'єднано кращі зразки античного та середньовічного героїчних епосів, що знайомлять школярів з подвигами Ахілла й Гектора, Одиссея, Енея, Сігурда, Роланда – еталонних героїв свого часу. З літературою Середньовіччя школярі продовжать знайомитись і в розділі «Зі Сходу світло», до якого, крім традиційних для шкільної програми творів Лі Бо, Ду Фу, О. Хаяма, уведено поему Ш. Руставелі «Витязь в тигровій шкурі» як довершений зразок грузинської літератури про доблесть і справжню дружбу. Література доби Відродження традиційно представлена сонетами Ф.Петрарки та В.Шекспіра, які демонструють трансформацію уявлень про жіночий ідеал, та трагедією «Ромео і Джульєтта» про кохання, що долає ворожнечу й розбрат. У розділі «Лицарі і блазні класичної літератури» об'єднано роман М. де Сервантеса «Дон Кіхот» і шедевр класицизму – комедію Мольєра «Міщанин-шляхтич», оскільки тема конфлікту ідеалізму й прагматизму, мрії та реальності звучить в обох цих знакових творах світової літератури. Сучасна література, представлена популярними серед зарубіжних читачів творами ХХ – початку ХХІ століття: Р. Баха, У. Старка, Т. Пратчетта, Е.-Е. Шмітта, Н. Геймана (на вибір). Зокрема, твори в жанрі фентезі Т. Пратчетта «Право на чари», «Ерік» і Н. Геймана «Небудь-де» не лише стимулюють уяву учнів та учениць, а й розвивають важливі життєві компетенції; формують творчі навички, необхідні для успішного самовираження; допомагають виробити механізми контролю сильних емоцій і навчають розумно маневрувати, прокладаючи власну життєву дорогу.

Зміст підручника «Зарубіжна література. 8 клас» за цією модельною програмою структуровано шляхом поєднання історико-хронологічного та проблемно-тематичного принципів. Читабельні художні тексти (у найкращих адаптованих перекладах українською), героями багатьох із яких є діти, зокрема й ровесники учнів; актуальні для восьмикласників теми запропонованих творів; популярні серед читачів цього віку літературні жанри – епічна поема, ліричний вірш, повість, повість-фентезі, лицарський та епістолярний роман, комедія і трагедія – певною мірою заохочують учнівське читання. Підручник репрезентує сучасний, справді інноваційний, освітній процес із зарубіжної літератури, оскільки містить різноманітні мотиваційні компоненти читання, зокрема, в змісті підручника, у першому розділі:

ЧАС У ПОШУКУ ГЕРОЯ

Ідеал чоловіка в античному та середньовічному героїчних епосах

Світ любить героїв

Гомер (IX – VIII ст. до н. е.). «Іліада». «Одіссея»

Дармовий сир – лише у мишоловці

Вергілій (70 – 19 до н. е.). «Енеїда».

Сміливець у грі героїв

«Старша Едда» (1260-ті роки). Промови Фафніра

Помираю, але не здаюся

«Пісня про Роланда»

Мотивацію створюють назви рубрик та їх послідовність у підручнику: *«Знайомтеся, автор/авторка/книга»* - коротке досьє з використанням ключових дат та цікавих фактів, що створюють попереднє враження про особистість письменника/письменниці чи книгу загалом у разі її анонімності; *«Ключі до тексту»* - коротка передмова до кожного нового художнього тексту, яка містить елемент інтриги чи реклами; завдання для аналізу (*«Діалог із текстом»*, *«Стаємо компетентними читачами і читачками»*); інтерпретації текстів (виконання творчих завдань рубрик *«Дискусія»*, *«Живі сторінки»*); тренування читацьких, мовленнєвих умінь, навичок співробітництва (*«Читаємо творчо»*, *«Робота з оригіналом»*, *«Працюємо в команді»*); особистісно орієнтовані завдання і вправи (рубрика *«Пізнаємо себе»*); завдання на розвиток навичок інформаційної безпеки (рубрика *«Руйнівники міфів»*); рефлексивно-творчу діяльність (рубрика *«Створюємо унікальний контент»*); узагальнення, підсумки (експрес-тести, інтерактивні завдання та ігри для формувального і підсумкового оцінювання) та ін.

Підручник продовжує концепцію шкільної навчальної книги, започаткованої у 7 класі, як частково інтегрований курс: художній твір розглядається в ньому як культурний кейс, що містить інформацію з різних галузей знань, – історії, географії, біології, астрономії, математики тощо. Такий спосіб опрацювання літературного тексту задіє його активне сприйняття і повноцінне осмислення, передбачає певні особливості структурування та презентації змісту, вимагає чітких навчальних стратегій (системи навчальних текстів і завдань).

Основу колективної авторської методики складають класичні положення психології сприйняття мистецьких творів, що базуються на двосторонньому зв'язку думки і почуття, за якого почуття (враження) активізує роботу думки, а думка підтримує і поглиблює почуття. Так написані, зокрема, невеличкі яскраві фрагменти рубрики *«Ключі до тексту»*, покликані пробудити учнівський інтерес до твору шляхом залучення фонових знань чи життєвих ситуацій, схожих із тими, що переживають літературні герої. Ці тексти можуть бути використані на уроці як *Вступне слово вчителя*.

Ключі до тексту (Гомер. «Ліада»)

Навіщо сучасному читачеві ознайомитися з «Ліадою» — давнім (греки сказали б — архаїчним) і доволі складним текстом? Можливо, тому що це найбільший і найдавніший епос Європи, наріжний камінь європейської культури? Навряд чи це зачепить пересічного читача. Родзинка поеми — у думках Гомера про війну і роль богів у ній.

Дивно, але є люди, які люблять війну. На війні можна стати героєм, здобути славу, отримати прибуток. Справжньою причиною Троянської війни був контроль над протокою між Середземним і Чорним морем. Контролюєш прохід із моря до моря — маєш гроші за право його пройти. А щоб виправдати власну жадібність, греки вигадали красиву історію про зрадженого чоловіка і легковажну красуню. І Гомер мав би підтримати земляків... Але він насамперед був не лише Поетом, він був Людиною, тому впродовж читання поеми ми помічаємо, як автор плаче за загиблими, закликає до миру і не приховує, що лицемірні боги не надто переймаються справедливістю.

«Іліада» — це антивоєнний твір і тому актуальний в усі часи. Особливо зараз.

Ключі до тексту (Гомер. «Одіссея»)

Якщо чоловік запізнюється, на це мають бути вагомі причини. Інакше доведеться вигадувати не дуже правдиві історії. А тепер уявіть, що міг би розповісти про свої пригоди той, хто повертається додому за десять довгих років! Це Одисей, герой Троянської війни, цар острова Ітака. Шлях був нелегким, проте саме Одисееві оповідки започаткували у літературі популярний нині жанр фентезі. Зустрічі із богами, сутички із чудовиськами, боротьба з морською стихією, підступність ворогів і недалекоглядність друзів — ось далеко неповний перелік того, із чим доведеться зіткнутися грекам. Виявляється, гомерівське Середземномор'я населене такими персонажами, про яких навіть міфологія не знає. Про одну з дивовижних зустрічей йтиметься далі...

Підручник «Зарубіжна література. 8 клас» (Горобченко та ін., 2025) містить тексти різних жанрів – науково-популярних, публіцистичних, – створених його авторами і поданих як навчальний матеріал. Автентичність текстів у підручниках мовно-літературної галузі є сучасною дидактичною вимогою, оскільки на практиці учень має справу здебільшого з оригінальними, «живими», текстами, часто суперечливими, неоднозначними, з авторською позицією.

Методичний апарат підручника враховує природне протікання читання учнями-підлітками. Пропоновані запитання і завдання ведуть читача «слідом за автором», від безпосереднього, емоційного сприйняття твору до поглибленого, інтелектуального, створюючи сприятливі умови для його осмислення через зацікавлене читання і перечитування, набуття досвіду занурення в художній текст, формування умінь аналізу й інтерпретації. Обмін враженнями і думками, передбачений у завданнях, дозволяє кожному учневі взяти участь в обговоренні. Це створює атмосферу вільного діалогу, колективної рефлексії, підсилює мотивацію навчання. Вагома частка завдань спрямована на осмислення ключових епізодів творів, на розвиток емпатії, на самостійну оцінку прочитаного; такі завдання є найбільш емоційно насиченими. Нарощуванню інтересу до читання художнього твору сприяє також взаємозв'язок завдань, які підсилюють емоційно-образне сприйняття, із завданнями, спрямованими на активізацію словесно-логічної діяльності школярів.

Наведемо приклад запитань і завдань з рубрики «*Діалог із текстом*» за поемою Вергілія «Енеїда».

Діалог із текстом (фрагмент «Троянський кінь, загибель Лаокоона і його синів»)

1. Якими почуттями сповнена розповідь Енея про загибель Трої?
2. Чому, на вашу думку, боги віддали перемогу у Троянській війні грекам? Який хитрий план донесла до них Афіна Паллада?
3. Зачитайте опис троянського коня, спробуйте відтворити його графічно.

4. Окресліть почуття троянців, котрі замість військового табору та флоту греків побачили велетенського коня. Як жителі міста тлумачили ці зміни?
5. Чому застерегти земляків не вдалося ні жерцю Лаокоону, ні віщій Кассандрі?
6. Обговоріть, як сцена загибелі Лаокоона порушує питання про долю і волю. Чи могла б доля Лаокоона змінитися, якби він діяв по-іншому? Прокоментуйте природу долі в античній літературі.
7. Поясніть вираз, що став крилатим: «Данайців боює із дарами прибулих».
8. Зачитайте опис святкового дня, що, на думку троянців, знаменував закінчення десятирічної війни. Як контрастують із ним події, що відбулися наступної ночі?
9. Напишіть лист від імені троянського воїна його родині, в якому він описує враження та сумніви щодо троянського коня. У листі можна висловити почуття та побоювання.

Особливо важливим для нас як авторів є акцент на інтеграції видів діяльності у підручнику. Це продиктовано труднощами сприйняття сучасними школярами лінійного тексту, так званим «кліповим мисленням» – нездатністю зосередитися та постійним відволіканням. Читання складних і довгих текстів доволі часто є для дітей непосильним завданням. Водночас без навички концентрації не можливо аналізувати інформацію, зберігати її в пам'яті, а отже, узагальнювати, критикувати та формувати думку про неї. Зрозуміло, що необхідно по-новому вибудовувати комунікацію з учнями, щоб кліпове мислення не перешкоджало, а сприяло освітньому процесу. У зв'язку з цим ми використали у підручнику різноманітні види діяльності та елементи гейміфікації. Подані у коротких яскравих рубриках, завдання спрямовані як на самостійну, так і на інтерактивну діяльність. У підручнику вони мають функцію переключення уваги учнів / учениць з одного виду діяльності на інший: читання та аналіз тексту → самостійна творча робота на основі прочитаного → формулювання власної думки в дискусії → робота в парах → опрацювання елементів оригіналу → створення медіапродукту → самооцінювання тощо.

Інноваційними у формуванні інтересу до художньої літератури в нашому підручнику є особистісно орієнтовані завдання (рубрика «*Пізнаємо себе*»), спрямовані на саморозвиток і самовдосконалення учнів/учениць. Такі завдання мають чітко виражений когнітивно-психологічний характер: нестандартні для підручника літератури, вони сприяють формуванню особистісних цінностей підлітків і їхніх моральних переконань, навчають комунікації, культури поведінки, правил безпеки; розвивають логічне і критичне мислення, допомагають у розв'язанні низки частих проблем особистісного зростання. Як приклад наведемо такі завдання, подані після читання та аналізу уривка з поеми Вергілія «Енеїда» («Троянський кінь та загибель Лаокоона»):

Пізнаємо себе

Люди вчаться на власних помилках, часто не помічаючи, що у книжках заховано багато готових відповідей або застережень. Спробуємо це перевірити на власному досвіді. Розв'яжіть запропоновані життєві ситуації, обговоріть ваше рішення з однокласниками й друзями.

Ситуація 1. Ви працюєте керівником проекту в ІТ-компанії. Ваша команда отримала від конкурента взаємовигідну пропозицію про обмін даними. Ваш колега підозрює, що це пастка і дані можуть бути заражені вірусом. Радник вважає, що це хороша можливість заробити. Ви повинні ухвалити рішення, кому вірити. Якими будуть ваші кроки? Як ви будете діяти в умовах невизначеності? Чи схвалите пропозицію, довіряючи конкуренту, чи відхилите, ризикуючи втратити можливу вигоду? Поясніть своє рішення.

Ситуація 2. До лікарні прийшов представник медичного концерну і запропонував дешеві й ефективні ліки. Один із лікарів попереджає про те, що цей препарат може мати небезпечні побічні ефекти. Однак його попередження ігнорують, і згодом стає відомо, що пацієнти лікарні після вживання цих ліків мали серйозні ускладнення. Як ви вважаєте, чи варто було вашому колезі продовжувати наполягати на своєму, навіть якщо його попередження ніхто не вірив? Що ви зробили б на його місці?

Діяльнісний компонент підручника увиразнюють й інші рубрики: «*Читаємо творчо*» (розвиток навичок різних видів читання); «*Живі сторінки*» (завдання, які допомагають оживити твір: інсценування, публічний виступ тощо); «*Робота з оригіналом*» (тренування вмінь багатомовної компетентності); «*Створюємо унікальний контент*» (завдання на створення нового продукту за прочитаним твором: ілюстрації, відеоролики, фанфіки, комікси тощо).

Створюємо унікальний контент

Об'єднавшись із друзями/подругами, організуйте рекламну кампанію, яка використовує поезію Лі Бо для просування сучасного екологічного руху або іншої соціально важливої теми. Створіть 3–5 рекламних плакатів. Поясніть, чому обрали саме такі вірші Лі Бо. Вартість виконаної роботи — 1 соверен.

Створіть «картку настрою» для одного з рубаї Хаяма. На ній ви можете зобразити емоції, образи та ідеї, які викликає у вас поезія. Це допоможе вам краще зрозуміти та запам'ятати його. Вартість завдання — 1 соверен.

Створіть колаж, який відображає ваше уявлення про світ Омара Хаяма. Вартість завдання — 1 соверен.

Нестандартним для підручника літератури є широке використання інтелектуальної гри, найчастіше у формі квізу – вікторини з картинками, що поєднує ерудицію, інтуїцію, логіку та асоціативне мислення. Квіз подано наприкінці кожного розділу підручника, з метою підбиття результатів читання.

До підручника створено Електронний додаток https://kliuch-doslova.github.io/?fbclid=IwY2xjawF7ZaNleHRuA2FlbQIxMAABHzi0WT79hh4jIqb4U-oVMTU5AQvrpUR9JL-zeQ0mSl8yZKqA6yNQ7A9ZMA_aem_eDmWQaW7LsyziuilKi6vgQ, який містить:

- навчальні програми на 1, 2, 1,5 год. та календарне планування до них;
- усі художні тексти програми, зокрема й для позакласного читання;
- аудіохрестоматія;
- відеоконтент;
- інтерактивні завдання і вправи;
- вправи і завдання для оцінювання навчальних досягнень школярів за групами результатів (останні вимоги МОНУ).

Учителі, які пілотували підручник, відзначили його оригінальність, інноваційність, позитивно оцінили авторську методику інтегрування різних видів навчальної діяльності, що дає можливість учням освоїти «техніку» роботи з текстом, а вчитель отримує у своє користування чудовий дидактичний матеріал, який допомагає йому організувати учнівське читання на уроці й самостійно.

НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В 8 КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

І. О. Горошкін

завідувач відділу навчання іноземних мов, к. п. н.

М. В. Яковчук

науковий співробітник, відділу навчання іноземних мов,

Заслужений вчитель України

Методичні засади викладання іноземної мови у НУШ

У 8 класі Нової української школи навчання іноземної мови спрямоване на формування та розвиток міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності учнів. Міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність є складним багатокомпонентним утворенням, без якого неможливе досягнення ефективності в міжособистісному спілкуванні і яке виявляє себе у своєрідній єдності мови як засобу комунікації та умов комунікації: психологічних, соціальних, етнічних. Міжкультурна іншомовна комунікативна компетентність є комплексом знань, пов'язаних зі світовою та національною культурою, на основі яких сформовані вміння узгоджувати власну мовленнєву поведінку із засвоєними морально-етичними, естетичними та іншими цінностями. Складниками міжкультурної іншомовної комунікативної компетентності є лінгвокраїнознавчий та лінгвополікультурний компоненти. Це зумовлює введення вправ і завдань, спрямованих на ознайомлення здобувачів освіти не тільки з граматичними відомостями, а й з лінгвокультурними..

Навчання також має підтримувати розвиток критичного мислення, творчих здібностей, толерантності учнів та формування вмінь самостійно навчатися впродовж життя. Згідно з Концепцією НУШ, головний акцент переноситься з механічного засвоєння граматики та словникового запасу на практичне застосування мови як інструмента спілкування, пізнання світу, особистісної самореалізації та культурного розвитку. У цьому контексті завдання вчителя – навчити учнів результативно спілкуватися усно й письмово в реальних життєвих ситуаціях, використовувати мову для пізнання, самовираження та міжкультурного обміну.

Вчитель має створювати умови для активного навчання, в якому учень є не пасивним слухачем, а активним учасником освітнього процесу. У 8 класі модельні програми виокремлюють теми, близькі до життя підлітків, такі як:

- *Здоровий спосіб життя;*
- *Професії і майбутнє;*
- *Технології та інновації;*
- *Захист довкілля;*
- *Подорожі та глобалізація;*
- *Вплив медіа.*

Під час підготовки до уроків важливо враховувати вікові особливості восьмикласників та поєднувати різні види діяльності: говоріння, аудіювання, читання, письмо, перегляд відео, рольові ігри, проєктні завдання тощо. У цьому віці особливу роль відіграє говоріння як продуктивний вид мовленнєвої діяльності. Воно охоплює вміння повідомляти про події й факти, висловлювати власні думки, емоції та ставлення, а також ставити запитання й уточнювати інформацію. Мовлення учнів стає більш природним та змістовним: воно поступово виходить за межі штучних навчальних завдань і стає справжнім інструментом спілкування у навчальному середовищі. На цьому етапі володіння мовою учні повинні опановувати навички аргументації та логічного міркування. Психологічний розвиток восьмикласників вже дає змогу виконувати складніші інтелектуальні завдання та формулювати самостійні висловлювання, що ґрунтуються на особистих міркуваннях і власних судженнях.

У 8 класі НУШ навчання іноземної мови повинно бути:

- *максимально орієнтованим на потреби, вікові особливості учня;*
- *практикоорієнтованим;*
- *інтерактивним;*
- *компетентнісно спрямованим;*
- *інклюзивним.*

З метою підвищення мотивації та ефективності навчання іноземною мовою варто використовувати:

- *проєктну діяльність*, яка дозволяє учням працювати над реальними завданнями, застосовувати мову в контексті;
- *мовленнєві ситуації*, моделювання яких дає учням змогу виявити свою творчу індивідуальність, вдосконалити свої комунікативні та організаційні здібності, де учні вчаться тактовно спілкуватися один з одним, критично мислити, приймати обґрунтовані рішення, при цьому до роботи залучаються всі учасники навчально-виховного процесу.
- *інтерактивні технології* (робота в парах, групах, дебати, дискусії);
- *гейміфікацію* (використання елементів гри: квести, вікторини, мовні змагання);
- *цифрові ресурси* (онлайн-платформи, застосунки, відео, інтерактивні вправи);
- *CLIL-підхід* (навчання предметного змісту іноземною мовою, наприклад введення стислих і потрібних для життя відомостей з географії, біології та інших шкільних предметів).

Слід постійно мотивувати учнів до самостійного опанування мови, зокрема через ведення щоденників, підготовку влогів чи презентацій, читання книг або

статей. Оцінювання варто будувати на формувальному підході, зосереджуючись на самому процесі навчання. Доцільно застосовувати:

- *самооцінювання;*
- *взаємооцінювання;*
- *оцінювання за критеріями;*
- *рефлексійні вправи.*

Учитель має враховувати досягнення учнівства в мовленнєвій діяльності; активність у процесі навчання; вміння працювати самостійно та в групі; прогрес учня, а не лише результат. Рекомендується використовувати мовне портфоліо, чек-листи, таблиці спостережень, усні та письмові рефлексії.

Особливу увагу треба приділити створенню інклюзивного середовища, де кожен учень має доступ до якісного навчання. У таких випадках важливо:

- *адаптувати матеріали і завдання;*
- *використовувати різні форми представлення інформації (аудіо, візуально, письмово);*
- *підтримувати позитивну атмосферу в класі;*
- *створювати умови для партнерського навчання.*

Отже, успішне навчання іноземної мови у 8 класі НУШ базується на врахуванні особистих потреб учнів, стимулюванні їхньої активної участі та розвитку ключових компетентностей. Роль учителя полягає не лише в передачі знань, а й у створенні умов, що дозволяють кожному учневі реалізувати свій потенціал. Такий підхід допомагає виховати вмотивованих, самостійних і соціально активних користувачів іноземної мови.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ МАТЕМАТИКИ У 2025/2026 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

М. І. Бурда

*головний науковий співробітник відділу математичної та
інформатичної освіти, академік НАПН України, д. п. н., професор*

Д. В. Васильєва

завідувач відділу математичної та інформатичної освіти, к. п. н.

О. П. Вашуленко

*старший науковий співробітник відділу математичної та
інформатичної освіти, к. п. н.*

Н. А. Тарасенкова

*провідний науковий співробітник відділу математичної та
інформатичної освіти, к. п. н., професор*

У 2025/2026 навчальному році вивчення математики у 5-8 класах здійснюватиметься за Державним стандартом базової середньої освіти (ДСБСО, 2020 р.) та Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (затвердженої наказом МОН від 09.08.2024).

Відповідно до ідеї НУШ про автономію, заклад освіти обирає модельну навчальну програму на цикл 5-6 класів та модельну навчальну програму на цикл 7-9 класів із затверджених МОН (<https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>). Для учнів 7-8 класів є можливість обрати окремі предмети (алгебра, геометрія) або інтегрований курс (математика).

Заклад також обирає кількість навчальних годин з математики на тиждень в межах від мінімальної (4 год) до максимальної (6 год для 5-7 класів, 7 год для 8 класу). Зміна кількості годин відбувається за рахунок годин навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами, які вказані в Типовій освітній програмі (7,5 год для 5 класу, 9,5 год для 6 класу, 6,5 год для 7-9 класів) і які обов'язково мають бути профінансовані. Навчальний заклад рішенням педагогічної ради має розподілити ці години між освітніми галузями.

Для 8 класу до мінімальної кількості годин на тиждень (4 год) навчальний заклад може додати ще 1-3 год. Години навчального навантаження для перерозподілу між освітніми компонентами є і ресурсом для подолання освітніх втрат. Ураховуючи, що наявність навчальних втрат учнів з математичної освітньої галузі зафіксована міжнародними та загальнодержавними моніторингами, то закладу освіти доцільно забезпечити тижневе навантаження з математики не менше як 5 год.

Наведемо таблицю з можливим розподілом тижневого навантаження

	Кількість тижневого навантаження для 8 класу			
	мінімальна, 4 год	5 год	6 год	максимальна, 7 год
Інтегрований курс	4	5	6	7
Алгебра	2,5	3	3,5	4
Геометрія	1,5	2	2,5	3

**Заклад освіти може самостійно перерозподілити години математичної освітньої галузі між алгеброю і геометрією. У такому випадку це має бути зафіксовано рішенням педагогічної ради закладу.*

Навчання математики має ґрунтуватися на компетентнісному, діяльнісному та аксіологічному підходах. Особливу увагу слід приділяти формуванню ключових компетентностей та наскрізних умінь, адаптації навчання до індивідуальних потреб учнів, підвищенню ефективності навчання завдяки активному використанню цифрових ресурсів.

Ураховуючи сучасні умови, у яких перебувають українські учні, важливо активно використовувати вправи на розвиток критичного мислення, стабілізацію емоційного стану, інтерактивні форми роботи, а також забезпечити підтримувальний зворотний зв'язок та оцінювання навчальних досягнень учнівства. Учителю має бути готовим швидко призупинити та відновити навчання в разі повітряних тривог та переходу учнів до укриття. За таких умов доцільно впроваджувати навчання мініблоками, які легко призупинити та продовжити. Наприклад, новий для учнівства матеріал можна розбити на кілька блоків і після опрацювання теоретичного матеріалу з кожного блоку відразу переходити до розв'язування задач.

Для мотивації учнівства доцільно посилювати прикладну спрямованість математичної освітньої галузі, тобто збільшувати кількість задач прикладного характеру, які можна знайти у таких збірниках:

- 1) Бурда М. І., Волошена В. В., Тарасенкова Н. А. Практикум з геометрії для 7–9 класів [електрон. вид.] : збірник практико-орієнтованих задач. Київ : УОВЦ «Оріон», 2024. 152 с. : іл. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740013/>
- 2) Васильєва, Д.В., Вашуленко, О.П. Практикум з алгебри для 7–9 класів. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2024. 37 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739765/>
- 3) Збірник завдань для розвитку математичної компетентності учнів у форматі PISA . Частина 1 / Авторський колектив. За заг. ред. професора О.М. Топузова. Укладач: Д.В. Васильєва [2-ге електронне видання, доповнене]. Київ: Педагогічна думка, 2023. 115 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/738975/>
- 4) Збірник завдань для розвитку математичної компетентності учнів у форматі PISA. Частина 2 / Авторський колектив. За заг. ред. професора О.М. Топузова. Укладач: Д.В. Васильєва [Електронне видання]. Київ: Педагогічна думка, 2023. 75 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739071/>
- 5) Збірник завдань для розвитку математичної компетентності учнів у форматі PISA. Частина 3 / Авторський колектив. За заг. ред. професора О.М. Топузова. Укладач: Д.В. Васильєва [Електронне видання]. Київ: Педагогічна думка, 2023. 102 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739072/>

Про психолого-дидактичні та методичні засади реалізації прикладної спрямованості навчання, особливості методики практико-орієнтованого навчання, вимоги до результатів навчання математики та їх реалізацію можна дізнатися більше в методичному посібнику «Прикладна спрямованість навчання математики в гімназії» <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/741289/>

Навчання на основі ДСБО. Навчання в НУШ має бути спрямоване на розвиток учня як цілісної особистості – мислячої, ініціативної, готової співпрацювати, застосовувати знання в реальному житті.

У Державних стандартах НУШ визначено 11 ключових компетентностей та 11 наскрізних умінь, що утворюють «канву» розвитку учня. У процесі навчання вчитель має створити умови для розвитку учня відповідно до цієї «канви», добираючи відповідні форми, методи, засоби та види діяльності. Плануючи урок, доцільно визначити, які саме ключові компетентності і наскрізні вміння хотілось би розвинути в учнівства та на основі якого задачного матеріалу.

Добираючи завдання в підручнику, доцільно оцінювати, формуванню яких ключових компетентностей та наскрізних умінь вони сприятимуть. Якщо в підручнику містяться однотипні завдання, що спрямовані на формування лише кількох ключових компетентностей, то доцільно модифікувати завдання або розробити власні, щоб забезпечити повноцінну «канву» розвитку учнівства в межах навчальної теми.

Для сучасного інформаційного суспільства з легким доступом до штучного інтелекту важливі не стільки знання з математики, яких набуває учнівство, а вміння ці знання знайти, критично оцінити та застосувати для розв'язування проблемної ситуації. Плануючи уроки, доцільно приділяти особливу увагу розвитку мислення і різноманітних умінь для успішного подальшого життя.

Відповідно до загальних результатів навчання, визначних ДСБСО, доцільно збільшити кількість задач, що сприяють формуванню умінь: досліджувати проблемні ситуації, створювати математичні моделі до них, критично оцінювати та інтерпретувати результат і процес розв'язування. Наприклад, для формування вмінь досліджувати проблемні ситуації та створювати математичні моделі доцільно пропонувати учням оцінювати інформацію, отриману з різних джерел, порівнювати та зіставляти її; усвідомлено використовувати інформацію в різних ситуаціях; створювати різні математичні моделі проблемних ситуацій, планувати різні способи розв'язування проблемної ситуації та обирати з них раціональніший. Доцільно пропонувати задачі:

1) де учні мають записати лише скорочений запис умови на основі: а) тексту з даними; б) поданого малюнка з даними; в) тексту, що містить частину даних, та малюнка, що також містить додаткові дані;

2) спрямовані на створення лише моделей у вигляді: малюнка, схеми, виразу, рівняння, нерівності, системи/сукупності рівнянь чи нерівностей, графіка тощо.

3) на графічне подання алгоритму у вигляді блок-схеми;

4) на аналіз та доповнення частин кодів, наприклад, у середовищі Scratch;

5) на складання чи доповнення плану розв'язування тощо.

Оцінювання. Оцінювання результатів навчання математики здійснюється відповідно до мети математичної освітньої галузі.

У Державному стандарті (Додаток 8) для математичної освітньої галузі виокремлено чотири групи загальних результатів:

ГЗР-1 – дослідження ситуацій і виокремлення проблем, які можна розв'язати із застосуванням математичних методів;

ГЗР-2 – моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій для розв'язання проблемних ситуацій;

ГЗР-3 – критичне оцінювання процесу та результату розв'язання проблемних ситуацій;

ГЗР-4 – розвиток математичного мислення для пізнання і перетворення дійсності, володіння математичною мовою.

Оцінюванню підлягають такі групи результатів навчання у математичній освітній галузі:

- «Досліджує ситуації та створює математичні моделі» – перетворення задачі з практичного змісту на математичну модель (малюнок, вираз, рівняння та їх системи, геометрична фігура, графік, діаграма тощо).

- «Розв’язує математичні задачі» – виконання обчислень, перетворень, розв’язування рівнянь та їх систем, застосування формул тощо.

- «Інтерпретує та аналізує результати» – обґрунтовує спосіб розв’язування, перевіряє розв’язок на реалістичність у контексті практичного змісту задачі.

Вчитель має наприкінці кожного семестру виставити оцінки за групами результатів.

Сучасний освітній процес вимагає від учнів активної участі у власному навчанні, зокрема і в процесі оцінювання. У Новій українській школі важливо посилити відповідальність учнівства за навчання, оцінити поступ кожного учня продовж певного відрізка часу, а також створити сприятливу атмосферу для удосконалення компетентностей учнівства та співробітництва всіх учасників навчального процесу. У цьому контексті формувальне оцінювання відіграє ключову роль, адже воно слугує не лише фіксації результату, а й відстеженню поступу, допомозі в усвідомленні успіхів і труднощів, виявленню освітніх потреб учнів.

Формувальне оцінювання відбувається впродовж навчання. Його мета – зворотний зв’язок: допомогти учасникам освітнього процесу зрозуміти, що вже засвоєно, а що ще потребує доопрацювання. Для цього варто застосовувати короткі самостійні роботи (із завданнями одного або кількох рівнів складності), усні завдання (пояснення вибору способу розв’язання, міркування вголос, аналіз готового розв’язання тощо), практичні завдання, компетентнісні задачі тощо. Формувальне оцінювання не передбачає обов’язкового виставлення балів, учитель має право фіксувати його результати у зручний для себе спосіб для подальшого відстеження поступу учня.

Формувальне оцінювання спрямоване на те, щоб учні усвідомлювали свої досягнення на даний момент, могли їх порівняти з тими, які вони мали в минулому, та самостійно або з допомогою вчителя чи однокласників досягти більшого. Формувальне оцінювання допомагає вчителю краще проєктувати навчальний процес, підвищує мотивацію учнів і атмосферу співробітництва між всіма учасниками навчального процесу. Особливостями формуального оцінювання є: орієнтація на процес; систематичність; інтерактивність; індивідуалізація. Багато стратегій формуального оцінювання є простими та гнучкими. Їх можна легко інтегрувати майже в будь-який урок. Детальніше про формувальне оцінювання у посібнику «Формувальне оцінювання у навчанні математики» <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744648/>

Підсумкове оцінювання проводиться після завершення вивчення теми, блоку або розділу з метою перевірки рівня досягнення учнем обов’язкових результатів навчання. Воно може реалізовуватись у формі контрольної роботи, яка має містити завдання різного рівня складності (від репродуктивних до аналітичних).

У процесі як формувального, так і підсумкового оцінювання доцільно орієнтуватися на узагальнену характеристику чотирьох рівнів навчальних досягнень учнів.

Початковий рівень, учень/учениця:

- демонструє фрагментарне знання математичних понять і термінів;
- виконує завдання лише за зразком або з істотною допомогою;
- під час виконання завдань припускається помилок, не усвідомлює їх;
- не виявляє самостійності в математичних міркуваннях, використовує лише найпростіші способи дій;
- застосування знань в реальних ситуаціях утруднене або відсутнє.

Середній рівень, учень/учениця:

- відтворює основні математичні поняття й формули, іноді з помилками;
- виконує типові завдання за відомими алгоритмами в стандартних ситуаціях;
- частково виявляє розуміння зв'язків між математичними об'єктами;
- допускає окремі помилки, але за допомогою вчителя їх виправляє;
- обмежено застосовує результати навчання в знайомих практичних контекстах.

Достатній рівень, учень/учениця:

- усвідомлено використовує математичні поняття, моделі й алгоритми;
- обґрунтовує вибір дій, аналізує умови задач, пропонує доцільні стратегії розв'язання;
- виконує більшість завдань правильно, іноді допускаючи незначні неточності;
- проявляє елементи рефлексії, може пояснити свої міркування;
- застосовує знання у нових, але подібних до навчальних ситуаціях.

Високий рівень, учень/учениця:

- глибоко розуміє зміст математичних понять, виявляє зв'язки між ними;
- самостійно виконує завдання, обирає ефективні стратегії;
- аналізує, оцінює, перевіряє правильність розв'язань, виявляє альтернативні способи;
- пояснює власні міркування, аргументує відповіді, робить висновки;
- творчо застосовує математику в навчальних і життєвих ситуаціях.

Оцінювання має не лише фіксувати рівень результатів навчання, а й сприяти мотивації, формуванню віри у власні сили та розвитку самостійності.

Подолання навчальних втрат з математики.

Важливо вчасно долати навчальні втрати учнівства, щоб запобігти їх накопиченню. На початку навчального року учителю доцільно провести діагностику, щоб розуміти наявний рівень знань учнівства після канікул, та запланувати заходи щодо подолання цих втрат.

Кроки для реалізації:

1. Визначити найважливіші результати з навчальної програми, без яких неможлива подальша робота (саме ці результати підлягатимуть діагностиці).
2. Розробити (або підібрати) діагностичний інструментарій.
3. Провести діагностичну роботу.
4. Перевірити роботи та надати зворотний зв'язок учням та ученицям щодо їхніх результатів.

5. Узагальнити результати проведених робіт, визначити навчальні прогалини, утворити групи учнів / учениць, які мають схожі навчальні втрати.
6. Спланувати та провести роботу щодо компенсації навчальних втрат з різними групами учнів.
7. Провести повторну діагностику (діагностична робота має складатись із завдань, аналогічних до тих, що були в первинній діагностичній роботі).
8. Проаналізувати динаміку результатів, тобто чи вдалося за допомогою обраних стратегій подолати виявлені напередодні навчальні втрати.

Використання двох діагностичних робіт, що мають аналогічні завдання, дає змогу з'ясувати, чи відбулися зміни. Якщо ж вторинна діагностична робота виявила, що чимало навчальних втрат не були подолані, то учитель підбирає інші стратегії задля їх подолання і потім проводить ще одну діагностичну роботу, аналогічну до перших двох, щоб проаналізувати динаміку результатів.

Учителі можуть створювати такі дзеркальні роботи самостійно або використовувати вже готові ресурси. Серед готових ресурсів такого формату варто виділити:

- діагностичні тести від Всеукраїнської школи онлайн: за курс [5–6 класів](#) (можна запропонувати на початку 7 класу) та за матеріал [7–8 класів](#) (можна запропонувати наприкінці 8 класу або на початку 9 класу);
- діагностичні тести за 5 та 7 класи із посібника «Наздоженемо» <https://surl.li/gcftti>, які можна запропонувати учнівству на початку 6, 8 класу тощо.

Для подолання навчальних втрат доцільно: адаптувати навчальні програми і календарно-тематичне планування з урахуванням результатів діагностики та потреб класу (але виважено використовувати ущільнення/перенесення, щоб не спричинити нових втрат); впровадити циклічні повторення та диференційоване навчання; розробляти індивідуальні плани корекції знань для учнів зі значними втратами тощо. Детальніше про стратегії подолання навчальних втрат з математики можна дізнатися з онлайн-курсу «Наздоженемо: курс про подолання освітніх втрат з математики» (<https://osvitoria.university/courses/nazdojenemo-math/>).

Особливості підручників «Алгебра, 8 кл.», «Геометрія, 8 кл.» (автори Бевз Г.П., Бевз В.Г., Васильєва Д.В., Владімірова Н.Г.).

Підручники створено відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) та модельних навчальних програм з алгебри і геометрії для 7-9 класів (автори Бурда М.І., Тарасенкова Н.А., Васильєва Д.В.).

У підручнику міститься виклад теорії та серія задач трьох рівнів для її закріплення (усні, рівень А, рівень Б). Наприкінці параграфа також подано задачі з логічним навантаженням, задачі для повторення, а для підручника геометрії – і практичне завдання. Такий підхід дозволяє диференціювати навчання та забезпечити поступовий перехід від простого до складного. Задачний матеріал спрямований на те, щоб допомогти вчителю сприяти розвитку мислення учнів. Наприклад, пропонуються задачі для обговорення з кількома варіантами відповіді

чи кількома способами розв'язування, що сприяє формуванню варіативності мислення учнів.

Різноманітність рубрик спрямована на те, щоб зробити процес навчання не механічним, а осмисленим. Рубрика «Виконаємо разом» містить зразки розв'язування задач різними способами, що допомагає навчитися розв'язувати типові задачі та мати опору під час виконання домашніх завдань. Номери задач для домашньої роботи підкреслено. Зазвичай номеру, що рекомендується для розв'язування вдома, передує аналогічний номер для розв'язування в класі. Також окремими інконками позначені завдання, які рекомендується виконати учням в парі чи в групі. Завдання з рубрики «Запитання для самоперевірки», «Самостійні роботи», «Тестові завдання», «Типові задачі для тематичного контролю» сприяють розвитку самоконтролю та самооцінювання. Наприкінці підручника містяться також «Задачі для повторення», «Задачі підвищеної складності», «Історичні відомості», «Навчальні проєкти». У підручниках алгебри на початку кожного параграфа є рубрика «Використовую набуті компетентності», а наприкінці параграфа «Скарбничка досягнень». Ці рубрики також спрямовані на те, щоб учні усвідомлювали свої здобутки, могли себе самостійно оцінити.

Значну увагу приділено прикладній спрямованості матеріалу, яка виражається як у мотиваційних вступях до розділу чи параграфа, так і в фабулах задач чи фото/малюнків до них, та посиленню міжпредметних зв'язків (розглядаються фізичні залежності, деякі коди з програмування, наводяться історичні задачі, задачі, за допомогою фабул яких учні дізнаються про мистецтво, архітектуру чи історичні події тощо). У підручнику геометрії також є окремі рубрики «Для чого вивчати ...» на початку кожного розділу та рубрика з фотографіями «Геометрія навколо нас» наприкінці деяких блоків.

Підручник містить задачі для формування всіх заявлених у Державному стандарті загальних результатів: дослідження ситуацій і виокремлення проблем; робота з інформацією, моделювання процесів і ситуацій, розроблення стратегій, планів дій; розвиток математичного мислення та володіння математичною мовою; критичного оцінювання процесу та результату розв'язання тощо.

На початку підручника в qr кодах подано основний теоретичний матеріал за попередні роки, а також завдання, які можна використати для перших уроків для актуалізації опорних знань.

У підручнику прослідковується поєднання класичного підходу до викладу матеріалу з сучасними освітніми тенденціями. Підручники одночасно є невід'ємним компонентом системи підручників для 5-9 класів і незалежною самодостатньою дидактичною одиницею. Учні та вчителі, які в попередньому класі працювали за іншими підручниками, не відчуватимуть незгодженості чи незручності.

Для ефективної реалізації основних функцій підручника в організації навчального процесу пропонується навчально-методичний комплект:

- 1) підручник (паперова та електронна версія);
- 2) електронний додаток до підручника – безкоштовний доступ для кожного учня і вчителя до платформи GIOS (<https://gioschool.com/ua>);

3) орієнтовне календарне планування та навчальна програма (матеріали містяться на платформі Якість освіти, на сторінці підтримки підручника з алгебри <https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/matematyka/7-9-klassy/algebra-pidruchnyk-8> та з геометрії <https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/matematyka/7-9-klassy/pidruchnyk-heometriia-8>);

3) методичні посібники для вчителя «Групові і парні форми роботи» (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736049/>) та «Формувальне оцінювання» (<https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744648/>);

4) Практикум з алгебри для 7–9 класів <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/739765/>

5) набір електронних презентацій до уроків;

6) «Зошит моїх досягнень» для організації тематичного оцінювання учнів.

У “Зошиті моїх досягнень” запропоновані письмові роботи для оцінювання трьох груп результатів. До кожної теми пропонується тематична робота для оцінювання групи результатів “Розв’язує математичні задачі” та до кожних двох тем пропонується короткотривала письмова робота для оцінювання двох інших груп: «Досліджує проблемні ситуації та створює математичні моделі», «Критично оцінює результати розв’язання проблемних ситуацій» (біля кожного завдання містяться скорочення ДМ або ІК, орієнтуючись на які вчитель може оцінювати провідну групу для кожного завдання). Також в qr кодах до зошита подані корекційні бланки для роботи над помилками та корекційні роботи, аналогічні до тих, що пропонувалися учням у зошиті.

Більше про весь комплект на сторінці підтримки <https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/matematyka>

Особливості підручників «Геометрія, 8 кл.»

(автори Бурда М. І., Тарасенкова Н. А.),

«Алгебра, 8 кл.»

(автори Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О.).

Підручники створено відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти (2020 р.) та модельних навчальних програм з алгебри і геометрії для 7-9 класів (автори Бурда М.І., Тарасенкова Н. А., Васильєва Д.В.).

Підручники мають особливості структури, принципів відбору змісту, дизайну і художнього оформлення, спільні з відповідними підручниками для 7 класів. Їхня структура включає вступне слово до учня, розділи, що поділяються на параграфи, і прикінцеві рубрики («Повторення вивченого», «Для тих, хто хоче знати більше», «Відповіді» та «Предметний показчик»). Кожен розділ розпочинається переліком результатів навчання («У розділі дізнаєтесь...»), а завершується рубрикою "Перевірте, як засвоїли матеріал розділу", яка містить узагальнювальні запитання і тестові завдання. Відповідаючи на запитання і виконуючи тести, учнівство має можливість узагальнити і систематизувати вивчені відомості, привести у систему отримані навички та вміння, зокрема самостійно працювати з підручником.

Розділи підручника поділено на параграфи. У кожному параграфі є основний навчальний матеріал; додаткові відомості (рубрики «Словничок», де 1-2 основних терміни подано українською, англійською, німецькою та французькою мовами, та «Дізнайтеся більше» – дані про походження назв і позначень, історичні відомості, біографічні довідки про видатних математиків, цікаві математичні факти, які розширюють та поглиблюють основний навчальний матеріал, нові способи розв'язання задач); запитання для повторення вивченого (рубрика «Пригадайте головне»); усні вправи для підтримки в активному стані обчислювальні навички; диференційована система задач (рубрика «Розв'яжіть задачу»), яку завершує окремий блок завдань «Проявіть компетентність».

Зміст підручників забезпечує практичну спрямованість математичної освіти – навчальний матеріал сприяє виробленню не лише суто математичних умінь, а й умінь застосовувати знання в реальних життєвих ситуаціях, під час вивчення інших навчальних предметів.

Серед важливих особливостей підручників є та, що навчальний матеріал доступний, оскільки спирається на наочність і математичну інтуїцію учнів, на їх життєвий досвід. Навчальний текст, зазвичай, розгортається за таким планом.

- Актуалізація попередніх знань та досвіду учнів, які потрібні для засвоєння нової теми.

- Аналіз емпіричного матеріалу. Параграф розпочинається з практичної ситуації (кейс-ситуації) – постановки певної проблеми, що потребує розв'язання. Це відповідний приклад з довкілля, навчальна задача або практичні дії, які підводять учня до нового математичного поняття, властивості, формули. Мета практичної ситуації – показати, де застосовується на практиці новий навчальний матеріал, або чому люди дійшли до нього і що це дало. Тим самим підвищується мотивація до вивчення теми. Завершується розгляд практичної ситуації самостійним формулюванням математичного факту.

- Міркування, що приводять до виділення суттєвих ознак нового поняття, властивості, формули чи операцій способу діяльності.

- Вправи на розпізнавання, проблемні запитання, що сприяють глибшому осмисленню нової теми.

- Повернення до початкової практичної ситуації, щоб показати, як новий навчальний матеріал дає змогу уточнити запропоноване раніше розв'язання проблеми або розв'язати її більш раціонально.

- Типова задача, спосіб розв'язання якої застосовується в подальшому, узагальнення способу розв'язування цієї задачі (чи вказівки на особливості, які варто усвідомити), виділення і засвоєння загального способу діяльності.

Пропонована послідовність викладу навчальних текстів дає змогу учням зрозуміти, для чого вивчається новий матеріал, виробити вміння вчитися, самостійно здобувати знання та застосовувати їх для розв'язання практичних проблем.

У підручниках реалізовано діяльнісний підхід до навчання математики. У процесі навчання учні оволодівають не лише математичними знаннями, а й способами діяльності – порадами або вказівками щодо того, як діяти у тій чи

іншій навчальній ситуації, щоб досягти поставленої мети. Вони, з одного боку, є результатом засвоєння навчального матеріалу, а з іншого – спрямовані на застосування понять, формул, властивостей фігур на практиці. У параграфах вміщені такі поради чи вказівки (наприклад, вказівки, як встановити рівність відрізків (кутів); що даний чотирикутник – паралелограм або прямокутник; чи можна із чотирьох даних відрізків утворити чотирикутник тощо). Вони спрямовані на розпізнавання та застосування понять, формул, теорем або способів розв'язування задач і сприяють ефективному виробленню як окремих, так і узагальнених математичних умінь. У підручниках способи діяльності виділяються з урахуванням змістово-методичних ліній і передбачають систематичне їх уточнення і узагальнення. Наприклад, відомий у 7 класі спосіб діяльності щодо застосування ознак рівності трикутників у 8 класі при вивченні чотирикутників уточнюється, узагальнюється і застосовується при доведенні властивостей і ознак чотирикутників. Нарешті під час вивчення ознак подібності трикутників цей спосіб діяльності знову узагальнюється і використовується під час розв'язування задач на подібність трикутників. Такий підхід полегшує самонавчання учнів за підручником і сприяє виробленню загальних підходів до дослідження математичних залежностей.

Зміст підручників та апарат організації його засвоєння спрямовані також на творчий розвиток учнів, мотивацію навчання, стимулювання пізнавального інтересу. Розвивальний ефект відбувається не лише на основі вироблення математичних вмінь, а й під час ознайомлення учнів із значенням математики в діяльності людини сьогодні і в історичному контексті (на її основі започатковувалися і розвивалися інші науки). Тому якомога ширше використовується образно-чуттєвий, естетичний, художньо-графічний, емоційно-ціннісний потенціал математики. Це передусім мова підручника, ілюстративний матеріал, історичні довідки про долі вітчизняних та зарубіжних вчених, що творили науку, відомості про становлення і розвиток окремих математичних фактів, про походження термінів та символів.

Навчальні тексти підручників враховують особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів. Вони ретельно структуровані, не громіздкі, орієнтовані на укрупнення обсягу інформації, яку потрібно засвоїти. Рекомендується не віддаляти в навчальному часі вивчення аналогічних, схожих, понять, взаємно обернених тверджень і операцій. Укрупненню навчального матеріалу сприяє групування задач за спільними способами розв'язання (ідеями, планами) та виділення відповідних порад, вказівок (пиктограма «Важливо знати»), що значно покращуватиме застосування математики до розв'язування задач, зокрема практичного змісту.

У навчальних текстах підручника з геометрії реалізовані зв'язки між планіметричними і стереометричними фігурами: фігури на площині ілюструються як елементи просторових фігур (наприклад, чотирикутник розглядається і як основа піраміди, а прямокутний трикутник, перпендикуляр і похила – як елементи прямокутного паралелепіпеда та піраміди. Тобто просторові форми виступають як об'єкти, що ілюструють застосування й деяке узагальнення планіметричних фактів.

Важливою особливістю підручників з алгебри і геометрії є систематизація навчального матеріалу (таблиці, схеми, задачі-таблиці, класифікації). Це покращує застосування матеріалу до розв'язування задач, посилює зорове його сприймання.

Підручники, як і попередні для 7 класу, забезпечують організацію самостійної роботи учнів. Цьому сприяють, крім вказівок і порад, контрольні запитання (після кожного параграфа) і запитання узагальнювального характеру та тестові завдання (після кожного розділу). Особливість їх в тому, що на кожне запитання у відповідному параграфі є точна відповідь, а всі запитання охоплюють весь основний зміст підручника. Відповідаючи на запитання і виконуючи тести, учень переосмислює, узагальнює і систематизує вивчені відомості, приводить у систему отримані навички й уміння, привчається самостійно працювати з підручником. Самостійно здобувати знання допоможе і підкріплення навчального матеріалу малюнками, які виконують не лише ілюстративну, але й евристичну роль – на малюнках кольором виділяються дані і шукані величини, допоміжні побудови тощо.

Підручники містять задачі, розраховані на учнів із різними навчальними досягненнями, тому мають чотири рівні складності – початковий, середній, достатній і високий. Номери задач початкового рівня складності позначені штрихом. Це підготовчі вправи для тих, хто не впевнений, що добре зрозумів теоретичний матеріал. Номери з нуликами позначають задачі середнього рівня складності. Їх повинні навчитися розв'язувати всі учні, щоб мати змогу вивчати математику далі. Номери задач достатнього рівня складності не мають позначок біля номера. Зірочками позначені задачі високого рівня. У середині набору певного рівня складності задачі згруповані за порядком вивчення теоретичних відомостей. Як правило, набори початкового і середнього рівнів складності розпочинаються із нескладних практичних робіт або із задач за готовими малюнками. Задачі достатнього і високого рівнів складності нерідко поділені на групи за способами розв'язування і до кожної такої групи дається порада або вказівка. Серед задач виділені піктограмами ті, що мають інтерактивну версію на платформі LearningApps або WordWall, та задачі з Е-додатка, розміщеного на платформі Faino YOBIЦ «Оріон» (<https://faino.school/>).

Найбільш важливі задачі виділені жирним шрифтом. Учням доцільно запам'ятати їх формулювання. Ці математичні твердження можна застосовувати у розв'язуванні інших задач. До кожного параграфа пропонуються задачі практичного змісту (рубрика «Проявіть компетентність»), що посилює практико орієнтований підхід до навчання математики.

Підручники доповнені електронними додатками. Вони містять інтерактивні завдання різної складності, відео та анімації (пояснення нових тем, візуалізація графіків, фігур, формул), різні додаткові матеріали, що робить навчання цікавішим, ефективнішим і доступнішим.

Наприкінці підручників виділено окрему рубрику «Повторення вивченого». Тут систематизовано основний навчальний матеріал, що вивчався учнями протягом року, який зведено: а) у таблиці – в підручнику з геометрії; б) у карти знань – у підручнику з алгебри. Також на повторення пропонується значна кількість задач. Серед них як традиційні задачі, так і задачі з цікавими фабулами, практичним змістом, історичні задачі. У підручнику з алгебри наведено навчальні проекти, які доцільно пропонувати учням для узагальнення і систематизації вивченого навчального змісту. А в підручнику з геометрії

запропоновано нові методи розв'язування задач, які розміщено в рубриці «Для тих, хто хоче знати більше» наприкінці підручника.

Для допомоги вчителям у впровадженні реформи Нової української школи авторами також були створені навчальні та методичні посібники для супроводу підручників з алгебри і геометрії для 8 класу НУШ.

Складові навчально-методичного комплекту з геометрії для 8 класу

1. Бурда М. І., Тарасенкова Н. А. Геометрія, 8 клас : підручник для 8 класу Нової української школи. К. : УОВЦ «Оріон».
2. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Ботузова Ю. В., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Експрес-контроль з геометрії для 8 класу: Навч.-метод. посібник для 8 класів НУШ. К. : УОВЦ «Оріон».
3. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Ботузова Ю. В., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Самостійні та контрольні роботи з геометрії. 8 клас : Навч.-метод. посібник для 8 класів НУШ. К. : УОВЦ «Оріон».
4. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Ботузова Ю. В., Ізюмченко Л. В., Буц К. О. Формування предметних компетентностей. Геометрія, 8 кл. Збірник К-задач : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
5. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Ботузова Ю. В., Ізюмченко Л. В., Богатирьова І. М., Коломієць О. М., Сердюк З. О. Перевірка предметних компетентностей. Геометрія, 8 кл. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів: навч.-метод. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
6. Тарасенкова Н. А. Щоденник самооцінювання навчальних досягнень з геометрії учня/учениці 8 класу : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
7. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І., Ботузова Ю. В., Тарасюк Н. А. Усні вправи з геометрії для 8 класу : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
8. Тарасенкова Н. А., Бурда М. І. На допомогу вчителю математики 8 класів Нової української школи : Метод. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
9. Тарасенкова Н. А. Журнал спостережень: е-таблиця для фіксації поточних та підсумкових обов'язкових результатів навчання геометрії учнів 8 класів згідно з Державним стандартом базової середньої освіти. [Електронний ресурс]. Черкаси.
10. Бурда М. І., Волошена В. В., Тарасенкова Н. А. Практикум з геометрії для 7-9 класів [електрон. вид.]: збірник практико-орієнтованих задач. К. : УОВЦ «Оріон».
11. Ботузова Ю. В. GeoGebra Книга: Геометрія, 8 [електрон. вид.]: динамічні креслення до теоретичного матеріалу та задач.

Складові навчально-методичного комплекту з алгебри для 8 класу

1. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Алгебра, 8 клас : підручник для 8 класу Нової української школи. К. : УОВЦ «Оріон».
2. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Експрес-контроль з алгебри для 8 класу: Навч. посібник для 8 класів НУШ. К. : УОВЦ «Оріон».

3. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Самостійні та контрольні роботи з алгебри. 8 клас : Навч. посібник для 8 класів НУШ. К. : УОВЦ «Оріон».
4. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М. Формування предметних компетентностей. Алгебра, 8 кл. Збірник К-задач : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
5. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М., Богатирьова І. М., Сердюк З. О. Перевірка предметних компетентностей. Алгебра, 8 кл. Збірник завдань для оцінювання навчальних досягнень учнів: навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
6. Тарасенкова Н. А. Щоденник самооцінювання навчальних досягнень з алгебри учня/учениці 8 класу : Навч. посіб. К. : УОВЦ «Оріон».
7. Тарасенкова Н. А., Акуленко І. А., Данько О. А., Коломієць О. М. На допомогу вчителю математики 8 класів Нової української школи : Метод. посіб.; за ред. Н. А. Тарасенкової. К. : УОВЦ «Оріон».
8. Тарасенкова Н. А. Журнал спостережень: е-таблиця для фіксації поточних та підсумкових обов'язкових результатів навчання алгебри учнів 8 класів згідно з Державним стандартом базової середньої освіти. [Електронний ресурс]. Черкаси.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ У 8-МУ КЛАСІ НУШ

Т. Г. Назаренко

*завідувач відділу навчання географії та економіки,
д. п. н., ст. наук. сп.*

При вивченні географії у 8-му класі в закладах загальної середньої освіти будуть реалізовані такі завдання: вивчення різноманітних компонентів географічної оболонки Землі; вироблення практичних умінь і навичок дослідження просторової природної різноманітності із використанням картографічних матеріалів та геоінформаційних технологій; формування цілісної природничо-наукової картини світу із виявленням причинно-наслідкових зв'язків між природним середовищем і діяльністю людини; розвиток ключових компетентностей, контроль за навчальною діяльністю учнів/учениць з географії.

У 8 класі курс «Географія» охоплює 4 розділи:

Розділ I. «Картографічний образ України» знайомить учнів з темами: «Україна на картах світу, Європи», «Географічні карти України» та «Топографічні карти».

Розділ II. «Природа України» передбачає ознайомлення з темами: «Рельєф, тектонічна та геологічна будова, мінеральні ресурси», «Клімат і кліматичні ресурси», «Води суходолу і водні ресурси», «Ґрунти», «Рослинність і тваринний світ України», «Природні комплекси (ландшафти)».

Розділ III «Природокористування» охоплює теми: «Природні умови» та «Природні ресурси як чинник суспільного розвитку».

Розділ IV. «Простір – територія – держава» передбачає ознайомлення з темами: «Українська держава» та «Політична карта світу».

Вивчення географії у 8 класі цілеспрямоване на формування науково-географічної картини своєї держави як складника світової спільноти держав на основі комплексного її вивчення. Цей курс допомагає учневі/учениці усвідомити себе громадянином України, сформувані знання про її природні умови та ресурси, усвідомити себе невід'ємною частиною української нації та власну відповідальність за існування, відчути себе справжнім патріотом держави.

Важливим принципом побудови змісту курсу є інтеграція, що реалізується у поєднанні фізико-географічних складників під час вивчення природи України з урахуванням уже здобутих знань про природу материків і океанів з курсу географії, що вивчався у 7 класі.

Діяльнісний підхід систематично впроваджується у формі самостійної роботи, яка є обов'язковим елементом кожного навчального заняття. Вона вимагає вирішення завдань про способи розвитку пізнавальної та творчої діяльності учнів/учениць. Самостійна робота на уроках вимагає від учнів/учениць активного мислення, застосування раніше одержаних знань і вмінь.

Курс має чітку практичну спрямованість, що реалізується під час проведення досліджень, виконання практичних робіт і вправ, створення моделей, розв'язання ситуативних, проблемних, аналітичних завдань, роботи з навчальною та науково-популярною літературою, цифровими ресурсами тощо. Такий підхід сприяє розвитку наскрізних умінь: критично і системно мислити, висловлювати та логічно обґрунтовувати власну думку, творчо діяти, проявляти ініціативу, приймати рішення, розв'язувати завдання, вирішувати проблеми самостійно та у співпраці з іншими.

На початку кожного уроку доцільно актуалізувати увагу на термінах і поняттях, які будуть розглядатися на ньому і вже знайомі учням/ученицям. При цьому варто оголосити проблемне питання або ж навіть запропонувати їм висунути власну наукову гіпотезу. Ми рекомендуємо будувати подібні завдання за таким планом: перше запитання репродуктивне (де розташовані гори Карпати?), друге – проблемне (яка причина утворення гір Карпат?), третє – практичного характеру (нанесіть на контурну карту гори Карпати і їх найбільшу верхівку Говерлу). Ці три рівні запитань при формуванні географічних знань (пізнання, з'ясування причин і трансформація здобутих знань у практику).

Вивчення географії у 8 класі є не тільки джерелом нових відомостей про природу України, а й базою формування гуманістичного світогляду, виховання екологічної культури. Даний курс активізує учнів/учениць на участь у прийнятті рішень з питань громадського контролю по збереженню і заощадливому використанню природних ресурсів.

Викладаючи географію у 8-му класі вчитель самостійно розподіляє навчальний час для формування очікуваних результатів навчання, з урахуванням здібностей і навчальних можливостей учнів/учениць, їх інтересів, для тематичного оцінювання, уроків систематизації та узагальнення, уроків-екскурсій, реалізації проєктної діяльності тощо.

Річну кількість годин на курс «Географія» у 8-му класі визначає заклад освіти, в межах зазначеного у Типовому навчальному плані діапазону навчального

навантаження, але це як правило 2 години на тиждень.

До цього курсу підготовлені навчальна програма, підручник, робочі зошити для поточного та тематичного оцінювання, зошит для практичних робіт, календарне планування:

<https://pidruchnyk.com.ua/2980-geografiia-groma-8-klas-2025.html>

<https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/heohrafiia>

<https://www.schoollife.org.ua/kalendaro-tematychne-planuvannya-urokiv-geografiyi-8-klas-nush-nova-ukrayinska-shkola>

http://osvita-center.com.ua/catalog/8-klas/pryrodoznnavstvo-geografiya_3/groma-v-d-geografiya-8-kl-zosh-dlya-pot-ta-tem-otsin-prakt-rob-nova-programa-isbn-978-966-983-051-7/

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НА 2025-2026 НАВЧАЛЬНИЙ РІК ЩОДО НАВЧАННЯ БІОЛОГІЇ В 7-8 КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

К. М. Задорожний

*провідний науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти, к.б. н.*

У 2025/2026 навчальному році вивчення біології у 7-х класах продовжиться, а у 8-х класах вперше буде здійснюватися за Державним стандартом базової середньої освіти (2020 р.) та Типовою освітньою програмою для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (2021 р.). Опанування предметом «Біологія» спирається на базові знання отримані в курсі «Пізнаємо природу», з яким учні познайомилися у 5-6 класах. А у 8 класі також на матеріали курсу «Біологія» 7 класу.

Заклад освіти може обирати кількість тижневих навчальних годин. Для природничої галузі (біологія, географія, фізика, хімія) в межах від загальної мінімальної (7 год) до загальної максимальної (9 год). Але для біології бажано забезпечити наявність рекомендованої кількості годин, 2,5 год на тиждень.

Модельні навчальні програми з біології (7-9 класи) розміщені на сайті МОН України: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>. На даний момент заклади середньої освіти можуть використовувати для роботи три модельні програми з біології (автори Соболь, Балан та ін., Самойлов та ін).

Зважаючи, що модельні навчальні програми з біології не містять розподілу навчального часу на вивчення окремих тем, учителі мають зробити це самостійно в тематично-календарному плануванні або у навчальній програмі. Навчальну програму розробляють у тому разі, якщо вчитель / вчителька вважатиме, що в умовах закладу освіти / класу досягти очікуваних навчальних результатів, визначених модельною навчальною програмою можна вилучивши / додавши деякі складники змісту й/або види навчальної діяльності, чи в межах певного року навчання змінити їхню послідовність. Створені навчальні програми затверджуються на педагогічній раді закладу загальної середньої освіти. Календарно-тематичне планування погоджується адміністрацією закладу загальної середньої освіти.

Під час розробки календарно-тематичного планування та/або навчальної програми слід враховувати те, що вчителі можуть самостійно змінювати порядок вивчення розділів і окремих питань у межах тем, які запропоновано модельною програмою. Також вчитель визначає періодичність та чергування видів навчальної діяльності, практичних робіт, узагальнюючих уроків тощо.

Враховуючи зміст навчального матеріалу, наявність відповідної матеріальної бази, рівень підготовки учнів у конкретному класі, вчителі самостійно визначають які види робіт здобувачами освіти доцільно виконувати індивідуально, а які у складі групи, а також чисельність відповідних груп за умови використання групових форм роботи.

Певні практичні роботи та навчальні проекти з біології можуть виконуватися учнями протягом тривалого часу. Відповідно, значна частина таких робіт буде виконуватися в позаурочний час у школі або у домашніх умовах. В таких випадках необхідно здійснювати проміжний контроль досягнутих результатів дослідження та презентацію отриманих результатів у спеціально створених умовах – на окремому уроці (або на спеціально виділеній частині уроку) чи в межах шкільних тематичних заходів.

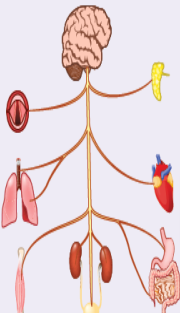
За змістовим наповненням біологія у 7 класі для всіх модельних програм зосереджена переважно на ознайомленні учнів з біорізноманіттям організмів, їх основними групами та особливостями цих груп. На цьому етапі вивчення біології особливо важливо сформувавши уявлення про відмінності і схожі риси різних груп організмів, їх взаємодію між собою, значення в природних екосистемах та в житті людини. У 8 класі всі модельні програми зосереджені переважно на ознайомленні учнів з біологією людини. Але треба відмітити, що одна з програм (Самойлов та ін.) більш тісно пов'язує вивчення кожної з систем органів людини із подібними системами тварин. Автори пропонують розпочинати вивчення матеріалів теми з розгляду особливості функціонування цих систем у тварин. На цьому етапі вивчення біології особливо важливо сформувавши уявлення про особливості роботи як всього організму людини, так і окремих його систем. Важливим є формування в учнів уявлень про причини виникнення різних видів захворювань людини та засоби їх профілактики.

Навчання біології ґрунтується на засадах компетентнісного, діяльнісного, особистісно зорієнтованого та інтегрованого підходів. Необхідною умовою набуття учнями компетентностей є діяльнісний підхід до навчання. Увагу слід приділяти практичним, дослідницьким та проєктним роботам різного виду, розв'язуванню компетентнісних завдань.

У процесі навчання слід враховувати можливості сучасних підручників біології, які створювалися з урахуванням концепції НУШ. Нові підручники для 7 і 8 класів роблять можливим перехід від роботи із запам'ятовуванням інформації підручника до використання інформації як засобу навчання для розвитку мисленнєвих та інших компетентностей. Вони реалізують потребу вчителя у завданнях для групової та індивідуальної роботи на уроці.

Так, підручники біології для 8 класу видавництва «Освіта» (автори: Задорожний К.М., Ягенська Г.В., Павленко О.А., Додь В.В.) містить систему

БІОЛОГІЧНИЙ ДЕТЕКТИВ

І рухи м'язів кінцівок, і рухи м'язів кишкового тракту здійснюються під впливом сигналів нервової системи. Людина за власним бажанням може рухати кінцівками, а от м'язами кишкового тракту рухати вона не може. Чи буде краще, якщо ми зможемо свідомо регулювати й ці рухи також?

72

Наразі необхідне посилення практико орієнтованого підходу до навчання біології, перенесення акцентів зі збільшення обсягу відомостей, призначених для засвоєння учнями, на вироблення в них умінь використовувати їх для досягнення певних цілей.

Важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів активного навчання, зокрема змішаного, використання ІКТ у поєднанні з традиційними засобами. Рекомендується, щоб форми організації освітнього процесу враховували види навчальної діяльності, які містять обрані навчальним закладом модельні навчальні програми, а також були спрямовані на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану.

В оцінюванні результатів навчання варто керуватись методичними рекомендаціями, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України №1093 від 02.08.2024 р.

Основними видами оцінювання є формувальне (поточне) та підсумкове. Поточне оцінювання є формувальним, тобто це оцінювання «в процесі», яке дає змогу вчителю / вчительці зрозуміти, як краще підготувати учнів / учениць до підсумкового оцінювання (тематичного, семестрового, річного).

Підсумкове (тематичне, семестрове, річне) оцінювання результатів навчання передбачає зіставлення досягнутого з обов'язковими результатами, визначеними для певного класу згідно з ДСБСО.

НАВЧАННЯ ФІЗИКИ У 8-МУ КЛАСІ НУШ

М. В. Головка

*головний науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти,
член-кореспондент НАПН України, д. п. н., професор*

Д. О. Засєкін

*старший науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти, к. п. н.*

Т. М. Засєкіна

*головний науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти, член-кореспондент
НАПН України, д. п. н., ст. наук. сп.*

Ю. С. Мельник

*старший науковий співробітник відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти, к. п. н., ст. наук. сп.*

В. В. Сіпій

*завідувач відділу біологічної,
хімічної та фізичної освіти, к. п. н., ст. дос.*

Навчання фізики у 8-х класах закладів загальної середньої освіти, які розробляють освітні програми закладу освіти на основі Типової освітньої програми

для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (далі – Типової освітньої програми) здійснюється відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти та модельних навчальних програм з фізики, розміщених на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України.

Згідно Типової освітньої програми на вивчення фізики у 8-му класі вказана мінімальна кількість годин на тиждень – 2 години. Заклади освіти мають право збільшувати кількість годин на вивчення фізики у межах часу, що відводиться на природничу галузь або за рахунок додаткових годин.

Незалежно від обраної модельної навчальної учитель / учителька на її основі може скласти навчальну програму, у якій зазначає послідовність й орієнтовний час вивчення тем у 8 класі, вказує ті види навчальної діяльності, які є найбільш оптимальними в освітньому процесі закладу залежно від безпекових умов (очне, дистанційне, змішане навчання), наявної матеріально-технічної бази тощо. Також учитель / учителька може скористатись запропонованими авторськими колективами розробками навчальних програм та календарно-тематичного планування. Календарно-тематичне планування для 8-го класу за модельною навчальною програмою з фізики авторського колективу М.Головки та ін. та за підручником фізики авторів Т.Засєкіна, М.Гвоздецький розміщене за покликанням: <https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/fizyka/7-9-klasy/pidruchnyk-8kl-fizyka#pdf>

Зверніть увагу на структуру документа. Як бачите автори намагались підібрати ресурси до кожного уроку: матеріал підручника, цифрового додатку, перелік завдань у підручнику, які можна застосувати до досягнення й перевірки результатів навчання за певною групою згідно нових вимог до оцінювання.

Фізика. Календарно-тематичне планування. 8 клас

№ уроку		Зміст уроку	Параграфи у підручнику	Матеріали Е-дodatка	Завдання для оцінювання за групами результатів з підручника			Дата
					ГР1 (досліджує природу)	ГР2 (знаходить і опрацьовує інформацію)	ГР3 (усвідомлює закономірності природи)	
1	1	Повторення вивченого в 7 класі	Стор. 6-8					
2	2	Повторення вивченого в 7 класі	Стор. 6-8					
Тема 1. Внутрішня енергія. Тепловий баланс.								
3	1	Будова речовини. Рух і взаємодія молекул. Дифузія. Ознайомлення із МКТ	§ 1. Досліджуємо частинки речовини	1.1. Анімаційна модель процесу дифузії 1.2. Анімаційна модель будови атома 1.3. Відео «Дії зі степенями» 1.4. Симуляції «Досліджуємо дифузію» 1.5. Завдання для самооцінювання 1.6. Відеопояснення від авторів	Ст.10. Рубрика «Досліджуй» Ст.17 Дослідження дифузії	Ст.17 Рубрика «Опрацюй інформацію»	Ст.16 Рубрика «Думай» Ст.16 Рубрика «Розв'язи задачі»	

Із самим підручником можна ознайомитись на сайті видавництва <https://yakistosviti.com.ua/bazova-serednia-osvita/fizyka/7-9-klasy/pidruchnyk-8kl-fizyka#calameo>. Цифровий додаток до підручника розміщено на двох платформах: на сайті видавництва <https://smarttextbook.com.ua/physics/> та Всеукраїнської школи он-лайн <https://lms.e-school.net.ua/courses/course-v1:Osvita+Osv07+2024/course/>

У цьому відео <https://www.youtube.com/watch?v=SVwBkHCsCek> автори підручника детально пояснюють як працювати із підручником та цифровим додатком до нього. Підручник з фізики для 8 класу, авторами якого є Тетяна Засекіна та Максим Гвоздецький, видавництво «Освіта», 2025 року, має кілька характерних особливостей.

1. **Структура 4Д:** Підручник побудовано за концепцією 4Д, що включає рубрики «Досліджуй», «Дізнавайся», «Думай», «Дій».
2. **Орієнтація на дослідження:** На початку кожного параграфа пропонується проблемне запитання у формі діалогу учнів. Рубрика «Досліджуй» містить завдання для самостійного або групового виконання дослідів.
3. **Інтерактивність:** Підручник містить анімаційні картинки, які можна «оживити» за допомогою QR-коду. Також є інтерактивний електронний додаток з додатковою інформацією, відео та завданнями для самоперевірки.
4. **Самооцінювання:** На початку кожної теми наведено очікувані результати навчання, які учням пропонується відстежувати. В кінці кожної теми є рубрики «Підбиваємо підсумки» та «Перевір себе» для узагальнення матеріалу та самоперевірки.

На відмінну від інших підручників, які є переважно традиційними, пояснювально-ілюстративними, підручник фізики Т. Засекіної, М. Гвоздецького більше орієнтований на *дослідницький підхід* та розвиток критичного мислення через проблемні запитання та самостійні експерименти. Його електронна складова з QR-кодами та відеоматеріалами робить процес навчання більш динамічним та інтерактивним.

Звичайно робота з таким підручником потребує інноваційного підходу до навчання. Пропонуємо кілька порад.

Починайте з проблемного питання. Кожен параграф починається із проблемного питання чи діалогу, які спонукають до формування власної гіпотези. Заохочуйте учнів спробувати відповісти на проблемне запитання на початку параграфа перед вивченням нового матеріалу. Це стимулює критичне мислення.

Навчання через дослідження. Використовуйте рубрику «Досліджуй» для мотивації, зацікавлення. Заохочуйте учнів самостійно виконувати завдання або працювати в групах, щоб підтвердити чи спростувати гіпотези, допустити помилки, умотивувати їх читати параграф, щоб перевірити свої гіпотези, виправити помилки. Організуйте інтерактивне опрацювання нового матеріалу: читання з паузами, робота з ілюстраціями, графіками, анімаціями. Застосовуйте запитання із рубрики «Думай» як основу для обговорення, дебатів, міні-досліджень, вправ на критичне мислення. Завдання із рубрики «Дій»

переважно для домашньої самостійної роботи. Пропоновані дослідження, завдання на моделювання і конструювання можна виконувати на домашньому обладнанні та з використанням наявних у побуті матеріалів. Ці завдання як правило сприяють досягненню результатів навчання першої групи «Уміння досліджувати природу». Пропоновані у рубриці «Дій» задачі різні за способом представлення умови – текстові, графічні, табличні, що сприяє досягненню результатів за другою і третьою групами: «Опрацювання і використання інформації» та «Усвідомлення закономірностей природи».

Диференційований підхід. Використовуйте задачі підвищеної складності, позначені зірочкою, для учнів з високим рівнем підготовки. Для всіх учнів є вказівки та приклади розв'язання задач.

Використання електронних ресурсів. Активно використовуйте електронний додаток до підручника (за допомогою QR-коду). Включайте перегляд відео/анімацій на етапі мотивації та пояснення нового матеріалу. Використовуйте симуляції для моделювання дослідів, які неможливо провести у класі. Пропонуйте учням виконувати інтерактивні вправи (відеозадачі) та завданнями для самоперевірки як домашнє закріплення.

Систематизація знань: Наприкінці кожної теми використовуйте рубрику «Підбиваємо підсумки» для узагальнення матеріалу. Учні можуть упорядковувати матеріал у вигляді таблиць або схем. Це допомагає закріпити отримані знання.

Формування компетентностей: Підручник орієнтований на розвиток умінь моделювати, планувати дослідження, аналізувати дані, розв'язувати задачі та застосовувати наукові методи. Заохочуйте учнів розвивати в собі «4Д-риси дослідника/дослідниці»: Допитливість, Далекоглядність, Доброзачесність, Діловитість.

Труднощі, які виникають у вчителів при впровадженні **нової системи оцінювання за групами результатів** (компетентнісний підхід) можна вирішити за допомогою системи завдань і способів перевірки сформованості умінь за відповідними групами результатів.

Враховуючи, що четверта група результатів «Розвиток наукового мислення, набуття досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами)» містить переважно поведінкові орієнтири для оцінювання та такі, що наскрізно реалізуються в освітньому процесі, їх досягнення здійснюється сукупно з першими трьома групами результатів за якими здійснюється оцінювання.

1. Проводить дослідження природи

Що перевіряється:

- формулювання проблеми, гіпотези, мети;
- пошук стратегій вирішення проблеми;
- складання планів дослідження;
- проведення дослідження, вибір інструментів, фіксація результатів;
- дотримання техніки безпеки;
- формулювання висновків;

- презентація результатів;
- аналіз помилок у дослідженні;
- рефлексія та самооцінка (у тому числі роботи в команді).

Рекомендовані завдання:

Тип завдання

Спосіб перевірки

Практичні:

Завдання для досліджень (лабораторні роботи, експерименти, демонстраційні досліди у тому числі віртуальні тощо)

Спостереження за процесом виконання роботи, письмовий звіт

Експериментальна задача

Письмово, фото/відео виконання

Завдання для моделювання, конструювання

Дослідницький проєкт метою якого є вивчити певну проблему, провести експеримент, зібрати дані, (створити конкретний продукт, який вирішує практичну проблему) зробити висновки та презентувати результати

Звіт, презентація

Теоретичні:

Завдання із описом ситуації, що потребує дослідження: заповнення дослідницької карти, аналіз дослідження за описом / ілюстрацією / відеофіксацією, формулювання гіпотез на основі суперечливих фактів, висновків на підставі результатів дослідження; пропозиція інших варіантів виконання дослідження тощо)

Письмово, усне обговорення

2. Здійснює пошук та опрацьовує інформацію

Що перевіряється:

- пошук, аналіз, синтез, оцінювання інформації;
- використання наукової термінології;
- подання інформації в різних форматах (таблиці, інфографіки);
- створення продуктів (плакати, презентації, моделі).

Тип завдання	Спосіб перевірки
Читання інформації (перегляд відеоматеріалів) та її відтворення, розуміння, застосування, опрацювання та аналізування.	Письмова відповідь, обговорення
Письмовий опис явища	Письмова відповідь
Складання інфографіки, таблиць	Графічне оформлення (письмово або цифрово)
Інформаційний проєкт , що передбачає пошук інформації у різних джерелах, оцінювання надійності джерел та достовірності знайденої інформації, узагальнення її і представлення в запропонованій / самостійно дібраній формі (символьній, інфографічній, мультимедійній, числовій).	Звіт, інформаційний продукт

3. Усвідомлює закономірностей природи

Що перевіряється:

- пояснення природних явищ;
- виявлення причинно-наслідкових зв'язків;
- вирішення проблем;
- вплив діяльності людини;
- оцінка наукових досягнень і ролі науки в житті.

Тип завдання	Спосіб перевірки
Фізичні задачі, тести	Письмова відповідь
Кейс-завдання	Письмова відповідь, усне обговорення
Навчальні проєкти усіх видів: дослідницький, інформаційний, творчий, соціальний тощо.	Звіт, презентація (буклет, плакат, інфографіка, відео, соціальний ролик тощо), макет, прилад, демонстраційна модель тощо (за потреби)

Як видно із таблиці спосіб перевірки може бути: спостереженням за роботою учнів й учениць, оцінюванням усної відповіді, письмової роботи, продукту.

На допомогу вчителям в організації оцінювання за групами результатів підготовлено зошити, що містять завдання для письмової перевірки.

Це завдання для:

1. досліджень (лабораторні роботи, опис і аналіз лабораторної роботи, планування і проведення дослідів);
2. для поточного (формульованого) оцінювання за групами результатів;
3. для підсумкового оцінювання – тематичні комплексні роботи за групами результатів у 2-х варіантах.

Незалежно від того за якою модельною навчальною програмою і за яким підручником організовано освітній процес, навчання фізики на сьогодні в закладах загальної середньої освіти потребує сучасних підходів. Одним із них є практико-орієнтований підхід, що реалізується через посилення прикладної спрямованості базового курсу фізики – орієнтованість змісту, методів, форм і засобів навчання фізики на застосування фізичних знань у техніці та технологіях, наукових дослідженнях, професійній діяльності людини та її повсякденному житті. Прикладна спрямованість розглядається засобом установлення зв'язку між змістовим та цільовим складниками базового курсу фізики: пріоритетом його опанування є набуття учнями знань і вмінь, потрібних їм упродовж життя, що зумовлює необхідність конкретизації та ускладнення їх структури на відповідних рівнях освіти.

Важливим інструментом реалізації прикладної спрямованості курсу фізики є практико-орієнтовані завдання, розв'язування яких сприяє ґрунтовному опануванню здобувачами природничими знаннями, уміннями і навичками, усвідомленню практичного значення фізичних теорій та їх впливу на розвиток науки, техніки й технологій.

При цьому передбачається організація навчання фізики у формі постановки і розв'язування навчально-пізнавальних завдань (обчислювальних, експериментальних, дослідницьких, якісних), що відображають реальні ситуації, з якими учні зустрічаються в побуті, навчально-наукові проблеми, виробничі та технологічні процеси тощо.

Розв'язування практико-орієнтованих завдань забезпечує органічне поєднання в освітньому процесі з фізики здобуття учнями нових знань про природні об'єкти й явища та набуття ними практичних й інтелектуальних умінь під час розв'язування проблемних ситуацій.

Найбільш ефективними для формування в учнів базових знань, ключових компетентностей, розвитку дослідницьких і творчих здібностей є практико-орієнтовані завдання міжпредметного характеру. Їх розв'язування сприяє ґрунтовному засвоєнню здобувачами базової освіти нових знань про природу, формуванню наскрізних умінь і навичок, усвідомленню практичного значення наукових теорій та їх ролі у розвитку сучасної природничої науки, техніки і технологій.

З метою посилення прикладної спрямованості у підручниках фізики нового покоління запропоновано систему рівневих практико-орієнтованих завдань, зміст яких відповідає цілям базової середньої освіти та пов'язаний із новітніми досягненням природничої науки та техніки, повсякденним життям і є цікавим та доступним для учнів.

Особлива увага в процесі роботи із практико-орієнтованими завданнями має приділятися також формуванню в учнів уявлення про фізику як основу сучасних цифрових технологій, з одного боку, та можливостей цифрових засобів для здійснення фізичних досліджень. У цьому контексті доцільним є залучення учнів до виконання експериментальних і дослідницьких завдань з використанням наявних у них цифрових інструментів, наприклад, функціональних пристроїв смартфонів тощо.

Реінтеграція учнів до вітчизняної системи фізичної освіти: методичні орієнтири

В умовах поступового повернення здобувачів освіти, які тривалий час навчалися в закордонних освітніх системах внаслідок вимушеної міграції з безпекових міркувань, пов'язаних із воєнними діями, особливої актуальності набуває завдання комплексної реінтеграції до національного освітнього простору. У курсі фізики цей процес охоплює не лише ліквідацію змістових прогалин, зумовлених відмінностями навчальних програм, але й адаптацію учнів до методичних стандартів української школи, серед яких чільне місце посідає культура письмового оформлення розв'язків фізичних задач та експериментальних досліджень.

У вітчизняній методиці навчання фізики оформлення задач трактується як багатофункціональний інструмент, що водночас виконує контрольну функцію і є засобом формування логічного мислення, наукової мови та академічної культури. Усталена шкільна практика передбачає відтворення повного ходу міркувань, починаючи з формулювання умови та виокремлення відомих і шуканих величин, обґрунтування вибору формул із посиланням на закони та принципи фізики, поетапного виконання обчислень із зазначенням одиниць фізичних величин, фіксації проміжних результатів і формулювання остаточної відповіді у завершній формі. Такий підхід, закріплений у Концепції базової фізичної освіти та модельних навчальних програмах, забезпечує системність навчальної діяльності та формує культуру науково обґрунтованого викладу міркувань.

Водночас досвід навчання у закордонних закладах освіти часто формує інші моделі подання результатів. У низці європейських країн письмове оформлення розв'язку має скорочений або схематичний характер, а обґрунтування значною мірою здійснюється усно. У країнах англomовної освітньої традиції поширеними є дослідницькі та контекстуалізовані задачі, де пріоритет надається вибору стратегії розв'язування й інтерпретації результатів, а письмовий запис виконує допоміжну функцію. Такі відмінності, навіть за умови достатнього рівня предметних знань, можуть зумовлювати труднощі при поверненні учнів до вітчизняної системи освіти, адже українська система оцінювання значною мірою ґрунтується на логіці міркувань та послідовності викладу.

Педагогічно виправданою в адаптаційний період є стратегія, яка поєднує збереження національних вимог із урахуванням попереднього навчального досвіду учнів. У цей час оцінювання доцільно орієнтувати передусім на правильність розв'язку та обґрунтованість фізичних міркувань, поступово підводячи учнів до засвоєння вимог щодо повного й структурованого оформлення. Ознайомлення з українськими зразками оформлення має супроводжуватися аналізом відмінностей у підходах, з якими учні стикалися за кордоном, що перетворює попередній досвід на ресурс для розвитку гнучкого мислення та розширення спектра стратегій розв'язування.

Важливо підкреслити, що розвиток культури оформлення розв'язків фізичних задач є корисним не лише для учнів, які повертаються з інших освітніх систем, але й для тих, хто весь час навчався в Україні. Знайомство з різними моделями подання результатів, розуміння особливостей підходів у різних країнах та здатність адаптувати власну роботу до міжнародно визнаних форматів підвищує конкурентоспроможність учнів, розширює їхні перспективи освітньої мобільності та готує до ефективної участі в інтернаціоналізованому освітньому середовищі майбутнього.

Особливу увагу в процесі реінтеграції слід приділяти оформленню результатів експериментальних робіт, зокрема лабораторних досліджень. В українській традиції цей компонент є не лише формою звіту, але й структурованим відтворенням дослідницького процесу: від постановки мети та гіпотези до опису обладнання, послідовності виконання, отриманих даних, їх аналізу та формулювання висновків із

дотриманням одиниць фізичних величин. Такий формат сприяє розвитку в учнів навичок планування й організації дослідження, критичного аналізу результатів, формування висновків і коректного подання наукової інформації. Відмінність між українською та закордонними освітніми системами в оформленні експериментальних робіт полягає в тому, що у вітчизняній традиції звіт має чітко структуровану форму з повним описом мети, обладнання, методики, результатів вимірювань та висновків з обов'язковим зазначенням одиниць фізичних величин, тоді як у багатьох країнах обмежуються скороченим або схематичним поданням, зосереджуючись переважно на інтерпретації результатів чи обговоренні під час усного захисту.

Таким чином, дидактична реінтеграція учнів, які повертаються з інших освітніх систем, повинна поєднувати гнучкість підходів до оцінювання з послідовним і цілеспрямованим відновленням національних методичних стандартів. Поступовість, наочність і підтримка з боку вчителя забезпечують не лише успішне опанування українського формату роботи з фізичними задачами, а й збереження внутрішньої навчальної мотивації. Саме стійка мотивація, підкріплена досвідом конструктивної педагогічної взаємодії, є ключовою умовою сталого розвитку предметної компетентності та довготривалої успішності учня у вітчизняній системі фізичної освіти.

НАВЧАННЯ ХІМІЇ У 8 КЛАСІ ЗАКЛАДІВ ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

Т. В. Коршевніюк

*провідний науковий співробітник відділу
біологічної, хімічної та фізичної освіти, к. п. н., ст. наук. сп.*

Загальна характеристика освітнього процесу з хімії у 8 класі

Навчання хімії у 8 класах закладів загальної середньої освіти здійснюють відповідно до вимог Державного стандарту базової середньої освіти (далі – ДСБО) за модельними навчальними програмами, розміщеними на офіційному вебсайті Міністерства освіти і науки України та сайті ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти». Обравши модельну навчальну програму, учитель / учителька на її основі складає навчальну програму, у якій зазначає послідовність й орієнтовний час вивчення тем у 8 класі. Незалежно від обраної вчителем/вчителькою модельної навчальної програми для 7-8 класів і чинними навчальними програмами для 9-11 класів особливістю навчання хімії є актуалізація національно-патріотичного виховання учнівства, формування громадянської позиції, розширення соціокультурного компонента змісту хімічної освіти питаннями, пов'язаними з безпечним поведінням з речовинами та їх відповідальним і безпечним використанням, енергоефективністю, збереженням здоров'я і довкілля.

Результати навчання хімії у 8 класі відображають сформованість у здобувачів освіти предметних умінь:

- розкривати сутність хімічних понять: атом, молекула, хімічне рівняння, бінарні сполуки, валентність, електронегативність, ступінь окиснення, відносна атомна маса, відносна молекулярна маса, молярна маса, кількість речовини, молярний об'єм газу, відносна густина газу, горіння, каталізатор, метали, неметали, біогаз, парникові гази, реакція сполучення, реакція розкладу, субатомні частинки, електронна оболонка атомів, ізотопи, лужні хімічні елементи, інертні/благородні хімічні елементи, галогени, йон, кількість речовини, стала Авогадро, періодична система хімічних елементів, хімічний зв'язок, кристалічна ґратка, кристалічні речовини, аморфні речовини;

- розрізняти за формулою належність сполуки до певного класу сполук(оксидів, кислот, основ), елементи головної і побічної підгрупи періодичної системи;

- формулювати закон Авогадро і періодичний закон, пояснювати їхню роль у вивченні речовин і хімічних реакцій, застосовувати у розв'язуванні навчальних завдань;

- використовувати хімічну символіку для складання хімічних формул і рівнянь хімічних реакцій;

- визначати валентність атомів і ступінь окиснення хімічних елементів у бінарних сполуках, види хімічних зв'язків в неорганічних сполуках;

- класифікувати хімічні елементи, хімічні реакції (за кількістю і складом реагентів/реактантів);

- характеризувати фізичні й хімічні властивості, добування і роль у природі й житті людини простих і складних речовин (кисню, озону, водню, вуглекислого газу, чадного газу, метану та ін);

- обчислювати, обираючи і обґрунтовуючи спосіб розв'язання, відносну молекулярну масу речовини за її формулою; масову частку елемента в складній речовині; число частинок (атомів, молекул, йонів) у певній кількості речовини, масі, об'ємі; молярну масу, масу і кількість речовини; об'єм даної маси або кількості речовини газу за нормальних умов; відносну густину газу за іншим газом, за рівняннями хімічних реакцій масу, кількість речовини та об'єм газу (н. у.) за відомою масою, кількістю речовини, об'єму одного з реагентів чи продуктів реакції;

- встановлювати зв'язки між спостережуваними хімічними явищами і процесами, пояснювати причини різноманітності речовин; інтегрувати хімічні знання із знаннями з інших навчальних предметів;

- дотримуватись правил безпеки під час проведення досліджень, безпечно поводитись з речовинами у повсякденному житті задля збереження здоров'я і довкілля.

Змістове наповнення освітнього процесу з урахуванням усіх очікуваних результатів навчання хімії відображається в календарно-тематичному плані, під час розроблення якого вчитель / учителька враховує очікувані результати, визначені модельною навчальною програмою, самостійно визначає логіку і послідовність їх досягнення, адаптує зміст програмових тем і кількість годин на

їх вивчення до навчальних можливостей учнівства конкретного класу та обраного підручника.

Задля досягнення обов'язкових результатів навчання і реалізації компетентнісного потенціалу освітній процес з хімії вибудовується на компетентнісних засадах з акцентуванням уваги на дослідницькому, проблемному і проєктному навчанні, реалізації міжпредметних зв'язків і елементів STEM-освіти, використанні цифрових засобів навчання.

Актуальні питання навчання хімії і практичні рішення

Чому важливо зробити спілкування учнівства рушійною силою навчання та як це реалізувати?

Державним стандартом базової середньої освіти визначено вимогу до результатів природничої освіти: учень набуває досвіду розв'язання проблем природничого змісту (індивідуально та у співпраці з іншими особами)¹. Натомість у навчальному середовищі сучасного учнівства 8 класу інтерес до взаємодії з однолітками часто переважає інтерес до розв'язування проблем хімічного чи природничого змісту. Така ситуація не свідчить про відсутність бажання вчитися або лінощі здобувачів і здобувачок базової середньої освіти, а є закономірністю підліткового віку, коли комунікативні потреби, емоційна взаємодія та відчуття належності до групи виходять на перший план. Завдання вчителя – перетворити комунікацію учнівства на рушійну силу навчання, адже саме під час спільного пошуку рішень, обговорення, аргументування учні розвивають критичне мислення, краще запам'ятовують і розуміють матеріал, набувають ключових компетентностей і досвіду розв'язування проблем, отримують позитивні емоції від навчального процесу.

Практичні рішення для організації навчальної співпраці у різних форматах.

Метод «Галерея ідей»: кожна група розв'язує свою частину проблеми, оформлює результат на плакаті, а потім учні ходять «галереєю», обговорюють та оцінюють рішення одне одного.

Дебати (включаючи рольові) на хімічну тему: кожна група готує аргументи з позицій науки, екологічної безпеки, економіки, «захищає» або «критикує» властивості певної речовини, матеріалу чи технології, використовуючи наукові аргументи, які відшукує у джерелах інформації. Приклади тем для дебатів: «Чи може хімія стати головним інструментом боротьби зі зміною клімату?», «Пластик чи біорозкладні матеріали: що виграє у майбутньому?», «Чи варто заборонити пластикове пакування?»:

Хімічні батли: учасники поділяються на команди/групи, які змагаються у правильності та швидкості написання хімічних формул, електронних формул атомів і хімічних рівнянь, розв'язання задач. Для підвищення ефективності батлу можна запропонувати командам коментувати свої дії вголос, що сприятиме розвитку навичок усного мовлення, аргументації і колективного

¹ Державний стандарт базової середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 30.09.20 № 898. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KP200898.html.

обговорення. Рефері/суддя (це може бути вчитель/вчителька, досвідчений учень/досвідчена учениця) стежить за дотриманням правил батлу та таймінгом, перевіряє правильність записаних формул, рівнянь та розв'язків, оцінює швидкість виконання завдань, фіксує помилки і визначає штрафні бали, якщо такі передбачені, підтримує динаміку батлу, стимулює гравців до активності, сприяє чесній грі і позитивній атмосфері, вирішує спірні питання, підсумовує бали. Після завершення раунду рефері/суддя оголошує результати.

Соціальні міні-проекти з хімічним підґрунтям для групового виконання (розподіл ролей, наприклад, хімік-аналітик, журналіст, еколог, лікар, технолог, експерт з безпеки, економіст). Наводимо приклад інформаційної картки одного з міні-проектів.

Назва міні-проекту: «Небезпечні сусіди: як вибрати безпечну побутову хімію?».

Мета проекту: дослідити, які хімічні речовини містяться у побутовій хімії, що її використовуємо щодня, та з'ясувати, як вони впливають на здоров'я людини і довкілля. На основі отриманої інформації розробити рекомендації щодо вибору безпечних засобів, правил їх зберігання і використання.

Методи: 1) опитування (проведення невеликого опитування учнів та знайомих дорослих щодо того, якими засобами вони користуються та чи звертають увагу на їхній склад; 2) інформаційне дослідження (пошук та узагальнення інформації про склад найпоширеніших засобів побутової хімії – мило, порошки, засоби для миття посуду та інші за вибором учнів), аналіз етикеток цих засобів і пошук даних про вплив окремих компонентів (наприклад, фосфатів, сульфатів) на організм і середовище життя; 3) порівняльний аналіз «традиційних засобів» та «екологічних засобів» за складом і впливом, оформлення результатів у порівняльній таблиці (або іншій формі за вподобаннями учнів).

Результат (учні обирають із запропонованого або пропонують власні ідеї):

Пам'ятка або інфографіка з правилами безпечного користування побутовою хімією та порадами щодо вибору екологічних альтернатив.

Пам'ятка або брошура для батьків і молодших школярів з правилами безпечного користування і зберігання побутової хімії.

Презентація/відео для однолітків, молодших школярів та їхніх батьків, в яких учні діляться висновками свого дослідження, надають практичні поради.

Обговорення/дискусія у класі чи на загальношкільних зборах, тематичних днях чи тижнях: групи діляться своїми відкриттями та обговорюють, як можна зробити свій побут безпечнішим для здоров'я і природи.

Пропонована тематика соціальних міні-проектів: «Секрети чистого повітря» (мета проекту: дослідити джерела забруднення повітря у класі та розробити способи його поліпшення; результат: розробка рекомендацій для покращення якості повітря у класі: провітрювання, зволоження повітря, використання кімнатних рослин, що допомагають очищати повітря.), . «Чи вся косметика безпечна?» (мета: дослідити/проаналізувати хімічний склад

косметичних засобів (наприклад, шампунів, кремів), визначити, які інгредієнти є натуральними, а які – синтетичними та потенційно шкідливими; результат: презентація або відеоогляд, де учні діляться інформацією про "безпечні" та "небезпечні" інгредієнти, вчать вибирати косметику, яка не шкодить здоров'ю»).

Інтерактивні заняття з командною роботою засновані на навчальному спілкуванні учнівства, обміні думками й рішеннями, взаємодопомозі й підтримці один одного у навчанні. Заняття. На інтерактивному занятті учні у складі малих навчальних груп (3–5 осіб) працюють над виконанням завдань, перевіряють та оцінюють одержані індивідуально та групою навчальні результати, презентують їх вчителю чи іншим групам. Такі заняття складаються з кількох етапів: усне виконання завдань у групі, письмове виконання завдань у групі, завершальний/підсумковий етап. Етап усного виконання завдання триває 10-15 хвилин, передбачає виконання репродуктивних завдань та/або активне обговорення/конструювання умов, способів розв'язання, аналіз результатів виконання завдань. Етап письмового виконання завдань у групі триває 20-25 хвилини. Завершальний етап інтерактивного заняття – спільне обговорення результатів групової роботи, об'єктивне само- та взаємооцінювання навчальних досягнень. Кожний учасник групи виставляє оцінку собі та іншим. Вона зараховуватиметься лише у тому випадку, якщо учасник групи підтверджує її виконанням індивідуального бліц-завдання, запропонованого вчителем на завершальному етапі інтерактивного заняття чи на початку наступного.

Розробки інтерактивних занять вміщено до зошита з хімії для 8 класу²

Що уможливить командну роботу в умовах дистанційного навчання?

В умовах дистанційного навчання ефективну командну роботу/групову діяльність уможливлює поєднання відеозв'язку та спільних цифрових середовищ. Наводимо методичні орієнтири використання Zoom у поєднанні з онлайн-дошками.

Під час онлайн-заняття вчитель запрошує учнів до головної кімнати, пояснює завдання, розміщує їх на онлайн-дошці та надсилає посилання у чат. Далі клас ділиться на сесійні зали, де групи працюють над завданнями. Якщо хтось має технічні труднощі з переходом, учитель залишається з ними в основній кімнаті або перемикається між залами. Таймер зворотного відліку допомагає контролювати час.

У сесійних кімнатах спочатку відбувається усна перевірка знань, потім учні виконують письмові завдання, роблять фото або аудіозаписи й додають їх на спільну дошку. Для пояснення складних моментів використовують вбудовану дошку Zoom або зовнішні сервіси.

Коли учні працюють у сесійних залах, ключовим інструментом для виконання завдань стає онлайн-дошка. Вона виконує кілька функцій: на ній розміщуються завдання, вона служить робочим простором, де учні можуть писати, малювати та обмінюватися ідеями, а також є місцем для збору результатів (фотографій виконаних робіт, аудіозаписів усних відповідей). Деякі

² Ярошенко О.Г., Коршевнік Т.В., Семерик О.С. Зошит із хімії. 8 клас. Київ : УОВЦ «Оріон», 2025. 144 с.

онлайн-дошки мають вбудовані можливості для оцінювання, що полегшує роботу вчителя. При виборі онлайн-дошки варто враховувати такі аспекти:

- доступність: наявність безкоштовних версій, можливість роботи без реєстрації (як у Whiteboard.chat або Notebookcast) або з обмеженнями (Padlet, Miro), зручність інтерфейсу,
- функціональність: можливість одночасної взаємодії всіх учасників, додавання фото, аудіо- та відеоматеріалів, завантаження різних файлів, наявність інструментів для оцінювання роботи групи та кожного учасника,
- організація: для роботи кількох груп над одним завданням можна використовувати окремі аркуші в межах однієї дошки, як у Notebookcast, або спеціальні секції (Padlet).
- координація: таймер у Zoom допомагає вчителю контролювати час, а вбудовані опції дозволяють учням швидко зв'язатися з педагогом для допомоги.

Таким чином, успішна командна/групова робота онлайн – це результат вдалого поєднання платформи для спілкування, гнучкого методичного та цифрового інструментарію для спільної діяльності.

Серед зручних інструментів: Whiteboard.chat, Notebookcast, Padlet, Linoit, Miro. Якщо сервіс потребує реєстрації (як Miro), доцільно використовувати його постійно після попереднього налаштування акаунтів.

Для роботи кількох груп з одним завданням можна створювати окремі секції в межах однієї дошки, щоб кожна команда мала свій простір для виконання.

Приклади занять із застосуванням зазначених підходів.

Приклад 1. Тема «Обчислення з використанням кількості речовини і сталої Авогадро».

Учитель пояснює формули та приклади розв'язків у головній кімнаті, розміщує завдання на Padlet. Потім учні у сесійних залах розв'язують задачі, розподіливши їх між собою, і завантажують фото своїх рішень. Після повернення в головну кімнату групи презентують відповіді.

Приклад 2. Тема «Електронна оболонка атомів».

Учні в сесійних кімнатах отримують схему з неповністю заповненими енергетичними рівнями і разом працюють над завданням: розташувати електрони за енергетичними рівнями, використовуючи онлайн-дошку Notebookcast. Результати зберігаються, щоб інші групи могли їх проаналізувати.

Приклад 3. Тема «Аморфні речовини. Атомні й молекулярні кристали».

Учні в групах отримують завдання-проблему: "Чому алмаз і графіт, що складаються з атомів одного й того ж елемента, мають такі різні властивості?"

Інструменти: Zoom: для організації роботи: онлайн-дошка (наприклад, Padlet).

Вчитель створює дошку з кількома секціями, кожна з яких відведена для окремої групи. У кожній секції є інформація (тексти, зображення, посилання на відео).

Учні працюють в сесійних залах і досліджують надані матеріали про алмаз і графіт,

обговорюють, чим відрізняється будова кристалічних ґраток цих речовин, і як це впливає на їхні властивості (наприклад, твердість, електропровідність). На Padlet учні додають свої висновки у формі коротких текстів, ілюстрацій або відео. Після закінчення роботи вчитель разом з учнями порівнює висновки, зроблені різними групами, та узагальнює матеріал.

У чому полягає ефективність використання стрічок часу в навчанні хімії?

У навчанні хімії учнівства Нової української школи значний компетентнісний потенціал має використання стрічок часу (timeline). Це не лише інструмент візуалізації, а й потужний засіб і метод розвитку мислення, інструмент для розуміння зв'язку хімії з історією, технологіями та життям, що сприяє формуванню цілісного бачення наукового поступу в часі і просторі. Подібні завдання вирізняє значний компетентнісний потенціал, адже створення та аналіз стрічок часу дозволяє формувати й розвивати всі ключові компетентності, визначені Державним стандартом базової середньої освіти: Наводимо приклади завдань і характеристику методичних акцентів з їх виконання учнівством.

Приклад 1. Аналіз готової стрічки часу «Стрічка часу: хронологія відкриттів, пов'язаних із киснем».

Завдання для виконання у складі групи.

Завдання 1. Ознайомтеся зі стрічкою часу на малюнку

Малюнок. Стрічка часу: хронологія відкриттів, пов'язаних із киснем

Завдання 2. Скористайтеся своїми знаннями з історії або доступними джерелами інформації та, розподіливши обов'язки в групі, з'ясуйте:

- Які історичні події відбувалися в зазначені на стрічці проміжки часу?
- Як відкриття кисню вплинуло на розвиток природничих наук?
- Для яких наукових досліджень і технічних винаходів відкриття кисню стало основою?

Завдання 3. Оформіть дібрані відомості у зручний для вашої групи спосіб, порівняйте їх з інформацією інших груп.

Методичні акценти.

Дослідницькі запитання: Як змінювалося уявлення про природу кисню? Хто найбільше вплинув на його розуміння?

Увага до зв'язків: Які відкриття з киснем спричинили технологічний прогрес?

Робота в групах: кожна група досліджує окремий період і готує міні-презентацію з фото/фактами.

Візуальний аналіз: обговорення стрічки, робота з кольором, іконками (для позначення типу подій: наукові, промислові, суспільні).

Результат: учні не лише дізнаються про значущі дати в конкретному контексті, а бачать логіку розвитку науки, суспільства і технологій, усвідомлюють роль особистостей, зв'язок науки з потребами часу.

Приклад 2. Самостійне створення стрічки часу «Хронологія відкриттів, пов'язаних з воднем

Завдання для учнів:

Завдання 1. Скористайтесь доступними джерелами інформації і дослідіть ключові історичні події, пов'язані з відкриттям водню. Вкажіть рік, ім'я вченого та його внесок.

Завдання 2. Знайдіть інформацію про те, як змінювалося використання водню з моменту його відкриття й дотепер. Розташуйте ці події на стрічці часу і поясніть, як кожна з них вплинула на розвиток науки й технологій.

Завдання 3. Зробіть картки для створення стрічки часу «Хронологія відкриттів, пов'язаних з воднем» і запропонуйте іншій групі використати їх для створення стрічки часу.

Методичні акценти

I етап – пошук інформації:

Учні працюють індивідуально або в групах, шукаючи ключові дати, факти, персоналії, пов'язані з воднем. Наприклад,

відкриття водню (Кавендіш, 1766), перше використання у повітроплаванні (дирижаблі), участь у створенні атомної бомби, дослідження водневого двигуна, «зелений» водень – паливо майбутнього.

II етап – створення карток подій

Учні створюють картки із зазначенням: Дата. Хто / де. Подія / відкриття. Вплив на науку, техніку або суспільство. Символ/іконка події (наприклад, ракета, атом, електростанція).

III етап – візуалізація

Учні розташовують картки на розгортці в класі (паперова стрічка на стіні) або в онлайн-інструменті (Timeline JS, Canva, Timetoast, Padlet, Google Jamboard).

IV етап – обмін і використання

Учні обмінюються стрічками: інша група отримує набір карток і створює власну версію стрічки; групи порівнюють результати, доповнюють і вдосконалюють один одного.

Результат: співпраця, критичне мислення, комунікація, аналіз впливу науки на світ.

Вчителю в пригоді стануть завдання для організації роботи учнів 8 класу зі стрічками часу, вміщені в підручнику³.

Чим особливі комплексні завдання з хімії?

Комплексні завдання є ефективним інструментом розвитку й діагностування компетентностей на основі інтеграції знань і життєвого досвіду учнів. Такі завдання дають можливість поєднати хімічний зміст із реальними життєвими ситуаціями (навчальними і позанавчальними), застосувати набутий досвід пізнавальної діяльності, уможлиблює розвиток в учнівства здатність робити свідомий вибір, приймати обґрунтовані рішення і нести відповідальність за них і власну діяльність.

Кожне комплексне завдання:

- охоплює кілька елементів змісту програми з хімії (наприклад, масова частка хімічного елемента в речовині, розчини, реакції, властивості речовин);
- спрямоване на розвиток/діагностування одразу кількох ключових компетентностей;
- передбачає застосування знань у нових або наближених до життєвих обставин ситуаціях;
- активізує процеси мислення: аналіз, синтез, оцінювання, створення нового продукту;
- уможлиблює інтегрування хімічних знань з іншими знаннями: (природничими, математичними, історичними) з етикою, технологіями, культурою тощо;
- передбачає варіативність виконання: індивідуально або у групах; з дотриманням наданих інструкцій, частково або повністю самостійним визначенням способу виконання і презентування результатів.

Нижче наведено приклади адаптованих до тем хімії 8 класу комплексних завдань, які можна використовувати в межах уроків, навчальних проєктів, практичних або узагальнювальних занять.

Приклад комплексного завдання 1. Тема «Пізнаємо кількісні закони хімії».

Формат використання: для формувального оцінювання; як частина STEM-тематики, пов'язаної з харчуванням, здоров'ям, здоровими звичками, хімією життя.

³ Ярошенко О.Г., Коршевнік Т.В. Хімія : підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти». Київ : УОВЦ «Оріон», 2025. 228 с.

Мета завдання: учням необхідно : усвідомити зв'язок між складом речовини, її молекулярною будовою і біологічною дією на організм людини; вправлятися у визначення масової частки хімічних елементів у сполучі за даними її складу, розвивати критичне ставлення до поширених звичок (вживання кофеїну), спираючись на наукову інформацію, вдосконалювати навички самостійного пошуку, перевірки та критичного аналізу джерел інформації.

Ключові компетентності, що розвиваються: компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною мовою, математична компетентність, інноваційність, інформаційно-комунікаційна і культурна компетентність, навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності.

Інтеграція з предметами та інтегрованими курсами:

- біологія – дія кофеїну на нервову систему, звикання, вплив на організм підлітків,
- здоров'я, безпека та добробут (формування корисних для здоров'я звичок, усвідомлене ставлення до стимуляторів),
- математика (обчислення за формулою масової частки),
- інформатика (пошук інформації в надійних джерелах, оформлення результатів, наприклад, у вигляді презентації або інфографіки),
- українська мова (формулювання висновків, усна аргументація, переказ наукового тексту).

Методичні підходи НУШ: інтегроване навчання; контекстне навчання (зв'язок із життям учня, повсякденними звичками, здоров'ям); дослідницько-пошуковий підхід (самостійне виявлення нової інформації про кофеїн), елементи проєктного навчання (підготовка усної мініпрезентації з джерелами інформації, може бути оформлено як мікропроєкт).

Прочитай текст і виконай завдання.

Кава, шоколад і більшість енергетичних напоїв містять кофеїн, молекула якого складається з 8 атомів Карбону, 10 атомів Гідрогену, 4 атомів Нітрогену, 2 атомів Оксигену. Дорослим ця речовина дає змогу почуватися бадьорими та зосередженими, стимулює діяльність мозку. Однак надмірне споживання кофеїну може спричинити безсоння, знервованість і підвищене серцебиття. Також регулярне вживання кофеїну спричиняє «звикання». Вживання кави у підлітковому віці вкрай небажане.

Завдання 1. Відшукай у тексті пояснення, чому кофеїн варто вживати в помірних кількостях.

Завдання 2. Склади послідовність дій з визначення масової частки хімічних елементів у кофеїні. Запиши розв'язок у зошиті.

Завдання 3. Підготуй три найцікавіші, на твій погляд, факти про кофеїн, щоб розповісти про них у класі. Зазнач використані джерела інформації.

Приклад комплексного завдання 2. Тема «Досліджуємо гази довкілля».

Формат використання: навчальний проєкт (індивідуальний або груповий) «Від молекули до лісу: захисти природу».

Мета проєктної діяльності: формування в учнів екологічної відповідальності, розвиток умінь працювати з джерелами інформації, аргументовано висловлювати думку, готовність брати відповідальність за прийняті рішення; здатність працювати індивідуально і в команді для планування і реалізації проєкту, який має суспільну цінність, презентувати екологічну позицію через медіа.

Ключові компетентності, що розвиваються: вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною мовою, математична компетентність, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, екологічна та інформаційно-комунікаційна компетентність, компетентність навчання впродовж життя, громадянські та соціальні компетентності, підприємливість і фінансова грамотність.

Інтеграція з предметами:

- фізика (енергія, способи її збереження та перетворення; енергоефективність різних видів палива),
- біологія (роль дерев у функціонуванні екосистем; вплив вирубування лісів на біорізноманіття, кругообіг речовин і клімат),
- географія (природні ресурси регіону, екологічна ситуація у місцевості),
- інформатика (створення інфографіки, презентацій, відеоблогу; пошук, перевірка та опрацювання інформації з відкритих джерел),
- підприємництво і фінансова грамотність (аналіз витрат і вигод різних способів обігріву приміщень (дрова, пелети, електроенергія, теплові насоси, сонячні панелі); розробка бізнес-ідеї або соціального мініпроєкту (наприклад, шкільна ініціатива зі збору коштів для озеленення території, виготовлення паливних брикетів із відходів тощо); формування навичок бюджетування, фінансового планування, соціального підприємництва.

Методичні підходи НУШ: проєктно-дослідницький підхід, інтегроване навчання; контекстне навчання (зв'язок із повсякденними звичками учнів, середовищем їхнього життя).

Інформація і блок завдань для навчального проєкту (індивідуального)

Інформація. Важлива роль у збереженні екологічного балансу на планеті належить лісам. Вони збагачують повітря киснем і зменшують уміст вуглекислого газу в ньому. Вирубування лісів призводить до серйозних екологічних наслідків.

Завдання 1. З'ясууй, чи відбувається у твоїй територіальній громаді масове вирубування дерев, неушкоджених хворобами та шкідниками, задля спалювання з метою обігріву.

Завдання 2. Із додаткових джерел інформації дізнайся про альтернативні способи обігріву приміщень, що не потребують спалювання деревини, та оціни економічну доцільність їх використання. За результатами виконання цього завдання підготуй інфографіку.

Завдання 3. Поясни, використовуючи наукову термінологію і хімічні рівняння, чому необдумане вирубування дерев є небезпечним для екосистеми твого регіону.

Завдання 5. Розроби план дій, який включатиме заходи для збереження наявних дерев, а також насадження нових.

Завдання 4. Створи відеоблог або пост, у якому переконливо звернешся до мешканців громади із закликом дбайливо ставитися до зелених насаджень або покажеш приклади збережених дерев і розкажеш про їхню користь.

Інформація і блок завдань для навчального проєкту (групового).

Інформація. Важлива роль у збереженні екологічного балансу на планеті належить лісам. Вони збагачують повітря киснем і зменшують уміст вуглекислого газу в ньому. Вирубування лісів призводить до серйозних екологічних наслідків.

Організація

1. Об'єднайтеся у малі групи (по 4–6 осіб).

2. У групі розподіліть ролі (за необхідності один учень/одна учениця може поєднувати кілька ролей): дослідник місцевої ситуації, екологічний аналітик, експерт з альтернативної енергетики, планувальник дій, медіа-менеджер (оформлює фінальний продукт), доповідач групи/команди.

Завдання для групи

Завдання 1. Дослідіть ситуацію у своїй громаді: з'ясуйте, чи відбувається масове вирубування дерев, які не пошкоджені хворобами чи шкідниками, з метою спалювання для обігріву. Опишіть масштаби проблеми (опитування, інтерв'ю, аналіз інформації у ЗМІ тощо).

Завдання 2. Проаналізуйте альтернативи: знайдіть щонайменше 2–3 способи екологічного обігріву приміщень (теплові насоси, сонячні колектори, утеплення, вторинне використання тепла тощо). Порівняйте їх за ефективністю, вартістю, доступністю для вашої громади. За результатами виконання цього завдання підготуйте інфографіку.

Завдання 3. Розробіть реалістичний план збереження лісових насаджень, який може включати (припустиме доповнення власними пропозиціями):

- ✓ кампанію з інформування населення;
- ✓ проведення акції "Посади дерево";
- ✓ ініціативу для громади (наприклад, створення "еко-наглядача");

Завдання 4. Створіть фінальний продукт (на вибір):

- ✓ відеоблог або коротке соціальне відео (до 2 хвилин) з закликом до захисту лісів;
- ✓ постер або інфографіка, що відображає загрози й можливі рішення;
- ✓ презентація результатів вашої роботи над проєктом.

Презентування результатів і рефлексія

Завдання 5. Презентуйте свою роботу класу або на шкільному/громадському еко-

форумі.

Завдання 6. Обговоріть ідеї інших груп, порівняйте підходи до виконання проєкту.

Завдання 7. Оцініть результати роботи своєї групи та інших. Пропоновані критерії: актуальність зібраної інформації, якість плану дій, креативність і доцільність продукту проєктної діяльності, самостійність виконання, командна співпраця, презентування результатів. Максимальна кількість балів за кожний критерій пропонується вчителем (наприклад, 5 балів) або визначається учнями в процесі спільного обговорення.

Комплексні завдання вміщено в кінці кожного параграфа підручника хімії⁴. Вони можуть використовуватись в оригінальному вигляді або слугувати зразком для розроблення вчителем власних завдань відповідно до специфіки класу та умов навчання.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ/КУРСІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ У 2025–2026 НАВЧАЛЬНОМУ РОЦІ

О. І. Пометун

*головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої
освіти, д. п. н., професор*

Н. М. Гупан

*головний науковий співробітник,
відділу суспільствознавчої освіти,
д. п. н., професор*

ПРО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У 8 КЛАСІ НУШ

У 8-му класі чинними є кілька модельних навчальних програм (МНП) з історії України (авт. Бурлака та ін.; О.Пометун та ін.; О.Гісем та ін.) й модельних програм курсів, в яких історія України інтегрована із всесвітньою історією (авт. Секиринський та ін.; Н.Власова та ін.)⁵. За цими програмами створено підручники, які за результатами конкурсу визнані чинними і будуть розповсюджені в школах України.

Основним документом для визначення та формулювання теми й очікуваних результатів кожного уроку, орієнтиром для добору методичних прийомів навчання і оцінювання результатів пізнавальних зусиль школярів слугує освітня програма закладу освіти, складовою якої є навчальна програма з предмета, яка базується на обраній вчителем МНП та визначених нею результатах навчання.

⁴ Ярошенко О.Г., Коршевнік Т.В. Хімія : підручник для 8 класів закладів загальної середньої освіти». Київ : УОВЦ «Оріон», 2025. 228 с.

⁵ <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

Відповідно до програм вивчення окремих курсів «Історія України» і «Всесвітня історія» (О.Пошетун та ін.) має відбуватися синхронно, що дає змогу учням/ученицям краще зрозуміти місце України в європейському та світовому контексті й підвищити ефективність навчання в обмежених часових рамках навчального плану. Для такого планування вчитель може використати таблиці синхронізації, які є у МНП, або вносити в них доречні зміни, виходячи з особливостей класу і розкладу. Синхронізація й грамотний розподіл часу сприяють осмисленню школярами історії не як калейдоскопу окремих подій і явищ, а як складної і різноманітної картини розвитку людства, в якій Україна посідає гідне місце. Учні/учениці краще бачать взаємозв'язки, аналогії та унікальність нашої історії у ширшому контексті.

Бажаним є збереження потенціалу внутрішньо предметної інтеграції у змістовому, діяльнісному та смисловому/ціннісному аспектах. Для цього можуть бути використані інтегровані заняття, спільні для обох курсів проєкти чи підсумкові дискусії у процесі розгляду «спільних тем». Важливим є встановлення зв'язків з «Громадянською освітою, що викладається у 8 класі окремим предметом. Доречним буде обговорення на заняттях ідей самоврядування, толерантності, прав людини на прикладах доби козацтва, ролі братств, функціонування самоврядних міст, аналіз правових документів доби Гетьманщини, питань лідерства та національної ідентичності.

Збагатити зміст і методику навчання, сприяти формуванню ключових компетентностей, цілісного світогляду та соціалізації учнів має також використання міжпредметних/міжгалузевих зв'язків.

Приклади реалізації міжпредметних зв'язків

Галузь, предмет	Приклади
Мовно-літературна (літератури)	Аналіз історичного контексту творів, присвячених козацтву, козацькій революції, образам гетьманів Складання історичних портретів персонажів на основі прозових творів і порівняння їх із реальними історичними постатями
Мовно-літературна (мови українська / іноземна)	Вивчення лексики й термінів доби, написання есе, створення історичних діалогів. Читання історичних джерел англійською чи іншими мовами (адаптованих уривків)
Природнича (географія)	Робота з картами: історичними, фізичними, політичними Дослідження природних умов як чинника історичних подій (наприклад, розташування Січі, особливості степу тощо).
Природнича (математика та економіка)	Аналіз чисельності населення, порівняльна статистика розвитку міст, соціальних станів. Обговорення економічних процесів (торгівля, ремесла, грошова система) на уроках через задачі чи аналіз схем.
Мистецтво	Аналіз творів українського бароко, іконопису XVII–XVIII ст. Вивчення впливу європейських стилів на українське мистецтво. Практичні завдання: створення власних малюнків або презентацій у стилі бароко

Інформатика	Створення хронологічних таблиць або інтерактивних мап, ментальних мап, інфографіки, презентацій за допомогою цифрових інструментів. Пошук і аналіз інформації у відкритих інтернет-джерелах. Використання у виконанні завдань потенціалу ШІ
-------------	---

Звернемо увагу на деякі оновлені аспекти змісту курсу, зокрема пов'язані із остаточною ліквідацією рештків радянських наративів у висвітленні історії України та зміною деяких акцентів в умовах російсько-української війни та інформаційного тиску з боку Російської Федерації.

Історія України XVI-XVIII ст. була невід'ємною складовою європейської цивілізації, глибоко інтегрованою в загальноєвропейські процеси. Цей період сьогодні розглядається в контексті ранньомодерної історії Європи, коли формувались основи сучасних національних ідентичностей та закладались фундаменти модерних держав.

Переломним моментом історії України науковці вважають появу на політичній мапі Європи нової держави – Речі Посполитої. Із формуванням цієї держави пов'язаний перехід під владу Корони Польської значної частини українських земель, що раніше належали Великому князівству Литовському. Важливо, аби висвітлюючи ці події, вчитель пояснив учням особливості української історії тієї доби. А те, що вона стала частиною спільного історичного минулого народів (українського, польського, литовського та білоруського), які певний час прожили «під одним дахом» у складі однієї з наймогутніших держав тогочасної Європи. Це обумовило різноманітність етносів і етнічних груп, культур, релігій, традицій, що співіснували на українських землях, збагачуючи та доповнюючи одне одного, набуваючи історичного досвіду діалогу та співжиття.

Відповідно вирішальну роль у долі українських земель відіграла Люблінська унія 1569 р., що укладалася не для того аби впливати на українців, її мета полягала в упорядкуванні стосунків Польського королівства і Великого князівства Литовського у результаті чого утворилася союзна держава – Річ Посполита. Сучасний погляд на цю подію передбачає не лише традиційне сприйняття її як польської експансії, але й розуміння складних процесів формування спільної української ідентичності внаслідок входження більшості українських територій до складу однієї держави – Речі Посполитої. Це сприяло активнішому залученню до західноєвропейських культурних, політичних та економічних процесів, що мало двосторонній вплив. А ті процеси, які відбувалися на українських землях після Люблінської унії (загострення соціальних суперечностей, покріпачення селян, полонізація української знаті) не були впливом унії, бо усе це розвивалося би і без неї.

Берестейська унія 1596 р. розглядається в сучасному контексті як складне явище релігійної та політичної історії. Утворення унійної церкви стало не лише відповіддю на кризу православ'я та проявом Контрреформації в Речі Посполитій, а й важливим чинником європейської інтеграції українського суспільства, що зберігало при цьому свою культурну ідентичність. Паралельний процес оновлення православ'я через реформи Петра Могили демонструє

багатовекторність, поліконфесійність й толерантність українського цивілізаційного розвитку, що зберігаються і сьогодні.

Зверніть увагу, що від свого заснування і надалі унійна церква у попередні роки фігурувала у шкільній навчальній літературі (ще з радянських часів) під назвою - «греко-католицька». Проте, це є помилкою, оскільки «греко-католицькою» доцільно називати згадану церкву лише після релігійної реформи Марії-Терезії та Йосифа II, тобто з 70–80-х рр. XVIII ст.

Виникнення українського козацтва – окремого стану українського суспільства наприкінці XV ст. нині маємо розглядати як формування унікального соціально-політичного феномену, що не мав прямих аналогів у європейській історії. Висвітлюючи причини виникнення козацтва, учителю доцільно звернути увагу учнів на **особливості** тогочасного соціально-економічного становища українських земель. Зокрема, на підконтрольних Польщі і Литві українських землях обмежувалося місцеве самоврядування. Водночас зміцнювався вплив магнатів, зростало шляхетське землеволодіння за рахунок селянських земель. Найбільш густо заселеними та обжитими землями були Галичина, Поділля, Волинь, Полісся, а землі на південь від Києва, Запоріжжя – заселялися слабо. Тут знаходилися лише прикордонні військові гарнізони, а далі простягалися незаймані землі. Сюди перебиралися так звані «уходники», які оселялися на уходах – у гирлах річок де рибалили, полювали, займалися промислами. Ці люди постійно мали при собі зброю і завжди готові були дати відсіч нападникам. Окрім уходників цією територією курсували між українськими прикордонними містечками та ординськими центрами професійні охоронці купецьких караванів. Тож у II пол. XV – на поч. XVI ст. тут утвердилися загони вільних озброєних людей (формувалися з представників різних верств населення), які називалися «козаками».

Пояснюючи учням соціально-економічні умови виникнення козацтва, учитель має звернути увагу восьмикласників і на воєнний чинник, бо на той час на півдні України зберігалася небезпека з боку Кримського ханства і Туреччини. Аби жити в контактній зоні з прикордонням, пересуватися степами та займатися промислами, місцевому люду та козакам доводилося переймати тактику татар, способи боротьби та виживання в степу. Тож, щоб пристосуватися до тих умов, необхідно було відмовлятися від європейського важкого захисного озброєння. Тому різні верстви прикордонного люду (а також уходники), щоб вижити, мусили консолідуватися у вільне військове населення з високим рівнем професіоналізму та власною організацією, запозиченою почасти у своїх супротивників, які теж мали на кордонах такі самі вільні, майже не контрольовані озброєні ватаги. Оскільки литовський уряд не міг повною мірою забезпечити захист цих земель від татарських загонів, то цей обов'язок взяла на себе місцева українська адміністрація.

Роль запорозького козацтва була багатогранною: військова сила, що відіграла ключову роль у протистоянні османській експансії в Європу, соціальна верства, що сформувала основи українського державотворення, захисники

православної віри через вступ до Київського братства Війська Запорозького й сприяння відновленню православної ієрархії.

Українська революція середині XVII ст. (1648–1657 рр.) відбувалася в період глибоких трансформацій європейського суспільства. Вона об'єднала населення українських земель для досягнення спільної мети – створення національної держави. Революція характеризувалась переплетінням національно-визвольних і соціальних мотивів. Значну роль відігравало й релігійне протистояння (католицизм – православ'я). Роль лідера виконувало козацтво, під керівництвом якого згуртувалися селянство, міщанство й духівництво. Особливо важливим є розуміння формування Української козацької держави як інтегральної частини загальноєвропейського процесу становлення національних держав.

Феноменом Гетьманщини слід вважати появу великої кількості видатних осіб, які стають предметом дослідництва учнів. Важливо щоб учитель допоміг учням сформулювати їхні судження щодо діяльності особистостей контроверсійного плану (Івана Виговського, Юрія Хмельницького, Івана Брюховецького, Петра Дорошенка, Івана Мазепи, Кирила Розумовського та інших). Потрібна допомога учням й у визначенні суджень про діяльність героїчних осіб (Петро Сагайдачний, Северин Наливайко, Богдан Хмельницький, Іван Сірко та інші), які доклали чимало зусиль для формування і розвитку української державності.

Зрештою характеризуючи Гетьманщину як козацьку державу вчителю доцільно показати учням, що розбудова цього державного утворення уславилася значним розвитком культури. Окрім традиційних центрів культурного життя попередніх часів (Київ, Чернігів, Львів, Острог та ін.), створилися й нові – Батурин і Глухів. Зокрема в літературі з'явилися нові жанри: науково-теологічні трактати, «відкриті листи», промови до конкретного адресата й широкої аудиторії, послання, козацькі літописи.

Продовжуючи змістові лінії кількох попередніх років, наголосимо, що осмислення ранньомодерної доби в історії України неможливе без об'єктивного аналізу міжетнічних відносин. Взаємодія українців з поляками, євреями, кримськими татарами, білорусами та іншими етнічними групами мала різні прояви: від конфліктів до продуктивної співпраці. Цей аспект є особливо важливим у контексті формування сучасної української політичної нації та міжнародних відносин України з сусідніми державами.

Варто підкреслити унікальність ранньомодерної доби у формуванні багатогранної культури українських земель, в якій синтезувалися різні традиції. Українські міста Волині, Буковини, Галичини та Поділля демонстрували приклади мультикультурного співіснування українців, поляків, євреїв, кримських татар, вірмен, караїмів.

Щодо всесвітньої історії, то тут так само є кілька чинних МНП (І.Шупак та ін., О.Пометун та ін., О.Гисем та ін.), за якими розроблені підручники-переможці цьогорічного конкурсу.

У 2025 році зміст курсу всесвітньої історії також набуває нових акцентів, що відображають сучасні освітні підходи та глобальні виклики. Вивчення історії

ранньомодерної доби (XVI–XVIII ст.) допомагає усвідомити, що розвиток людської цивілізації – це складний і суперечливий процес, де тісно переплітаються прогресивні досягнення і кризові явища. Опановуючи цей період у всій його багатогранності, учні отримують змогу глибше зрозуміти витоки сучасного світу та прогнозувати можливі шляхи його розвитку.

Одним із ключових аспектів є усвідомлення значення глобалізації в ранньомодерну добу. Географічні відкриття європейців не просто розширили уявлення про планету, а й започаткували процеси колонізації, які мали неоднозначні наслідки для корінних народів Америки, Африки та Азії. Формування світової економіки, зокрема розвиток Атлантичної торгівлі, призвело до виникнення перших глобальних торговельних мереж, що охопили Європу, Африку, Америку та Азію. Так ввезення срібла з іспанських колоній у Новому Світі було рушієм економічних змін не лише в Європі, а й у країнах Сходу.

Окремої уваги заслуговує міжкультурний обмін, який відбувався як результат контактів і конфліктів. Окрім економічної та військової експансії, колонізація сприяла взаємному обміну товарами, знаннями, технологіями та навіть хворобами. Наприклад, в Америку з Європи потрапили коні, а в Європу – картопля та кукурудза, що суттєво вплинуло на господарство та культуру відповідних регіонів. Водночас завезення європейських хвороб до Нового Світу мало трагічні наслідки для корінних народів.

Зміни охопили і економічну сферу: поява мануфактур, найманої праці та нових форм організації виробництва змінили соціально-економічний ландшафт Європи. Виникнення ринкових відносин сприяло формуванню нових соціальних груп – буржуазії та робітників. Прикладом тут може служити поява перших промислових підприємств у Нідерландах та Англії. У різних регіонах економічний розвиток відбувався нерівномірно, але всюди був тісно пов'язаний із формуванням світових торговельних і фінансових інституцій, зокрема появою перших бірж і банків, як-от Банк Англії.

Разом із економічними процесами відбувалися й суттєві світоглядні трансформації. Поширення гуманізму, формування подвійних стандартів у ставленні до різних соціальних, етнічних і релігійних груп вели до глибоких суперечностей. Одночасно у Франції розвивалися салони, де активну роль у просуванні нових ідей почали відігравати жінки. В цей період зростає значення жінок у сфері освіти, культури, навіть економіки, що стало помітним кроком до майбутніх змін у суспільстві.

Варто звернути увагу й на релігійне життя Європи: Реформація, яка почалася з виступу Мартіна Лютера у Віттенберзі, сприяла появі протестантизму, що наголошував на прямому зв'язку людини з Богом та поверненні до першоджерел християнства. Цей процес суттєво вплинув не лише на релігійні відносини, а й на суспільно-політичне життя, спричинивши тривалі конфлікти, як-от Тридцятилітня війна, спроби утвердження релігійної терпимості – яскравим прикладом став Нантський едикт у Франції. Реформація також сприяла розвитку освіти та формуванню нової трудової етики.

У культурному плані ранньомодерна доба стала епохою розквіту мистецьких стилів – бароко, класицизм, продовження традицій Ренесансу. Не можна оминати і наукову революцію XVII ст., яку започаткували такі постаті, як Коперник, Галілей, Ньютон. Їхні відкриття заклали фундамент сучасної науки. Примітний приклад – суд інквізиції над Галілеєм, що яскраво ілюструє боротьбу між вільнодумством і традиціями.

У цей період глибоких змін відбулися зрушення і в повсякденному житті людей: з'явилися нові продукти, мода, змінювалися кулінарні вподобання та традиції. Розширення доступу до освіти та книгодрукування сприяло поширенню ідей Просвітництва, віри в силу розуму й поступу. Розвиток інтерконтинентальних контактів заклав основи синтетичних культур і мов, наприклад, формування африканської діаспори з унікальними традиціями в Латинській Америці та Карибському регіоні.

Сучасний курс всесвітньої історії інтегрує й нові підходи: вивчення історії крізь призму гендеру, екологічних змін, аналізу міграцій та культурних обмінів. Учні отримують можливість осмислювати складні процеси ранньомодерної доби з різних ракурсів, порівнювати історичні факти з подіями сьогодення, формувати громадянську відповідальність і повагу до культурного різноманіття.

Таким чином, ранньомодерна доба виступає фундаментом сучасного світу. Її комплексне освоєння допомагає не лише усвідомити шляхи розвитку людства, а й знайти відповіді на питання, що постають перед суспільством у XXI ст.

Усі ці й нові аспекти змісту враховані і викладені у підручниках, підготовлених співробітниками відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України і виданих у 2025 році Видавничим домом «Освіта»: Історія України (автори О.Пометун, Н.Гупан, О.Дудар); Всесвітня історія (автори О.Пометун, О.Дудар). Оскільки ці підручники належать одним і тим самим авторам, то основою їх є одні і ті самі підходи до проектування і викладу історичного матеріалу і методики навчання учнів.

Ці підручники створені як відкритий простір для розвитку, творчості учнів та нових відкриттів. Вони не дають остаточних відповідей на всі питання, а навпаки – спонукають учнів до самостійного пошуку істини, допомагають формувати власні судження, стимулюють критичне мислення та запрошують до подальших досліджень і аналізу.

У центрі уваги – активність і творчість школярів. Підручники побудовані таким чином, щоб підтримувати самостійну роботу учнів і сприяти їхньому особистісному зростанню. Велика кількість різних завдань, творчих проєктів, завдань на узагальнення та порівняння дозволяє кожному розкрити індивідуальний потенціал, звикнути до різних форматів роботи, розвинути дослідницькі й аналітичні навички.

Підручники базуються на сучасних досягненнях історичної науки. Усі факти і події подаються у відповідності до наукової істини, без національних чи політичних пристрастей. Автори підручників прагнули створити об'єктивне, чесне та надійне джерело знань, на якому вчитель і учень можуть будувати власні висновки.

Окрему увагу приділено багатоперспективності. Кожна історична тема у підручниках розкривається через плюралістичні інтерпретації минулого: наведені різноманітні джерела та точки зору, обґрунтовано різні підходи до тлумачення подій. Підручники допомагають долати стереотипи – гендерні, расові, національні, вікові, етнічні – і пропонують збалансований погляд на місцеву, регіональну, європейську й світову історію.

Важливо, що підручники розроблено для конкретної вікової аудиторії. Вони враховують особливості мислення, рівень знань і навички учнів певного віку. Диференціація завдань та навчальних задач дає змогу кожному учню реалізувати себе у навчанні, а спеціальні рубрики сприяють самостійному оцінюванню власних досягнень і плануванню подальшого навчання.

Особливу увагу приділено мові викладу. Тексти підручників доступні і логічно структуровані, відповідають рівневі мовної підготовки учнів, але водночас сприяють опануванню нових понять та формуванню власної історичної лексики.

Зміст підручників повністю відповідає вимогам чинних Модельних програм та Державного стандарту, але навмисно залишає вчителю й учням простір і час для експериментів, творчої чи позапрограмної діяльності, реалізації авторських методик і проектів.

Підручники вигідно вирізняються своєю привабливістю – ілюстрації, мапи, діаграми виконують не лише декоративну, а й навчальну функцію: вони пояснюють, доповнюють основний текст і є цінним ресурсом для розкриття складних тем. Важливим аспектом є зв'язок з позапрограмним матеріалом: у підручниках містяться посилання на твори художньої й документальної літератури, сучасну пресу, інтернет-ресурси, інтегруються інформаційні технології – все це дає змогу розширити обсяг знань за межі стандартної програми й зацікавити навіть найвибагливішого учня.

Різнорічні пропозиції для вчителя та учнів щодо позапрограмних тем, інтегрованих проектів, індивідуальних та групових форм роботи забезпечують динамізм навчального процесу і дають змогу реалізувати найсміливіші педагогічні та учнівські ініціативи.

Обидва підручники втілюють новітню концепцію навчання й відповідають найактуальнішим вимогам до змісту, методики та структури сучасної шкільної історичної освіти. Їхня структура й проектування ідентичні, що дозволяє вчителю легко орієнтуватися у методичному інструментарії та ефективно поєднувати навчальний матеріал обох видань.

У центрі авторської ідеї – підручники як провідний інструмент формування мислячої, самостійної, критично налаштованої особистості. Вони не нав'язують готових відповідей, натомість відкривають шлях до формування власних суджень, мотивують школярів ставити питання, мислити аналітично, вести власне дослідження не лише на уроці, а й самостійно вдома. Принцип активності й творчості простежується у різноманітті завдань та методичних прийомів, що сприяють особистісному зростанню кожного учня.

Автори підручників приділили особливу увагу формуванню фундаментальних умінь і навичок самостійного опрацювання історичної інформації, насамперед

навичкам осмисленого читання, формування читацьких стратегій, структурованого аналізу тексту, розвитку критичного мислення та інших наскрізних компетентностей сучасної молоді людини.

Структура підручників ретельно продумана: весь матеріал розподілений на розділи згідно з навчальною програмою. Кожен розділ складається з параграфів, кожен параграф – із трьох-чотирьох підпараграфів. Параграфи являють собою цілісну систему окремих компонентів: інформаційного тексту, візуального ряду (ілюстрацій, схем, інфографіки, карт), а також методичного супроводу. Все це спрямовано на забезпечення досягнення очікуваних освітніх результатів та активної діяльності учнів.

Інформаційна функція підручників забезпечена авторськими текстами, де коротко й доступно окреслені ключові ідеї та поняття кожної теми. Обсяг кожного тексту підібрано з урахуванням особливостей сприйняття учнів відповідної вікової групи. Частина навчальної інформації передається через документальні й пояснювальні тексти, ілюстрації, фотографії, інфографіку, карти, які не лише доповнюють оповідь, а й служать самостійним джерелом знань і досліджень, підкріплених інструкціями та завданнями до опрацювання.

Особливої уваги заслуговує методичний апарат підручників – це система диференційованих завдань кількох типів та рівнів, зорієнтованих на різні види діяльності:

1. Завдання для актуалізації опорних знань і уявлень учнів – розміщуються перед вивченням нової теми й пробуджують інтерес, апелюючи до власного досвіду учнів.
2. Дослідницькі й мотиваційні запитання – націлені на формулювання гіпотез, обговорення версій та переосмислення попередніх знань на основі нового матеріалу. Вони теж подаються на початку параграфа.
3. Завдання для опрацювання тексту – вміщені на початку кожного підпараграфа, вони налаштовують на цілеспрямоване читання, формування стратегії розуміння й аналізу.
4. Завдання на розвиток критичного мислення під рубрикою «Дослідіть» – спрямовані на порівняння, доведення, формулювання власних суджень та аргументації.
5. Завдання для осмислення нового матеріалу під цією ж рубрикою – інтегровані у текст, супроводжують документи, ілюстрації, допомагають засвоєнню та розумінню складних фрагментів.
6. Завдання для повторення й узагальнення – підсумковий блок «Перевір себе» завершує кожен параграф, включаючи як репродуктивні, так і творчі, пошукові завдання.
7. Домашні завдання подаються у кількох варіантах та рівнях складності, що дозволяє вчителю й учням обирати посильний чи амбіційний маршрут навчання.

Ще одним беззаперечним достоїнством підручників є якісний ілюстративний матеріал: авторські 3-D моделі, історичні та сучасні фотографії, фрагменти картин, схеми, таблиці, яскрава інфографіка, поліграфічний дизайн,

що допомагають занурити учнів в атмосферу певної епохи, формують просторову уяву, навчають аналізувати джерела, порівнювати події та явища.

Підручники не обмежуються програмним матеріалом: у них містяться посилання на художню і документальну літературу, інтернет-ресурси, інтегровані сучасні інформаційні технології, завдання з міждисциплінарним і пошуковим характером. Учитель та учні отримують простір для роботи над проектами, дослідженнями, обговоренням позапрограмних тем, експериментуванням.

Організація навчального заняття на основі цих підручників передбачає увесь спектр сучасної методики: від проблемного навчання, коментованого читання й аналітики першоджерел – до рефлексії та оцінювання результатів навчання, вміщеними у вступну, основну та підсумкову частини компетентісно орієнтованого заняття. Останній акорд кожного параграфа – це завдання для самоперевірки й самооцінювання, а також домашні завдання, серед яких можна обрати творчі або аналітичні, групові чи індивідуальні.

Безумовно, обидва підручники є інноваційними за способами подачі змісту та представленими можливостями для самостійної й колективної роботи учнів. Вони надають свободу педагогічного вибору, підтримують креативний пошук та професійну реалізацію вчителя, надихають учнів на особистісний розвиток і пізнання.

Цифрові додатки, що супроводжують кожен із підручників містять відео, карти, робочі аркуші та інтерактивні завдання до кожної теми. Такі інструменти роблять історичний матеріал більш наочним й доступним, допомагають учням швидше знаходити інформацію, аналізувати першоджерела, виконувати тести онлайн і брати участь у цифрових квестах тощо. Додатково використовуються програми для створення ментальних (інтелект-карт) і тайм-ліній, що сприяють систематизації знань, навчальних платформ (як-от Google Classroom, LearningApps, Kahoot, Classtime).

Використання цих підручників відкриває перед вами, шановні вчителі, безліч шляхів для мотивації й розвитку учнівської молоді, робить історичну освіту сучасною, живою, цікавою та справді змістовною.

Методика сучасного компетентісно орієнтованого навчання історії насамперед передбачає активне/інтерактивне навчання. Найбільш важливими є методи дискусії та обговорення (загальне коло, дебати, панельні дискусії, акваріум, займи позицію та ін.) дають змогу розглядати контroversійні питання історії Ранньомодерної доби з різних перспектив.

Теми для обговорення можуть включати оцінку історичної ролі Люблінської унії, наслідки Берестейської церковної унії, значення діяльності Богдана Хмельницького в європейському контексті. Рольові ігри та історичні реконструкції допомагають учням краще зрозуміти мотивацію історичних діячів та суспільні відносини епохи. Моделювання козацької ради, засідання братств, дипломатичних переговорів дозволяє «оживити» історію та розвинути емпатію до людей минулого.

Проектна діяльність спрямована на створення конкретного продукту: віртуального музею козацтва, електронного атласу українських земель XVI–

XVIII ст., мультимедійної презентації про культурні досягнення доби бароко. Такі проекти розвивають навички командної роботи, планування, пошуку та аналізу інформації.

Робота з історичними джерелами різних типів (писемні, візуальні, усні) формує навички їх критичного аналізу та інтерпретації. Порівняння різних джерел щодо однієї події (наприклад, битви під Берестечком у польських та українських хроніках) демонструє учням суб'єктивність історичних наративів. Локальна історія як метод дослідження передбачає вивчення історії рідного краю в Ранньомодерну добу: пошук слідів козацької доби, дослідження місцевих пам'яток архітектури, релігійних споруд, особливостей традиційної культури, що має виразний виховний потенціал.

Історичні дослідження з використанням міждисциплінарного підходу дають змогу інтегрувати знання з різних галузей: аналіз економічних процесів козацької доби (економіка), вивчення фортифікацій та зброї (фізика, інженерія), дослідження літературних пам'яток (література), аналіз мистецтва українського бароко (мистецтвознавство).

Публічна презентація результатів досліджень через учнівські конференції, виставки, публікації в шкільних медіа розвиває комунікативні навички та відповідальність за результати своєї роботи, а також створює додаткову мотивацію до навчання.

АКТИВНЕ НАВЧАННЯ УЧНІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ОСВІТИ У 8 КЛАСІ: СТВОРЕННЯ СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ ДІАЛОГУ ТА ДІЇ

Т. О. Ремех

*завідувачка відділу
суспільствознавчої освіти,
к. п. н., ст. дослід.*

Г. В. Сєрова

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти, к. п. н.*

У сучасному світі, що стрімко змінюється, завдання системи освіти виходить далеко за межі передачі знань. Важливо сформувані особистість, здатну критично мислити, приймати зважені рішення, ефективно взаємодіяти та бути активним громадянином. У 2025–2026 н.р. у 8 класах закладів загальної середньої освіти вводять новий предмет базової середньої освіти – «Громадянська освіта» (обсягом 17 навчальних годин).

Цей предмет відповідає вимогам Державного стандарту базової середньої освіти щодо розв'язання актуальних освітніх завдань розвитку національної та громадянської ідентичностей, активної громадянської позиції, відданості цінностям

українського народу та Європейського Союзу, прихильності ідеям миру, демократії, прав і свобод людини та громадянина.

У 8-му класі чинними є дві модельні навчальні програми з громадянської освіти авторських колективів: О. І. Пометун, Т. О. Ремех, Г. В. Серова та І. Д. Васильків, В. М. Кравчук, І. З. Танчин⁶, і два підручники, створені цими ж авторськими колективами.

У модельній навчальній програмі за авторства О. Пометун, Т. Ремех та Г. Серової закладені такі *цінності й пріоритети*:

- акцент на формуванні національної і громадянської ідентичностей учнів;
- розвиток в учнів рис активної особистості, досвіду демократичної поведінки й участі, навичок ефективного спілкування;
- вираження у змісті принципів і цінностей громадянського суспільства, ролі і функцій демократичної держави, можливостей і здатностей громадян впливати на суспільне життя і політику держави;
- формування в учнівства громадянських цінностей, ставлень, установок: загальнолюдських (справедливість, гідність, терпимість до людей, повага до батьків, бережливе ставлення до природи тощо); демократичних у громадянському суспільстві (повага до багатоманітності світу, шанування прав і свобод, повага до гідності людини, вимогливе ставлення до органів влади, активна громадянська позиція, здатність жити разом, міжкультурне взаєморозуміння, толерантність, відданість культурі миру, збереження й захист довкілля тощо); національних (громадянська стійкість, віра в духовні сили свого народу та його майбутнє, повага до національної історії, культури, мови тощо).

Зауважте, що основою громадянської освіти є міждисциплінарна інтеграція знань з історії, філософії, політології, соціології, соціальної психології, культурології, права тощо. Особливості громадянської освіти, означені в модельній навчальній програмі, визначають структуру предмета та його зміст.

Зміст предмета «Громадянська освіта» (8 клас) за вказаною вище модельною навчальною програмою складають чотири теми: Тема 1. Ідентичність та цінності громадян України. Тема 2. Україна – демократична держава. Тема 3. Соціальна активність громадян. Тема 4. Інформаційна діяльність в демократичній державі. Особливістю змісту є логіка його розгортання як-от:

людина (ідентичність, цінності, активна громадянська позиція);
демократична держава (права і свободи людини, обов'язки, громадянська участь, самоврядування);

соціальна активність як основа демократії (міжкультурне спілкування, толерантність, взаємодія, протидія утискам, інклюзія, подолання дискримінації, соціальні ініціативи та проекти, волонтерство і донорство, сталий розвиток);

інформаційна діяльність, як обов'язковий складник сьогодення, в постмодерному суспільстві (свобода слова, прозорість і доступність інформації,

⁶ <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>

вплив медіа, пропаганда, маніпуляції свідомістю, інформаційна війна, критичний аналіз інформації, приватність та безпека у віртуальному світі).

Візьміть до уваги, що ефективне навчання громадянської освіти у 8 класі передбачає застосування стратегій активного навчання учнів.

Чому активне навчання – це наш ключ до успіху в навчанні? В сучасному, стрімко мінливому світі школа вже давно вийшла за межі простої передачі інформації. Наше спільне завдання – допомогти кожному учневі сформувати особистість, здатну критично мислити, приймати зважені рішення, ефективно взаємодіяти та активно діяти. Тому активне навчання є наріжним каменем сучасного освітнього процесу, особливо на заняттях із громадянської освіти.

Важливо знати, що активним навчанням називають такий спосіб його організації, за якого учень є його суб'єктом – активним учасником подій, власної освіти й розвитку, а вчитель виступає організатором діяльності учнів, ведучим дискусії тощо. Цей методичний аспект фокусується на застосуванні різноманітних методів, які стимулюють мислення, обговорення та практичне застосування знань безпосередньо на занятті, незалежно від того, де воно проходить – у класі чи дистанційно.

Означені підходи до навчання учнів громадянської освіти реалізовані у підручнику «Громадянська освіта» для учнів 8 класу закладів загальної середньої освіти, створеному О. Пометун, Т. Ремех та Г. Серовою.

Зупинимося на ефективних, з нашого погляду, методах активного навчання учнів громадянської освіти, ілюструючи їх прикладами із вказаного підручника.

Розпочнемо з добре відомого *методу «мозкового штурму»*. Його використовують на заняттях для швидкої генерації великої кількості ідей або систематизації знань з громадянської тематики. Наприклад, «Які права має дитина?», «Що таке різноманітність суспільства?», «Як покращити життя нашої громади?». Цей метод добре «спрацьовує» у вступній частині заняття. При застосуванні «мозкового штурму» заохочуйте будь-які ідеї учнів, не критикуйте їх на початковому етапі, адже кількість ідей важливіша за якість на етапі штурму. Аж потім переходьте до аналізу, відбору й узагальнення шляхом загального обговорення. В онлайн-форматі використовуйте віртуальні дошки (Jamboard, Miro), функцію чату, надавайте учням можливість говорити по черзі.

Візьміть до уваги, що практично кожне заняття з громадянської освіти в 8 класі має включати *обговорення* суспільно значущих / контroversійних питань. Це розвиває в учнів вміння аналізувати проблеми, формулювати й аргументувати свою позицію, слухати інших та поважати різні точки зору. Для ефективно організації обговорення пропонуйте чіткі правила його ведення, як-от: «один говорить – інші слухають», «критикуємо ідею, а не особу, яка її висловила», «обґрунтовуємо свою думку фактами». Варто ставити на обговорення відкриті питання, які мають кілька можливих відповідей або викликають різні думки. При проведенні заняття в онлайн-форматі використовуйте чат для коротких коментарів, функцію «підняти руку» для виступів, або об'єднуєте учнів у групи в

«кімнатах» для обговорення, а потім повертайтеся до загальної дискусії. Прикладами питань для обговорення на заняттях з різних тем є такі:

Чому для розвитку нашої демократичної держави громадяни / громадянки мають бути активними?

Чому право на участь є важливим у школі (класі / громаді)? Які є у вас ідеї щодо поліпшення життя вашого класу, школи, громади, які ви хотіли б реалізувати найближчим часом?

Що, на вашу думку, означає враховувати в життєвих ситуаціях різноманітність у суспільстві?

Зверніть увагу, що питання для обговорення будуть доцільними в будь-якій частині заняття: у вступній – для актуалізації знань і уявлень учнів, в основній – для систематизації інформації, в підсумковій – для узагальнення й оцінювання вивченого.

Ефективним методом навчання учнів громадянської освіти є *аналіз ситуацій (міні-кейси)*. Він передбачає розгляд гіпотетичних / спрощених реальних ситуацій, пов'язаних з демократичними процедурами, правами людини, обов'язками, відповідальністю. Учні мають знайти шляхи їх розв'язання, обґрунтувати свою думку. Ситуації легко адаптувати для онлайн-формату: короткі описи кейсів можна надсилати в чат або показувати на екрані, а обговорення організовувати в малих групах (віртуальних кімнатах) з подальшою презентацією прийнятих групами рішень.

Наприклад, у § 4 підручника «Громадянська абетка: від прав до обов'язків» учням запропоновано таке завдання:

Проаналізуйте наведені ситуації й поясніть, де порушення прав людини, а де – правопорушення, вчинене окремою особою або групою людей (візьміть до уваги, що йдеться про громадян / громадянок та населені пункти України):

А. Патрульні поліцейські затримали на центральній площі міста двох 13-річних бешкетниць і доправили їх до відділку поліції, де вони перебували дві години. Дівчатам не дозволили зателефонувати батькам; крім того, поліцейські не повідомили батьків дівчат про їх затримання.

Б. Двоє хлопців учинили бійку на перерві в школі, унаслідок чого один із них злавав руку.

В. Мати 14-річної Ганни перечитувала особисті повідомлення доньки в її мобільному телефоні, щоб дізнатись, із ким і про що вона листується.

Г. Директор школи замість уроків залучив учнів та учениць 11 класів до мітингу на підтримку важливих екологічних програм міської ради.

У § 7–8 «Демократія і народне волевиявлення» учні розглядають гіпотетичні ситуації, виконуючи таке завдання:

У групах прочитайте фрагменти «законодавства» держав А, Б, В, Г та обговоріть, чи вважаєте ви такі положення виборів демократичними. Чому?

А. Правом голосу (обирати) наділені виключно громадяни-чоловіки, адже вони вважають, що жінки не цікавляться політичним життям, тому не можуть ухвалювати важливі рішення.

Б. Виборці зобов'язані зазначати в бюлетені для голосування основні відомості про себе, щоб під час підрахунку голосів можна було визначити, хто як проголосував.

В. Громадяни реалізують право голосу залежно від свого майнового становища: що вищі статки виборця, то більше виборчих бюлетенів він отримує, оскільки заможні громадяни ризикують втратити більше в разі невдалих виборів.

Г. Виборці на виборчих дільницях заповнюють бюлетені в присутності членів виборчих комісій, щоб уникнути випадків зіпсованих або викрадених виборчих бюлетенів.

Добре зарекомендувала себе на заняттях із громадянської освіти *робота в малих групах* (і офлайн, і онлайн), про яку йшлося вище. Робота в малих групах (а також у парах і трійках) передбачає розв'язання учнями завдань, що вимагають спільної роботи над конкретною проблемою, обмін ідеями, розподіл ролей. Для організація такої діяльності учнів важливо чітко формулювати завдання для групи та очікуваний результат, а також визначати час та правила. Призначайте або надайте учням можливість обирати «капітанів» або «модераторів» груп, а також доповідачів від груп. Забезпечте учнів усіма необхідними матеріалами. В онлайн-форматі використовуйте функції «кімнат» у платформах для відеоконференцій.

Урізноманітнить навчання учнів громадянської освіти й використання *опитувальників та інтерактивних вправ*. Це створення простих опитувань (Google Forms, Mentimeter) для визначення позиції учнів з певного питання, використання інтерактивних вправ на відповідність чи ранжування. Вони дають змогу швидко зібрати думки всього класу, побачити загальну картину та залучити до роботи навіть сором'язливих / мовчазних учнів. Ці інструменти добре підходять для онлайн навчання.

Наприклад, працюючи з § 6 «Громадянська участь та відповідальність» можна запропонувати учням проранжувати описані види участі за «сходінками участі» – від 1 до 8 (тут вони подані в правильному порядку):

1-ша сходинка. Маніпуляція. Діти виконують завдання, їм не пояснюють його мети і не враховують їхню думку. Наприклад, учителі / учительки просять учнів виготовити плакати для шкільної акції, але не повідомляють, для чого вони потрібні.

2-га сходинка. Декорація. Діти присутні лише для створення «картинки», але не мають жодного впливу. Їх запрошують на відкриття нового спортивного майданчика, пропонують фотографуватися на сцені, але їм не надають можливості висловитися.

3-тя сходинка. Імітація. Дітям здається, що їхня думка важлива, але рішення дорослі ухвалюють самі. Наприклад, учнів запитують, які заходи вони хотіли б провести до Дня школи, але вчителі / вчительки вже затвердили програму і не враховують пропозиції дітей.

4-та сходинка. Призначення з інформуванням. Дорослі вирішують, хто братиме участь, водночас діти розуміють свою роль і мету. Наприклад, учнів обирають для участі в шкільній раді і пояснюють, які завдання вони виконуватимуть та як це вплине на школу.

5-та сходинка. Консультація. Думка дітей враховується, але остаточне рішення ухвалюють дорослі. Наприклад, учнів запитують, які книги вони хотіли б мати в шкільній бібліотеці, і враховують їхні пропозиції під час закупівлі нових видань.

6-та сходинка. Співпраця. Діти й дорослі працюють як партнери / партнерки і мають однаковий вплив на процес. Наприклад, учні / учениці разом з учителями / учительками планують шкільний фестиваль, розподіляють обов'язки й ухвалюють спільне рішення.

7-ма сходинка. Дитяче керівництво за підтримки дорослих. Діти керують процесом, а дорослі надають підтримку за потреби. Наприклад, учні / учениці ініціюють створення екологічного клубу, розробляють план дій, а вчителі / вчительки допомагають із ресурсами й організацією.

8-ма сходинка. Дитяче керівництво і контроль. Діти повністю контролюють процес і ухвалюють усі рішення. Вони самостійно організовують благодійний ярмарок: вигадують ідею, розподіляють завдання, збирають кошти та реалізують проєкт без залучення дорослих.

Зрозуміло, що виконання цього завдання потребує ознайомлення учнів з Драбиною участі молоді (модель Роджера Харта), що вміщена в підручнику.

На цьому ж занятті можна запропонувати учням і завдання з вибору видів громадянської участі, які їм цікаві й які вони можуть здійснити вже зараз без допомоги дорослих:

- Голосувати на виборах органів державної влади та місцевого самоврядування
- Стати членом політичної партії
- Звернутися до громадського діяча / громадської діячки з листом або в соцмережі
- Вступити до асоціації / організації або заснувати власну
- Створювати дописи в соцмережах для привернення уваги до якогось питання
- Повідомляти свої ідеї учнівській раді
- Брати участь у волонтерських акціях у громаді
- Відвідувати збори, організовані органом місцевого самоврядування

Збагатять навчальні заняття з громадянської освіти й *короткі презентації та захист ідей* – метод заохочення учнів до підготовки та представлення власних думок чи міні-проєктів на 5-7 хвилин. Це розвиває навички публічних виступів, структурування інформації та аргументації.

Для успішної підготовки презентації / виступу чітко окресліть тему та критерії оцінювання, а за потреби – запропонуйте перелік джерел інформації. Публічна презентація результатів досліджень через учнівські конференції, виставки, публікації в шкільних медіа розвиває комунікативні навички та відповідальність за результати своєї роботи, а також створює додаткову мотивацію до навчання. При навчанні онлайн учні можуть демонструвати свої презентації через функцію демонстрації екрану.

Візьміть на замітку, що застосування цих та інших методів активного навчання учнів (рольова гра, моделювання, взаємонавчання, драматизація тощо) на заняттях із громадянської освіти в 8 класі слід поєднувати із роботою учнів з основним текстом та різноманітними джерелами, вміщеними у підручнику, та / або коротким викладом (розповіддю) вчителя.

Роль вчителя в активному навчанні – надважлива, адже він виступає: а) *фасилітатором*, тобто тою особою, яка допомагає освітньому процесу; б) *організатором / керівником* освітнього процесу – надає інструкції з виконання завдань, пропонує алгоритми роботи, формулює разом із учнями очікувані результати (для заняття, теми, розділу), визначає навчальні проблеми; в)

помічником учнів, тобто за потреби допомагає учням долати труднощі. Така модель навчання потребує від вчителя організації активної діяльності та самостійного дослідження учнів, а також врахування їхніх інтересів, пізнавальних можливостей, варіативності думок і відповідей. Слід надавати учням якісний зворотний зв'язок, який допоможе їм зрозуміти свої помилки, покращити навички та розвиватися. Тож фокусуйтеся на процесі та зусиллях, а не лише на кінцевому результаті.

*Не забувайте, що вчитель відповідальний і за **створення безпечного середовища** – встановлення атмосфери довіри, де кожен учень почувається комфортно, має можливість вільно висловлювати свої думки, не боячись осуду чи насмішок.*

При дистанційному навчанні враховуйте різні технічні можливості учнів. Завжди майте альтернативні завдання або способи участі для тих, хто має обмежений доступ до інтернету чи техніки.

Які ж переваги має системне застосування методів активного навчання?

1. Розвиток критичного мислення: учні вчать аналізувати інформацію, оцінювати аргументи, формулювати власну думку.

2. Формування навичок аргументації та публічних виступів: розвиток в учнів вміння чітко висловлювати свої думки та захищати свою позицію.

3. Стимулювання співпраці та командної роботи: учні вчать працювати разом, розподіляти ролі, домовлятися.

4. Розвиток навичок ідентифікувати й розв'язувати проблеми: учні набувають досвід виявлення проблем і пошуку рішень (в тому числі альтернативних) для складних ситуацій.

5. Сприяння самостійності та ініціативності: учні стають більш відповідальними за своє навчання.

6. Формування активної громадянської позиції: учні не просто вивчають поняття, а усвідомлюють, як вони «працюють» у реальному житті, та розуміють свою роль у школі / громаді / державі.

Відтак активне навчання – це не просто набір методів, а філософія викладання громадянської освіти, що перетворює учня на активного суб'єкта навчання, сприяє формуванню його активної позиції, залученості, відповідальності, готовності до викликів і можливостей сучасного світу.

НАВЧАННЯ АКСІОЛОГІЧНОГО СКЛАДНИКА ЧЕРЕЗ РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ КОМПОНЕНТ ІСТОРІЇ В 8 КЛАСІ

В. Ю. Кришмарел

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
к. ф. н., ст. наук. сп.*

У навчанні учнів 8 класу історії (як всесвітньої, так і України) важливо враховувати те, що це не просто період раннього Нового часу, а й формування

світогляду модерну, а також моральних дилем та глибинних релігійних зрушень. Виклики сьогодення потребують врахування уроків історії у цій царині, саме тому варто використати потенціал релігієзнавчого компоненту, а особливо – у його аксіологічному складнику. Адже це дозволить не просто актуалізувати вивчення подій, сутнісне розуміння явищ, але й допоможе сформувати особисте ставлення, навчить давати оцінку щодо смисложиттєвих питань на реальному матеріалі. Проте, зважаючи на віддаленість у часі, такі дослідження є безпечними з точки зору можливих тригерів, хоча й можуть бути використані для окреслення паралелій з сучасністю.

Тем, які містять релігієзнавчий компонент безпосередньо, порівняно небагато, це:

- *Всесвітня історія:* Реформація, Контрреформація, релігійні війни, боротьба за свободу совісті, Абсолютизм і церква, доба Просвітництва.
- *Історія України:* Берестейська унія, православні братства, роль церкви в освіті, українське православ'я в умовах колоніального тиску.

Проте, й при вивченні містобудування чи повсякдення, козацтва чи розвитку культури – їх не уникнути, як у темах, присвячених доколумбовій Америці, гуманізму, а особливо – розвитку країн Європи та Далекого Сходу в означений період.

Таким чином, навчання історії у 8 класі з необхідністю передбачає активне використання потенціалу аксіологічного складника релігієзнавчого компоненту, що забезпечить: напрацювання учнями здатності давати обґрунтовану моральну оцінку певним історичним подіям/рішенням/персонам; розвиток уміння співпереживати, рефлексувати, впроваджувати засади толерантного ставлення/оцінки; усвідомлення стереотипів та запобігання нетерпимості (на світоглядному рівні).

Для забезпечення цього ефективним буде використання таких методів (запропоновані назву та тему як для історії України, так і для всесвітньої історії використано як приклади, які можна корегувати на розсуд учителя відповідно до параграфів підручника, особливостей класу тощо):

1. *Моральні дилеми:*
 - «Чи варто було нав'язувати віру мечем?» (в контексті релігійних воєн у Франції).
 - «Унія – зрада чи порятунок?» (український контекст).
2. *Порівняння цінностей епох:*
 - Традиційна віра vs нова релігійна течія (протестантизм).
 - Колективна віра vs особиста совість (на прикладі козацтва).
3. *Аналіз світоглядних змін:*
 - Як змінювались уявлення про Бога, людину, церкву з XV по XVIII ст.?
 - «Чому Просвітництво пропонувало свободу совісті?»
4. *Осмислення впливу віри на історичні вчинки:*
 - Жанна д'Арк, Томас Мор, Петро Могила, Лютер — що керувало ними?

Також корисним буде використання порівняльних таблиць (напр., щодо структури чи обрядів у католицизмі, православ'ї та протестантизмі), цитат з першоджерел (95 тез Лютера, акту Берестейської унії, листів ченців тощо).

Деякі теми та аспекти найбільш доречно опрацьовувати за допомогою інтерактивних методів на основі критичного мислення. Окреслимо деякі приклади покроково, які можуть бути використані безпосередньо або ж як основа (алгоритм) для власних розробок:

Рольові ігри (напр., «Собор у Бресті», «Виступ Лютера»):

- об'єднайте учнів у групи відповідно до обраної історичної події,
- сформулюйте проблемне питання,
- надайте час/можливість опрацьовувати інформацію (підготовка заздалегідь за наданими чи самостійно знайденими джерелами, використання текстів підручника тощо),
- проведіть «виставу» протягом 10-15 хв.,
- проведіть рефлексію (напр., питання «Чи складно було вам представляти позицію ...? Чому?»).

Дебати (напр., «Чи Реформація звільнила людей духовно?», «Чи можна вважати мусульман ворогами християн?»):

- сформулюйте питання для обговорення складної оціночної ситуації (дискусійне твердження);
- об'єднайте учнів у 3 групи (підтримка/заперечення+спостерігачі),
- запропонуйте підготувати 3-5 аргументів для висвітлення позиції (на основі матеріалів підручника, пошуку інформації тощо),
- проведіть дебати відповідно до правил (виступ 1-2 хвилини, контраргументи/репліки),
- надайте 1-2 хвили для групи спостерігачів зробити висновок.

Візуальний аналіз (напр., «Християнський храм як втілення догматів»):

- об'єднайте учнів у 4-5 груп;
- запропонуйте їм заповнити порівняльну таблицю (елементи архітектури, оздоблення, розташування, символіка у костелі, церкві, кірсі),
- провести дослідження можна на основі зображень у підручнику, додаткових джерел,
- обговоріть у колі, які елементи мали б бути у позаконфесійному «храмі діалогу».

Ціннісна мапа (напр., для порівняння очільників конфліктуючих держав, для відображення поглядів різних верств тощо):

- об'єднайте учнів у 3-4 групи відповідно до обраної тематики (3-4 персоналії, верстви тощо),
- попросіть їх виокремити 3-4 ключові цінності відповідного персонажа/групи,
- результати представте у вигляді діаграми або кол Ейлера – це і буде «Ціннісна мапа»,
- обговоріть, чи є ці цінності універсальними/актуальними сьогодні.

У результаті учні зможуть:

- ✓ відпрацювати навички аргументації, емпатії;
- ✓ навчитися враховувати іншу/протилежну точку зору;
- ✓ критично оцінювати події/персоналій (враховувати багатоманіття позицій для оцінки);
- ✓ розвинути комунікативні навички та вміння працювати в команді;
- ✓ сформулювати особистісне ставлення до моральних цінностей (зважаючи на історичний контекст їх становлення),
- ✓ попрактикуватися у вмінні аналізувати/синтезувати інформацію,
- ✓ усвідомити місце моральних цінностей в історичному поступі.

Варто відзначити, що при роботі з аксіологічним складником вчителям вкрай важливо уникати оціночних суджень щодо світоглядних позицій (персоналій, певних груп) в контексті «правильні»/ «хибні». Водночас, не варто уникати дискусійних, «складних» тем, адже саме вони мають значний потенціал проведення паралелей із сьогоденням. Крім того, особливості психолого-емоційного розвитку учнів 8 класу зумовлюють їх зацікавлення саме у дилемних, неоднозначних з точки зору моралі ситуаціях, які дають їм змогу безпечно висловити свої позиції та погляди, які у повсякденні можуть сприйматися із засудженням чи зневагою.

Таким чином, усвідомлене залучення аксіологічного складника релігієзнавчого компоненту в навчання історії у 8 класі є шляхом до формування поваги до іншого та морального вибору, основою для порозуміння та толерантності, адже завдяки цьому формується вміння співставляти факти та події з моральними цінностями, проводити паралелі з сучасністю, співпереживати іншому, навіть за відмінної світоглядної позиції.

ПОЛІКУЛЬТУРНИЙ КОНТЕКСТ КОМПЕТЕНТІСНО ОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ ІСТОРІЇ У 7-8 КЛАСАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Ю. Б. Малієнко

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
к. п. н., ст. наук. сп.*

Полікультурність – одна з базових цінностей сучасності, здатна відіграти ключову роль у розв’язанні багатьох освітніх проблем, реалізувати права дитини на гідне існування. З огляду на це, українська освіта актуалізує полікультурний контент у вимогах до програм, підручників, загалом до навчально-методичної літератури. Зрозуміло, що формування полікультурності в особистості є завданням для всіх шкільних предметів і курсів, водночас у змісті історії та громадянської освіти воно перетворюється на імператив – нагальну змістову, діяльнісну й виховну вимогу сьогодення.

Полікультурний контекст навчання історії України / всесвітній історії у 7-8 класах НУШ – це комплекс наративних, документальних, візуальних, інших джерел, відповідного методичного апарату, який сприяє дослідженню підлітками історії етнічних, релігійних, соціокультурних, локальних груп населення, їх взаємодію та роль у середньовіччю і ранньомодерну добу.

Компетентнісно орієнтована методика формування в учнів / учениць полікультурності зумовлює динамічний розвиток знань, умінь, ставлень, досвіду, цінностей, усвідомлення підлітками права кожної національної культури на існування, рівноправний діалог, взаємозбагачення й розвиток. Такий підхід сприяє формуванню в учнів / учениць більш глибокого й багатовимірного сприйняття історії, розвиває в них навички критичного мислення та здатність аналізувати історичні процеси через призму досвіду пересічних людей⁷.

Очевидно, що всі підручники з історії⁸, за якими цього року почнуть працювати діти, мають свої полікультурні сторінки. Звернемо увагу на доробок авторських колективів, очолюваних О. Пометун. Створені ними підручники з історії України, всесвітньої історії, громадянської освіти для 8 класу⁹ системно реалізують полікультурний підхід до змісту курсів як на змістовому, так і на рівні освітніх практик.

У 7–8 класах учні / учениці досліджують події, явища процеси V–XVIII ст. в Україні, Європі, світі. Акцентуємо на загальних характеристиках полікультурного чинника, що дасть змогу краще зрозуміти його сутність і актуальність.

- Багаторакурсність, багатоаспектність когнітивних, діяльнісних, ставленнєвих практик дитини.

- Наскрізність / пролонгований характер полікультурного наративу: успадковані людством взаємовпливи цивілізацій Середньовіччя і Ранньомодерної доби (обмін досягненнями культури і повсякдення, мовні запозичення, Ганза як перше ефективне економічне об'єднання міст тощо).

- Інтегративність: 1) міжкурсова: поглиблює, увиразнює полікультурний зміст історії України та всесвітньої (Кримське ханство, італійські торговельні центри на півдні України, Генуезька фортеця, Києво-Могилянська колегія / академія як полікультурний навчальний заклад тощо); 2) міжгалузева: сприяє використанню різноманітних ресурсів інших освітніх галузей для кращого розуміння багатоаспектності, поліконфесійності, поліетнічності суспільства і спільнот V–XVIII століть.

⁷ Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2024b). Дослідницький підхід до вивчення історії повсякденності (на прикладі курсу «Всесвітня історія, 7 клас»). Проблеми сучасного підручника, (33), 162–174.

⁸ Перелік підручників з історії України, всесвітньої історії для 8 кл., 2025 р.– за покликанням: <https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-pereliku-pidruchnykyv-dlia-8-klasu-zakladiv-zahalnoi-serednoi-osvity-shcho-mozhut-vydavatsia-za-koshty-derzhavnoho-biudzhetu>

⁹ Пометун О.І., Гупан Н.М., Дудар О.В. Історія України: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2025. Пометун О.І., Дудар О.В. Всесвітня історія: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2025. Пометун О.І., Ремех Т.О., Серова Г.О. Громадянська освіта: підручник для 8 класу закладів загальної середньої освіти. К.: Видавничий дім «Освіта», 2025.

Звертаємо увагу на наскрізні змістові лінії формування в учнів / учениць уявлень про становлення і розвиток полікультурності в період Середньовіччя та Ранньомодерної доби. Подаємо їх в інтегрованому вимірі.

- Становлення, співіснування / взаємодія релігій, цивілізацій, культур Середньовіччя, Ранньомодерної доби.

- Набута полікультурність середньовічних і ранньомодерних держав: Франкська держава, Арабські халіфати, Східна Римська імперія (Візантія) / Візантійські володіння на Кримському півострові, Русь-Україна, Волинсько-Галицька держава, Священна Римська імперія, Англійське королівство, Королівство Франція, Королівство Польське / Річ Посполита, Велике князівство Литовське, Османська імперія тощо.

- Війни, норманські завоювання, Хрестові походи, Реконкіста та ін.
- Рухи населення, міграції, паломництво.
- Кочові народи степів України X–XIII ст. Козацькі степові та прикордонні спільноти. Взаємовідносини козацької, кримськотатарської та турецької спільнот.

- Етнічні та релігійні групи V–XVIII ст. в Україні, Європі, світі.
- Університети як осередки полікультурної освіти.
- Відродження. Гуманізм. Просвітництво. Багатоаспектний вплив епох на соціокультурний розвиток України.

- Великі географічні відкриття. Зустріч цивілізацій. Конкіста, створення колоніальних імперій.

- Реформація і Контрреформація. Вплив Реформації і Контрреформації на релігійну ситуацію в українських землях Речі Посполитої.

- Економічний чинник: «Великий шовковий шлях», «Шлях “із варягів у греки”», зростання торговельних мереж і компаній, поява і розвиток міст / міста як простір взаємодії різних станів, етнічних і релігійних груп, Ганза, індустріальна (промислова) революція та її наслідки тощо.

Запропоновані змістові лінії виокремлюють власне історичний, когнітивний показник діяльності дитини. Нині полікультурний дискурс охоплює комплекс політичних, економічних, соціальних, культурних трансформацій, увиразнений у поданій таблиці, що репрезентує діяльнісну частину ключових компетентностей, наповнює їх конкретним змістом.

Компетентнісний потенціал полікультурного чинника

Ключові компетентності за ДСБСО (2020)	<i>Компетентнісна діяльність учнів / учениць 7-8 класів під час навчання історії</i>
вільне володіння державною мовою	- тлумачити історичні поняття, отримувати з різних джерел і опрацьовувати інформацію щодо полікультурності V–XVIII ст., готувати на цій основі відповідь; - формулювати історично обґрунтовані питання; - готувати повідомлення полікультурного змісту, виступати з ними; - брати участь у дискусії, аргументувати власну позицію з посиланням на джерела

здатність спілкуватися рідною та іноземними мовами	- використовувати адаптовані іншомовні джерела для знаходження відповідної історичної інформації, розуміння полікультурних процесів в Україні / світі у V–XVIII ст.; - спілкуватися в усній і письмовій формі з носіями інших мов для обміну історичною, іншою актуальною інформацією, спираючись на мовний і мовленнєвий досвід, особливості міжкультурної комунікації
математична компетентність	- встановлювати хронологічну послідовність, синхронізувати події, явища, процеси, зумовлені полікультурністю зазначеного періоду; - застосовувати математичні методи доведення від супротивного, доказ за аналогією; - використовувати статистичну інформацію для пояснення, полікультурних подій, явищ, процесів V–XVIII ст.
компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій	- використовувати історичні карти як джерело інформації про політичні, економічні, військові, міграційні, колонізаційні явища і процеси, які зумовлювали полікультурність у V–XVIII ст.; розпізнавати їх, характеризувати, аналізувати; - перетворювати інформацію з історичних і географічних карт, іншого умовно-графічного матеріалу в текстову форму і навпаки; - обґрунтовувати вплив наукових, технічних, технологічних досягнень V–XVIII ст. на подальший розвиток людства
інноваційність	- використовувати технології критичного мислення для аналізу, інтерпретації, оцінки полікультурного чинника середньовічної і ранньомодерної історії; - проявляти креативність, ініціативність під час виконання навчальних проєктів, інших історичних досліджень
екологічна компетентність	- використовувати історичну інформацію про вплив людини на довкілля у V–XVIII ст. для доведення необхідності розумного й раціонального користування природними ресурсами; - брати участь у захисті навколишнього середовища, розуміти значення цього для розвитку суспільства
інформаційно-комунікативна компетентність	- застосовувати цифрові технології для самостійного пошуку, аналізу, обробки, класифікації, обміну історичною інформацією; - брати участь у навчальних проєктах, пов'язаних з дослідженням минулого й сьогодення полікультурності; - виявляти маніпуляції щодо полікультурного розвитку V–XVIII ст. в текстових, візуальних джерелах, пояснювати причини їхньої необ'єктивності
навчання впродовж життя	- набувати досвід критичного, системного мислення, умінь і навичок дослідження історичних процесів V–XVIII ст., творчо застосовувати набуте; - розвивати різні форми поведінки, необхідні для ефективної та конструктивної участі у дослідницьких проєктах під час навчання історії, у громадському житті
громадянські та соціальні компетентності	- виявляти інтереси, потреби різних соціокультурних, етнічних, релігійних, інших груп і окремих осіб, досліджувати їхню роль в полікультурних явищах, процесах у V–XVIII ст., використовувати історичний досвід для недопущення / розв'язання конфліктів, досягнення компромісів; - аргументувати й відстоювати власну позицію під час дискусії; - визначати, аналізувати взаємовплив, каузальність економічних, політичних, соціокультурних чинників становлення полікультурного суспільства V–XVIII ст.; - пояснювати пролонгований характер полікультурності
культурна	- визначати вплив полікультурності на соціокультурний розвиток

компетентність	України, світу в епоху Середньовіччя і Ранньомодерну добу; - характеризувати внесок української культури Середньовіччя і Ранньомодерної доби у світову духовну спадщину; - розвивати власну національно-культурну ідентичність у сучасному багатокультурному світі; - оцінювати події та діяльність людей в історичному процесі з позиції загальнолюдських і національних цінностей
підприємливість та фінансова грамотність	- знаходити в історії Середньовіччя та Ранньомодерної доби приклади підприємливості, ініціативності, фінансової грамотності, меценатства для розуміння різних аспектів підприємництва; - розвивати різні форми поведінки, необхідні для ефективного розв'язання власних освітніх проблем, конструктивної участі у громадському житті; - висловлювати й захищати власну позицію під час дискусії.

Полікультурний чинник сприяє формуванню в учнів / учениць розуміння багатогранності, розмаїття й цілісності середньовічного і ранньомодерного світу. Полікультурна освіта розширює діапазон компетентісно орієнтованого навчання, відкриває для кожного підлітка перспективи інтелектуального, емпатійного, духовного розвитку.

ПРОЄКТУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ ЗАВДАНЬ З ІСТОРІЇ ДЛЯ УЧНІВ БАЗОВОЇ ШКОЛИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

П. В. Мороз

*старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти,
к. п. н., ст. наук. сп.*

І. Мороз

*науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти*

1. Яке місце дослідницькі завдання посідають в освітньому процесі

Сучасна шкільна освіта орієнтована на формування ключових компетентностей учнів, серед яких важливу роль відіграє дослідницька. В умовах швидких змін та зростання обсягів інформації здатність самостійно здобувати, аналізувати й критично оцінювати інформацію стає життєво важливою навичкою.

Ефективним інструментом, який перетворює учня зі спостерігача в активного учасника освітнього процесу є **дослідницькі завдання**. У психолого-педагогічній літературі такі завдання розглядають як своєрідний «пусковий механізм» освітньої активності та розвитку учнів. Саме такі завдання допомагають учням вийти за межі механічного запам'ятовування, працювати з різними джерелами, розвивати аргументаційні вміння та медіаграмотність.

У контексті формування дослідницької компетентності важливо чітко розрізняти поняття «**дослідницьке завдання**» та «**навчально-дослідницьке завдання**». Хоча ці обидва типи завдань спрямовані на розвиток дослідницьких

навичок, вони відрізняються методичною метою, структурою, рівнем складності та дидактичною функцією.

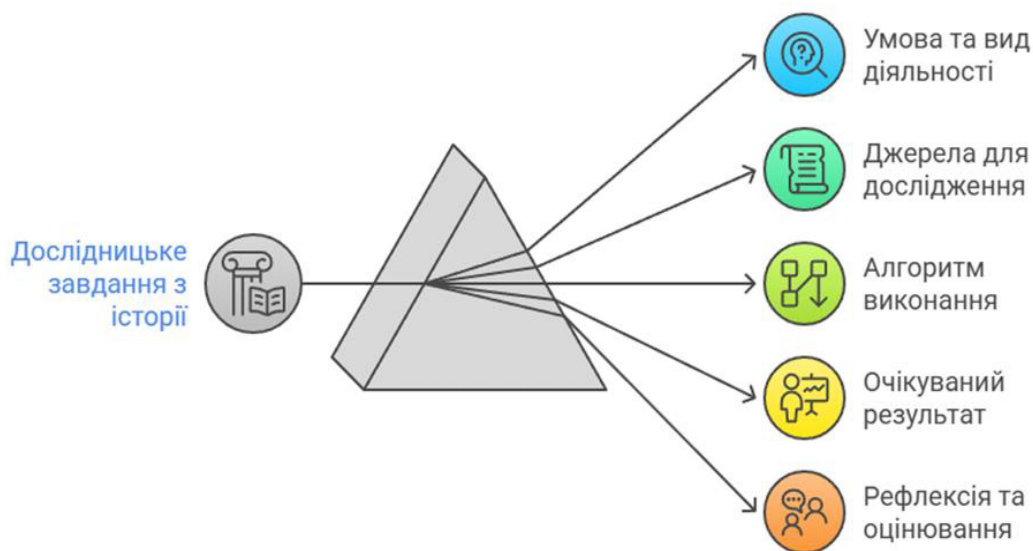
Дослідницьке завдання передбачає виконання повноцінного навчального дослідження, що охоплює весь цикл пізнавальної діяльності — від постановки проблемного питання до обґрунтування висновків і представлення результатів у відповідній формі (есе, презентація, постер, відео тощо). Натомість **навчально-дослідницьке завдання** спрямоване на **формування й розвиток окремих дослідницьких дій або умінь** і не охоплює повного циклу дослідження. Розглянемо особливості цих типів завдань більш детально.

2. Як побудувати якісне дослідницьке завдання з історії

Дослідницьке завдання – це спеціально змодельована навчальна ситуація, яка спонукає учнів до активного пізнання шляхом розв'язання навчальної проблеми, що має елементи новизни та потребує самостійного пошуку. Дослідницьке завдання з історії за своєю структурою має включати:

1. *Умова та запланований вид діяльності:* формулювання навчальної проблеми та мисленнєвої дії для її розв'язання.
2. *Джерела для дослідження:* писемні, речові, візуальні, карти, цифрові ресурси тощо.
3. *Алгоритм виконання:* послідовність дій, які учні здійснюють під час виконання завдання.
4. *Очікуваний результат:* есе, лепбук, постер, інфографіка, мультимедійна презентація, візуальна реконструкція, опис віртуальної екскурсії тощо.
5. *Рефлексія та оцінювання:* рефлексійні запитання, самооцінювання, зворотний зв'язок від учителя чи однокласників.

Структура дослідницького завдання з історії

Як видно зі структури, дослідницькі завдання спрямовані на глибоке осмислення конкретної теми чи проблеми, інтеграцію знань, розвиток

критичного, логічного й системного мислення. Їх виконання потребує значно більше часу, ніж розв'язання звичайного навчального завдання, та передбачає високий рівень самостійності учнів. Тому такі завдання доцільно використовувати насамперед у межах **практичних занять / проєктної діяльності**, що забезпечують необхідний часовий і змістовий ресурс для повноцінного занурення в дослідження. Формулювання дослідницьких завдань має відповідати низці ключових методичних вимог.

Методичні вимоги до формулювань дослідницьких завдань

Методичні вимоги	Опис
Конкретність формулювання	Завдання має бути чітко й логічно сформульоване, доступне за стилем і змістом для учнів відповідного віку.
Досяжність	Завдання повинні відповідати віковим пізнавальним можливостям учнів, їхньому рівню предметної підготовки та наявним дослідницьким навичкам.
Проблемність	Завдання повинні стимулювати самостійний пошук рішень, а не відтворення готових знань. Формулювання не повинні містити очевидних підказок чи однозначних відповідей.
Пізнавальна активність	Завдання мають викликати інтерес, мотивувати до пошуку інформації, аналізу, висування гіпотез, формування висновків і самооцінювання процесу дослідження.
Варіативність форм навчання	Доцільно використовувати індивідуальні, парні, групові та колективні форми роботи для розвитку співпраці та комунікації між учнями.

3. Як оцінювати дослідницькі завдання: що варто врахувати

Для розвитку дослідницьких умінь та забезпечення об'єктивного оцінювання важливо використовувати чіткі, прозорі й доступні для учнів **критерії оцінювання**. Вони не лише дають змогу визначити рівень виконання, а й слугують основою для змістовного зворотного зв'язку, самооцінювання й рефлексії.

Критерії можуть варіюватися залежно від типу дослідницького завдання, (індивідуальне, парне, групове); форми представлення результату (есе, презентація, сторітелінг, інфографіка тощо); тривалості виконання (урок або кілька); навчальної мети та вікових особливостей учнів. Якщо завдання розраховане на один урок / його частину достатньо 3–4 критеріїв. Для довготривалих проєктів (3–5 уроків і більше) доцільно оцінювати як **процес роботи**, так і **кінцевий результат**.

Критерії варто обговорювати з учнями **заздалегідь**, а також використовувати їх у процесі **самооцінювання та взаємооцінювання**. Це сприяє розвитку рефлексивного мислення, підвищує мотивацію до навчання та створює атмосферу прозорості й довіри в оцінюванні. Вдало сформульовані критерії – це не просто інструмент контролю, а й показник зростання учня як дослідника. Вони демонструють, що важливим є не лише підсумковий результат, а й сам шлях до його досягнення.

4. Як розробити ефективне дослідницьке завдання з історії

Як приклад реалізації п'ятикомпонентної структури дослідницьких завдань для учнів базової школи наведемо завдання «Таємниці первісних художників/митців» для 6 класу. Це завдання оформлене у форматі пізнавальної пригоди з елементами гри/квесту, що дає змогу школярам через уяву та творчість зануритися у світ первісного мистецтва. Завдання можна виконувати як індивідуально, так і в малих групах.

Для підвищення емоційного залучення учнів назви етапів доцільно формулювати у творчому стилі – відповідно до теми, історичної епохи або культурного контексту. Такий підхід сприяє кращому усвідомленню й мотивації, адже завдання сприймається не як «шкільна робота», а як захоплива пригода.

Структура дослідницького завдання (у вигляді квесту)

1) Місія для дослідників. Вирушаємо в захопливу подорож у часі! Уявіть себе дослідниками прадавніх епох! Ваша місія – розкрити таємниці світогляду первісних людей. Для цього вам потрібно буде проаналізувати їхні мистецькі твори. Об'єднайтеся в малі групи або працюйте індивідуально.

2) В пошуках мистецького скарбу. Оберіть один твір мистецтва з підручника або запропонованого списку (наскельний малюнок, статуетка, орнамент тощо). За бажанням скористайтеся перевіреними онлайн-ресурсами, наприклад: Google Arts & Culture, сайти музеїв світу.

3) Розкриваємо таємниці (досліджуємо). Розгляньте твір і дайте відповіді на запитання:

- 1) Що на ньому зображено? (люди, тварини, сцени, символи)
- 2) Які кольори, форми, символи використано? Яке їх можливе значення?
- 3) Яке, на вашу думку, призначення твору: (ритуальне, побутове, естетичне (прикраса) тощо)?
- 4) Що цей твір може «розповісти» про вірування первісної людини?
- 5) Які емоції чи враження викликає цей твір у вас?

4) Результат місії. Оберіть зручний і цікавий для себе спосіб представлення результатів (індивідуально або в групі), наприклад: інформаційна картка експоната для уявної музейної виставки, сторітелінг, лепбук, інтерв'ю з первісним митцем, пост або сторіс у стилі соцмереж.

5) Племінна рада/ділимося результатами. Презентуйте свій продукт на «раді племені» (обговорення в класі).

Після презентацій всіма групами результатів місії обговоріть: Що нового ви дізналися про життя й вірування первісних людей? Як змінилося ваше уявлення про цю епоху? Що ви б намалювали на стінах печери, щоб розповісти про свій світ? Що було найцікавішим/найскладнішим у виконанні завдання?

Критерії оцінювання (макс. 12 балів)

Критерій	Макс. кількість балів
Точність інтерпретації змісту твору	6
Оригінальність способу представлення	3
Якість презентації (чіткість, оформлення)	3

5. Як адаптувати дослідницькі завдання до інтересів учнів цифрового покоління

Під час створення дослідницьких завдань з історії особливо важливо враховувати вікові та когнітивні особливості сучасних школярів, які належать до цифрового покоління. Вони зазвичай орієнтовані на візуальне сприймання інформації, звикли до динамічних та інтерактивних форматів навчання, активного використання цифрових пристроїв у повсякденному житті.

Ефективне залучення учнів до історичного дослідження потребує використання підходів і засобів, що відповідають їхньому стилю пізнання. Зокрема, доцільно інтегрувати:

- **цифрові інструменти** для пошуку, обробки та візуалізації інформації (інтерактивні карти, графічні редактори, хмарні сервіси);
- **візуальні матеріали:** фото, малюнки, відео, реконструкції, інфографіка;
- **інтерактивні платформи** (Google Earth, Canva, LearningApps, Padlet тощо) для створення освітніх продуктів;
- **активні методи навчання:** рольові ігри, дискусії, мінідебати, проекти, квести.

Особливе значення має **групова робота**, яка сприяє формуванню в учнів навичок співпраці, взаємопідтримки, розподілу ролей, аргументованого обговорення та презентації результатів.

Поєднання цифрових ресурсів, візуальних засобів, кооперативних форм навчання та дослідницьких методів створює комфортне й продуктивне освітнє середовище для учнів. Дослідницькі завдання, які враховують особливості дітей цифрового покоління стають цікавими й зрозумілими, суттєво підвищують їхню мотивацію та залученість в освітній процес. Наведемо приклади завдань.

Дослідницьке завдання-квест:

«Кулінарна подорож в Середньовіччя» (інтегрований мініпроект)

Вступне слово вчителя (мотивація): Середньовічна Європа – це не лише замки, лицарі та монастирі, а й унікальний світ смаків та кулінарних традицій! Як харчувалися люди тієї доби? Що готували на королівських бенкетах, а що їли прості селяни? Цей кулінарний квест запрошує вас стати справжніми істориками-кулінарами та розкрити секрети середньовічної кухні.

1. Кулінарна місія «Середньовічні смаки». Уявіть, що ви – відомі кулінарні дослідники. Вас запросили на середньовічний фестиваль, де потрібно представити реконструйовану страву епохи. Ваше завдання — дослідити, що і

як їли європейці в середньовіччі, знайти рецепт середньовічної страви, дослідити її і подати у креативному вигляді.

Формат роботи: індивідуально або в групах (на вибір).

2. Пошук Давніх Рецептів. З різноманітних джерел відшукайте опис/рецепт середньовічної страви будь-якої європейської країни або регіону. Зверніть увагу на інгредієнти, посуд та способи приготування. Для пошуку і натхнення використовуйте: цифрову добірку цікавих фактів: bit.ly/3KFS5Ff, історичні реконструкції (фото їжі з фестивалів, середньовічні мініатюри, зображення кухонь), книги та сайти з історії кулінарії.

3. Кулінарне дослідження

Дослідіть: *Які продукти використовували в середньовічній Європі? Які страви готували? Як виглядав процес приготування та сервірування? Які були способи приготування їжі?*

Оберіть одну середньовічну страву. Опишіть її: інгредієнти, процес приготування, смакові особливості. Визначте, для кого була призначена ця страва (феодала, селяни, ченці)? З якої нагоди її готували (святковий бенкет, повсякденний обід, харчування в період посту)?

4. Результат кулінарної місії

Оберіть один із форматів представлення результатів дослідження: сторінка з кулінарної книги середньовіччя, відеорецепт, кулінарна мапа середньовічної Європи, плакат або лепбук, меню для лицарського бенкету, пост для соцмереж. За бажанням: створіть візуалізацію страви за допомогою 3D-інструментів (обов'язково зазначте це результатах дослідження).

5. Підсумкова презентація

Презентуйте свій гастропроект однокласникам. Обговоріть: *Що цікавого ви дізналися про харчування середньовічних європейців? Що вас здивувало у середньовічній кухні? Чим середньовічна кухня відрізняється від сучасної? Які труднощі виникли під час пошуку інформації? Яку страву ви хотіли б спробувати приготувати вдома? Чому?*

Критерії оцінювання (макс. 12 балів)

Критерій	Максимальна кількість балів
Історична достовірність (інгредієнти та опис відповідає епосі)	4
Креативність та формат представлення	4
Аргументованість вибору/реконструкції страви	2
Робота в команді, участь кожного	2

Можна зробити «виставку кулінарної спадщини» у класі або створити спільний онлайн-кулінарний альбом (наприклад, у Google Slides), де кожна група представить свою страву.

Також дослідницькі завдання доречні за результатами вивчення розділу освітньої програми. Для прикладу наведемо мініпроект за підсумками вивчення розділу «Українські землі в складі Російської імперії (кінець XVIII – перша половина XIX ст.)»

Дослідницьке завдання «Історична редакція: Спецвипуск журналу»
інтегрований мініпроект (історія + українська мова + українська література + громадянська освіта)

Тема випуску: «Українські землі в складі Російської імперії (кінець XVIII – I пол. XIX ст.)»

1. Редакційна нарада: готуємо спецвипуск Уявіть, що ви – команда журналістів історичного журналу. Ваше завдання – створити **тематичний спецвипуск**, присвячений важливим подіям, особистостям і явищам, пов'язаним із історією українських земель у зазначений період.

Формат роботи: груповий. Кожна група – це окрема редакція, яка відповідає за одну рубрику майбутнього журналу. Оберіть ту рубрику, що вам найбільше до вподоби

2. Джерела інформації. У підготовці матеріалів скористайтесь різноманітними джерелами інформації: історичні джерела, наукові праці (статті та монографії сучасних істориків), літературні твори цього періоду, народні пісні, цифрові архіви, сайти історичних музеїв, бібліотек, онлайн-енциклопедії. Пам'ятайте про критичне мислення в оцінці інформації!

3. Робота редакцій. У межах групи: розподіліть ролі (журналіст, редактор, дизайнер, дослідник); створіть текст у відповідному жанрі (стаття, інтерв'ю, лист, репортаж, мем, карикатура, комікс тощо); додайте заголовки, підзаголовки, цитати, мапи, зображення; дотримуйтеся історичної достовірності та журналістського стилю оповіді. Форма подачі: оформлення на аркушах А3 або в електронному вигляді (Canva, Google Docs тощо)

4. Журналістське розслідування: досліджуємо події. Оберіть одну рубрику майбутнього журналу та створіть для неї цікаві та достовірні матеріали.

Варіанти редакційних рубрик і матеріалів

Рубрика	Форма матеріалу
«Україна і світ»	Стаття-розслідування: «Українці у війні 1812 року» або «Наполеон: визволитель чи загарбник?»
«Економічний оглядач»	Інфографіка або репортаж: «Одеса – економічне диво півдня», «Родина Симеренків: українські підприємці нового типу»
«Суспільство й люди»	Уявне інтерв'ю: з кріпаком, чумаком, ремісником, учнем гімназії, паном-поміщиком, сільським священиком
«Голос нації»	Історичний блог кирило-мефодіївця або польського повстанця (у формі щоденника, блогу або допису) «Сатира на імперію» – історичний мем, гасло, комікс

«Лист до редакції»	Емоційний лист-позиція: від імені кирило-мефодіївця, польського повстанця, українського студента, чумака, селянина або священика про події, які хвилюють: кріпацтво, автономія, русифікація
«Сторінка гумору»	Сатирична колонка, історичний мем або карикатура на події доби (наприклад: «Якби був TikTok/Instagram у XIX ст.»)

Кожна редакція презентує свою рубрику: коротко розкрийте головну ідею; презентуйте ключовий фрагмент; поясніть, як добирали матеріал і чому саме ця тема важлива; дайте відповіді на запитання аудиторії (учнів або вчителя).

Редакційна нарада: обговорюємо результати. Обговоріть в класі результати роботи: *Що нового ви дізналися про цей період історії? Який формат подачі був найцікавішим? Що було найскладнішим під час виконання завдання? Який матеріал іншої групи вас зацікавив? Як ви вважаєте, наскільки вам вдалося передати дух епохи в своїх публікаціях?*

Критерії оцінювання (макс. 12 балів)

Критерій	Макс. балів
Історична точність і достовірність (точність фактів, використання джерел)	6
Аргументованість і глибина змісту (логіка, мова, аргументація, відповідність обраному жанру)	2
Креативність та якість оформлення/візуалізації (оригінальність ідеї, естетика, використання медіа)	2
Організація роботи в команді / самостійність та рефлексія (співпраця, розподіл ролей, вміння аналізувати процес)	2

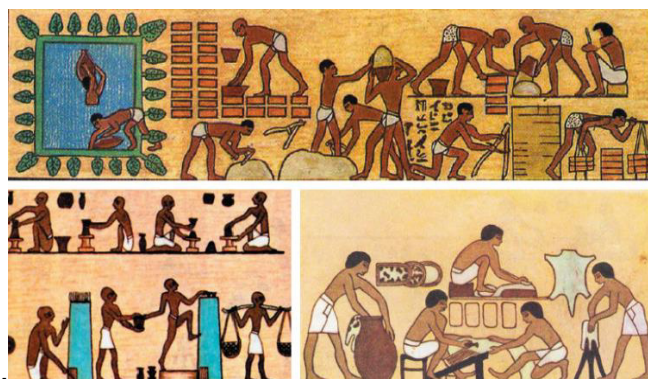
6. У чому особливості навчально-дослідницьких завдань

Навчально-дослідницькі завдання з історії – це ефективний інструмент **поступового формування дослідницьких умінь**. Основна мета – не стільки здобуття нових знань, як у повноцінному дослідницькому завданні, скільки формування конкретних дослідницьких умінь і навичок. Вони, на відміну від дослідницьких, не передбачають проходження повного циклу навчального дослідження; зосереджені на відпрацюванні конкретних дослідницьких дій або прийомів (аналіз, порівняння, класифікація, формулювання гіпотез, пошук аргументів, інтерпретація джерел тощо); є короткими за обсягом і менш часовитратними, ніж повноцінні дослідницькі завдання/проекти; легко інтегруються у структуру будь-якого заняття, можуть бути ефективно застосовані на різних його етапах для постановки проблеми, аналізу джерел, тренування окремих дослідницьких умінь, формувального оцінювання.

Для наочності наведемо приклади навчально-дослідницьких завдань, орієнтованих на формування вміння висувати гіпотези/припущення:

1. *Перед вами три малюнки. Висловіть припущення, що зображено на них. Перевірте свої відповіді на сайті підтримки підручника.*

2. Використовуючи текст підручника (пункт 1 параграфа) та відповідні ілюстрації, визначте природно-географічні умови проживання народів Північної Європи. Сформулюйте припущення щодо можливого впливу цих умов на основні заняття місцевого населення. Свою думку обґрунтуйте.

3. Проаналізуйте наведені археологічні дані: «Під час розкопок у Києві виявлено срібні монети сельджуків, датовані початком XIII ст. Ці знахідки супроводжувалися уламками кольорового скляного посуду сирійського походження». На основі цих фактів сформулюйте гіпотези щодо шляхів потрапляння цих артефактів на територію України. Обґрунтуйте свою відповідь, запропонувавши можливий уявний маршрут.

4. Розгляньте карту Русі-України періоду XII–XIII ст. Сформулюйте припущення щодо впливу географічного положення удільних князівств та природних умов на їхню безпеку, внутрішню політику та економічний розвиток. Обґрунтуйте свої припущення, спираючись на картографічні дані.

Докладніше про типологію та використання навчально-дослідницьких завдань можна дізнатися в методичному посібнику «Дослідницька діяльність

учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі» (П. Мороз & І. Мороз, 2018).

Замість висновків

Усвідомлення чіткого розмежування між дослідницькими та навчально-дослідницькими завданнями дає змогу гнучко планувати освітній процес, адаптувати його до вікових особливостей, навчальних цілей і ресурсів. Такий підхід дає змогу ефективно поєднувати глибокий аналіз історичних проблем із поетапним формуванням дослідницької компетентності.

Навчально-дослідницькі завдання – це «навчальні сходинки», які готують учнів до повноцінного дослідження. Дослідницькі завдання — це можливість застосувати здобуті вміння і знання комплексно. Поєднання обох типів завдань уможливорює: варіювати рівень складності; реалізовувати принцип поступового ускладнення; формувати дослідницьку компетентність системно й поетапно.

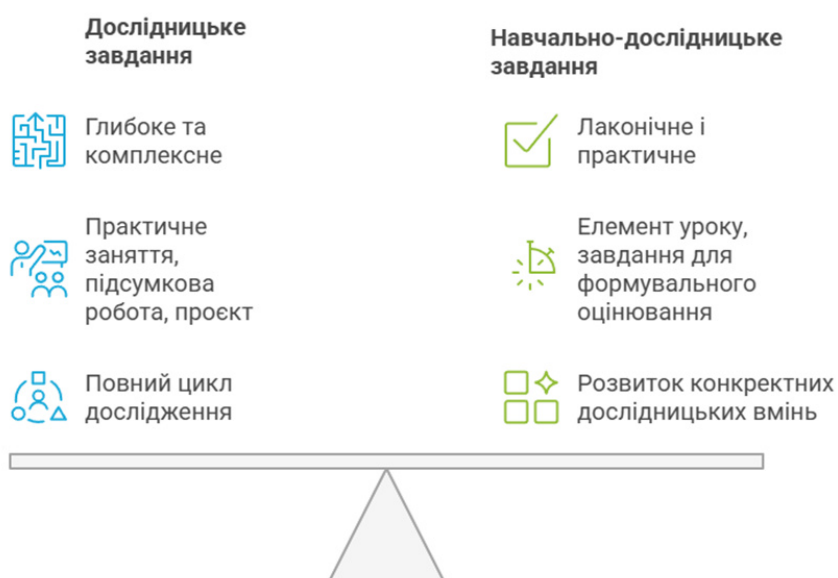

Схема «Порівняння дослідницьких та навчально-дослідницьких завдань»

Рекомендована література

Дослідницька діяльність та конструювання дослідницьких завдань:

Малієнко, Ю. Б. (2019) Компетентнісні завдання у змісті курсів історії в ліцеї: суть, структура, класифікація, значення. *Український педагогічний журнал*. (3) <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/719447/1>

Мороз П., Мороз І., Власов В. *Історія України в джерелах: практикум*. Київ: ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», 2021. 564 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/729083/>

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2018) *Дослідницька діяльність учнів у процесі навчання всесвітньої історії в основній школі*. ТОВ «КОНВІ ПРІНТ», м. Київ, Україна. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712554/>

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2023). Особливості конструювання та використання інтегрованих завдань на уроках інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи». *Український Педагогічний журнал*, (3), 20–216. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/736711/>

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2024). Дослідницька діяльність учнів з історії в школі: концептуальні засади та практичні аспекти впровадження. *U Proces edukacyjny w czasie wojny i*

powojennej odbudowy Ukrainy z integracją ze wspólnotą europejską : monografia (с. 119–140). MANS w Łomży. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744707/>

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2024). Дослідницький підхід до вивчення історії повсякденності (на прикладі курсу «Всесвітня історія, 7 клас»). *Проблеми сучасного підручника*, (33), 162–174. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744524/>

Мороз, П. В., & Мороз, І. В. (2025). *Результати онлайн опитування «Дослідницька діяльність учнів на уроках історії»: аналітичний звіт (електронне видання)*. Педагогічна думка. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745103/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2015). Реалізація дослідницького підходу в шкільному підручнику історії (на прикладі підручника «Всесвітня історія. Історія України» для учнів 6 класу). *Проблеми сучасного підручника*, (15), 53–66. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713318>

Мороз, П., & Мороз, І. (2020). Формування дослідницької компетентності засобами сучасного шкільного підручника історії. *Проблеми сучасного підручника*, (24), 142–162. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/720924/>

Мороз, П., & Мороз, І. (2024). *Практика інтегрованого навчання учнів історії у 5-6 класах : методичні рекомендації*. Видавничий дім «Освіта». <https://lib.iitta.gov.ua/740428/>

Практичні заняття та компетентнісне навчання

Пометун, О. (2015b). Система пізнавальних завдань у компетентнісно орієнтованому підручнику історії. *Проблеми сучасного підручника*, (15), 186–197. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/713771/>

Пометун, О., Гупан, Н., & Власов, В. (2018). *Компетентнісно орієнтована методика навчання історії в основній школі : методичний посібник*. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ». <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712706/>

Пометун, О., & Гупан, Н. (2018). *Практичні заняття з історії в основній школі*. ТОВ «КОНВІ ПРИНТ», м. Київ, Україна. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/712707/>

Організація проєктного навчання

Возна, З. (Уклад.). (2019). *Організація проєктної діяльності учнів: навчально-методичний посібник для студентів освітнього ступеня «магістр» денної та заочної форми навчання*. «ВПЦ» Візаві. <http://surl.li/ijcdsd>

Ремех Т. О. *Проектна діяльність учнів на уроках інтегрованого курсу «Досліджуємо історію і суспільство»*. Сьомі Геретівські читання: наукові статті, тези доповідей та інші матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Тернопіль, Україна, 22 вересня 2023 року) . ТОКІППО, м. Тернопіль, Україна. С. 2692–75. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/737092/>

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО НАВЧАННЯ ІНФОРМАТИКИ У 8 КЛАСІ НУШ ЗА ПРОГРАМОЮ І.О. ЗАВАДСЬКОГО, О.В. КОРШУНОВОЇ, І.А. ТВЕРДОХЛІБА

І. О. Завадський

головний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти, д. т. н., професор

І. А. Твердохліб

провідний науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти, к. п. н., ст. дослід.

О. В. Коршунова

науковий співробітник відділу математичної та інформатичної освіти

Обсяги навчального навантаження та навчальні програми

Обсяги навчального навантаження з курсу інформатики у 2025/26 навчальному році у 2–9 класах встановлюються відповідно до типових освітніх програм, наведених на сайті МОН <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/tipovi-osvitni-programi-2>. Модельні навчальні програми для навчання інформатики у 5–9 класах опубліковано за адресою <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>.

Вибравши модельну навчальну програму, учитель/учителька на її основі складає навчальну програму, у якій зазначає послідовність й орієнтовний час вивчення тем у певному класі з урахуванням особливостей технічного забезпечення, кадрового складу, рівня підготовки та освітніх пріоритетів учнів тощо. У модельній навчальній програмі авторські колективи пропонують послідовність вивчення тем, зміст і види навчальної діяльності, які є орієнтовними. Тому з модельної навчальної програми вчитель / учителька до кожної теми навчальної програми добирає з-поміж запропонованих або ж додає ті елементи змісту й способи діяльності, що в умовах певного навчального закладу й класу є найоптимальнішими.

Модельна навчальна програма І.О. Завадського, О.В. Коршунової, І.А. Твердохліба для 7–9 класів передбачає вивчення інформатики за трьома змістовими лініями: «Робота в наявних та створення власних цифрових середовищ», «Моделювання та структури даних», «Алгоритми та програми». У кожному класі пропонується вивчати 4 теми, розподілені за цими трьома лініями. Укрупнення тем дає можливість змістити акцент із вивчення особливостей тієї чи іншої інформаційної технології на опанування концептуальних понять; формувати навчальну програму рівня закладу загальної середньої освіти з урахуванням наявних можливостей (матеріального та кадрового забезпечення, запитів щодо спрямованості освіти тощо); наповнити практичним змістом затеоретизовані теми. Разом із тим, під час календарного планування освітнього процесу рекомендується деякі теми ділити на підтеми для забезпечення регулярного тематичного оцінювання.

Програму створено фахівцями Національної академії педагогічних наук України у складі єдиного комплексу програм з усіх навчальних предметів і курсів. У цих програмах реалізовано глибоку міжпредметну інтеграцію, а їх зміст узгоджено. Так, у модельній програмі з інформатики розкрито інтеграційний потенціал інформатики як однієї з дисциплін STEM-циклу, тому теми змістових ліній “Моделювання та структури даних”, а також “Алгоритми та програми” корельовано з іншими навчальними дисциплінами. Цю кореляцію відображено насамперед у стовпці “Види навчальної діяльності” основної частини програми, де пропонується створення математичних, фізичних та економічних моделей в електронних таблицях та середовищі програмування, моделювання фізичних, біологічних та хімічних процесів, економічних явищ тощо.

Зміст навчання інформатики у 8 класі НУШ

У 8 класі перша тема – «Кодування та стиснення даних» – належить до змістової лінії «Моделювання та структури даних». Під час її вивчення починається формування понятійного апарату інформатики як науки. Учні знайомляться з базовими математичними принципами кодування інформації. Отримані знання необхідні для успішного засвоєння фізичних принципів опрацювання даних в комп'ютерах, а також розуміння кодування різнотипних даних – графічних, звукових, текстових тощо. Важливим є набуття учнями розуміння відмінності між кодом та самим повідомленням, можливості кодування того самого повідомлення різними способами. Учні також мають усвідомити відмінність між довжиною коду повідомлення та обсягом інформації, яка в ньому міститься – до цього висновку спонукає можливість отримати різну довжину різних кодувань того самого повідомлення. Важливими є і вправи на усвідомлення загальних принципів частотного кодування, зокрема на мінімізацію довжини коду повідомлення завдяки добору кодів окремих символів. Однак повноцінне вивчення оптимальних методів частотного кодування, таких як коди Хафмана, для шкільного курсу інформатики є надлишковим. Окремим різновидом кодування є двійкове кодування чисел. У межах теми вивчаються методи переведення чисел із двійкової системи в десяткову та навпаки, однак важливішим є усвідомлення принципів побудови двійкових кодів чисел, наприклад довших кодів із коротших. У межах даної теми учні навчаються також роботі із системним програмним забезпеченням, зокрема архіваторами. Учні мають не лише навчитися користуватися архіватором, але й зрозуміти, завдяки чому може відбуватися стиснення даних, спираючись на здобуті знання з кодування.

До змістової лінії «Робота в наявних та створення власних цифрових середовищ» належать теми «Растрова графіка» та «Мультимедіа. Цифрова комунікація». Частково тема «Растрова графіка» належить також до змістової лінії «Моделювання та структури даних», оскільки в ній вивчаються колірні моделі та кодування графічних даних. У даній темі учні знайомляться з повнофункціональним графічним редактором (спрощений редактор на кшталт Paint було опановано в початковій школі). Особлива увага має приділятися таким технологіям як виділення областей довільної форми та виділення за кольором, робота з шарами та художня обробка зображень. У результаті учні мають опанувати технологію підготовки зображень до веб-публікації та створення різноманітних візуальних продуктів інших типів.

Тема «Мультимедіа. Цифрова комунікація» також частково належить до змістової лінії «Моделювання та структури даних», оскільки в ній вивчається кодування і формати аудіо- та відеофайлів. Під час вивчення програмного забезпечення для опрацювання аудіо- та відеоданих рекомендовано застосовувати проєктну методику. Учні створюють навчальний або інформаційний відеоролик і публікують його в службі відеохостингу. Серед численого програмного забезпечення до цієї теми можна порекомендувати

вільнопоширюваний відеоредактор OBS Studio, засіб для створення скріншотів LightShot, засіб створення анімацій на основі штучного інтелекту Animated Drawings, засоби для розробки відеопрезентацій Prezi та Microsoft Sway тощо. Також у даній темі учні вчать працювати із сучасними месенджерами та чатботами, у контексті чого слід звертати особливу увагу на питання кібербезпеки, виявлення та протидії кібершахрайству.

Під час вивчення теми «Алгоритми та програми» учні опановують ключові поняття об'єктно-орієнтованої методології програмування: програмного об'єкта, пов'язаної з об'єктом події, обробника події тощо. Вони навчаються створювати найпростіші програми з графічним інтерфейсом. Компетентності створення та програмування алгоритмічних структур, а також роботи в середовищі програмування вже мали бути освоєні в 7 класі, й у 8 класі йдеться про застосування цих компетентностей у процесі створення об'єктно-орієнтованих програм, зокрема програм з графічним інтерфейсом користувача.

Зауважимо, що від учнів не вимагається усвідомлювати парадигму об'єктно-орієнтованого програмування в усій її повноті й використовувати такі об'єктно-орієнтовані засоби програмування, як успадкування і поліморфізм. Навчальна програма орієнтована фактично на пропедевтику об'єктно-орієнтованого програмування, на засвоєння та практичне застосування лише таких концепцій, як програмний об'єкт, його властивості та методи. Вивчення поняття класу об'єктів навчальною програмою не вимагається, однак є рекомендованим, оскільки це також одна з найбільш фундаментальних складових об'єктно-орієнтованого підходу в програмуванні.

Також не вимагається, щоб усі розроблювані учнями програми мали графічний інтерфейс користувача, хоча такий підхід рекомендований, оскільки дає можливість візуалізувати концепції, що вивчаються. Однак, можливо також, крім навчання програмуванню графічного інтерфейсу користувача, створювати програми, де використовуються об'єкти, але не елементи керування.

Матеріал у темі «Алгоритми та програми» рекомендуємо впорядковувати так, щоб починати з навчання засад об'єктно-орієнтованого програмування, а задачі, розв'язання яких спрямоване на здобуття інших компетентностей, зокрема з використання базових алгоритмічних структур, змінних та констант добирати так, щоб під час їх розв'язання використовувалися об'єктні засоби.

Для створення програм з графічним інтерфейсом користувача на Python існують вільнопоширювані кросплатформені бібліотеки, зокрема PyQt, WxPython і Tkinter, з яких WxPython є найсучаснішою та має найширші можливості. Усі 3 бібліотеки можна використовувати в будь-яких середовищах розробки для Python, зокрема у найпростішому Python IDLE. Однак конструювати графічний інтерфейс доведеться засобами текстового програмування, описуючи параметри елементів керування.

Мета, форми, методи і засоби навчальної діяльності

Згідно Державного стандарту базової середньої освіти, метою інформатичної освітньої галузі є розвиток особистості учня, здатного використовувати цифрові інструменти і технології для розв'язання проблем, розвитку, творчого самовираження, забезпечення власного і суспільного добробуту, критично мислити, безпечно та відповідально діяти в інформаційному суспільстві.

Учитель не обмежений у виборі організаційних форм, методів та засобів навчальної діяльності з метою забезпечення передбачуваного Державним стандартом рівня навчальних досягнень учнів як результату освітнього процесу. Реалізовувати освітній процес важливо на основі діяльнісного, активного підходу, зважаючи на природні інтереси учнів відповідного віку, а також з достатньою гнучкістю для урахування як особливих освітніх потреб, так і динамічних умов навчання.

Іншою важливою умовою організації освітнього процесу є вибір раціональної системи методів і прийомів активного навчання, зокрема змішаного. Форми організації освітнього процесу мають враховувати види навчальної діяльності, що пропонуються обраною навчальною програмою, а також мають бути спрямовані на подолання викликів, зумовлених особливостями освітнього процесу в умовах воєнного стану, зокрема подолання освітніх втрат.

Важливим напрямком навчальної діяльності, згідно з модельною програмою, є реалізація проєктної методики навчання. Варіанти можливих проєктних та практичних робіт розроблені авторським колективом даної модельної програми та подані в додатку із цифровими матеріалами до підручника «Інформатика. 8 клас» О.В Коршунової, І.О. Завадського за адресою <https://smarttextbook.com.ua/informatyka/>.

Структура згаданого підручника визначає форму організації уроків інформатики. Кожен параграф підручника структуровано так: на початку сформульовано проблемне запитання, обговорення якого може дати старт уроку, залучити учнів до активної роботи.

Скільки існує способів введення даних до програми?

Далі наведено послідовність проблемно-орієнтованих завдань, у яких від учнів вимагається обмірковувати інформацію, запропонувати варіанти вирішення проблеми, зробити висновки тощо. Форму виконання цих завдань може добирати вчитель: самостійне виконання учнями з подальшим обговоренням, робота в парах тощо; завдання можуть передбачати виконання як на комп'ютері, так і усно тощо. Важлива методична особливість згаданих завдань: вони призначені не для закріплення прослуханого теоретичного матеріалу, а

для активного здобуття нових знань, навичок, набуття розуміння завдяки аналізу, пошуку та опрацюванню інформації.

Завдання № 2

У середовищі Python створи вікно шириною 400 пікселів та висотою 300 пікселів. У цьому вікні додай код створення та відображення кнопки з написом «Привітання». По горизонталі її потрібно розташувати по центру вікна. По осі Y — на відстані 100 від верхнього краю. Розміри кнопки — 100x50.

Джерелом потрібної інформації може бути як Інтернет, так і цей же підручник, де всі відповіді на питання, що задаються в завданнях, наведено в рубриці «Запитання-відповіді», розташованій у кожному параграфі після завдань.

ЗАПИТАННЯ-ВІДПОВІДІ

Як створити об'єкт вікна програми?

Конструктор вікна — це функція Tk(). Ось код, який створює об'єкт вікна програми і присвоює його змінній x:

```
x=Tk()
```

Завершує параграф рубрика «Перевір себе», у якій також наведено кілька запитань/завдань, призначених для закріплення матеріалу уроку, і класифікованих згідно когнітивних рівнів піраміди Блума. Залежно від резерву часу, завдання цієї рубрики можуть бути розв'язані або безпосередньо на уроці, або у вигляді домашнього завдання.

ПЕРЕВІР СЕБЕ

ЗНАННЯ — АНАЛІЗ — СТВОРЕННЯ — ВЛАСНІ ДУМКИ

1. Як називається конструктор текстового поля?
2. Яким методом створюється вікно заданих розмірів?
3. Як отримати дані, введені в текстове поле?
4. Де розміщується початок координат у вікні, створеному за допомогою модуля tkinter?
5. Для чого призначено параметр `sep` у команді `print`?
6. Проаналізуй чотири фрагменти коду:

Крім паперового підручника, базовим засобом навчання за модельною програмою є також інтерактивний онлайн-підручник «ІТ-книга», розміщений за адресою <https://itknyga.com.ua/>. Тематичне планування для цього підручника наведено в меню «Планування», а власне підручник – в меню «7–8» цього сайту.

Зміст модельної навчальної програми та паперового підручника О.В. Коршунової, І.О. Завадського розраховано на вивчення інформатики в обсязі 3 години на тиждень. Водночас, через винесення на домашнє опрацювання матеріалу рубрики «Перевір себе» з параграфів паперового підручника та

варіювання обсягів видів навчальної діяльності, зазначених у третьому стовпці навчальної програми, вимоги навчальної програми можна виконати і з меншою кількістю годин на тиждень.

Оцінювання результатів навчальної діяльності

Оцінювання в 5–8 класах відбувається згідно з рекомендаціями, затвердженими наказом МОН № 1093 від 02.08.2024 (<https://mon.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-rekomendatsii-shchodo-otsiniuvannia-rezultativ-navchannia>). Основними видами оцінювання результатів навчання учнів є формувальне, підсумкове та державна підсумкова атестація. Формувальне оцінювання спрямоване на відстеження динаміки навчального поступу учнів, визначення їхніх навчальних потреб і скерування освітнього процесу на підвищення ефективності навчання з урахуванням встановлених результатів навчання. Підсумкове оцінювання показує результат навчання та розвитку. За вибором закладу оцінювання може здійснюватися за 12-бальною системою оцінювання, визначеною законодавством, або за власною шкалою. За умови використання власної шкали заклад має визначити правила переведення загальної оцінки результатів навчання семестрового та річного оцінювання до системи, визначеної законодавством.

Для визначення оцінки за 12-бальною шкалою застосовують загальні та галузеві критерії оцінювання, наведені в рекомендаціях, затверджених наказом МОН № 1093 від 02.08.2024.

Система оцінювання результатів навчання з інформатики повинна охоплювати чотири ключові аспекти: теоретичні знання, практичні уміння, технічні навички та етичне ставлення, що відповідають чотирьом групам результатів.

Група результатів 1. Працює з інформацією, даними, моделями (теоретичні знання). Оцінювання першої групи результатів навчання спрямоване на перевірку розуміння учнями/ученицями впливу інформаційних технологій на власне життя, суспільство й навколишній світ; вмінь ефективно працювати з інформацією; оцінювати достовірність інформації, що надходить із різних джерел; будувати інформаційні моделі реальних об'єктів, явищ і процесів для кращого їх розуміння. Для перевірки розуміння та оцінки інформації можна використовувати тести, опитування, дискусії, інформатичні міні-твори щодо застосування цифрових технологій для вирішення життєвих ситуацій.

Група результатів 2. Створює інформаційні продукти (практичні уміння). Під час оцінювання другої групи результатів навчання вчитель перевіряє вміння учнів і учениць розробляти та реалізовувати алгоритми, створювати і налагоджувати програмні проекти; розробляти модульні проекти; створювати та опрацьовувати інформаційні продукти з використанням даних різних типів, а також навички щодо співпраці в команді для створення інформаційного продукту. Для цього учень/учениця може використовувати різноманітні вправи, тестові завдання, практичні роботи, групові та індивідуальні проекти, компетентнісні завдання. Для оцінювання різних аспектів групової та індивідуальної діяльності учнів при створенні інформаційних продуктів

доцільним є застосування взаємооцінювання та самооцінювання. Це сприяє розвитку рефлексії, критичного мислення та здатності до самоаналізу.

Група результатів 3. Працює в цифровому середовищі (технічні навички). У третій групі результатів навчання вчителем оцінюється усвідомлене використання інформаційних і комунікаційних технологій та цифрових пристроїв для доступу до інформації, спілкування та співпраці як творця та/або споживача, а саме як учні та учениці використовують широкий спектр цифрових пристроїв, організовують власне інформаційне середовище, використовують комунікаційні технології та мережі для власного розвитку, спілкування й співпраці. Тобто під час оцінювання діяльності учнів і учениць слід враховувати не лише зміст виконаних завдань, а й сам процес виконання. Для оцінювання цих вмінь вчитель може використовувати оцінювання за рубриками із відповідними критеріями, аналізувати дії учнів у цифровому середовищі (чи обирають доцільні інструменти, як працюють у команді онлайн), опитувальники та рефлексивні анкети, проекти та компетентнісні завдання, що передбачають спільну онлайн роботу учнів і учениць, онлайн-дискусії, обговорення тощо.

Група результатів 4. Безпечно та відповідально працює з інформаційними технологіями (етичне ставлення). Оцінювання четвертої групи результатів навчання спрямоване на перевірку сформованих ставлень учнів і учениць до етичної та безпечної взаємодії в цифровому просторі, дотримання правил цифрової етики та правових норм під час використання цифрових технологій і ресурсів, усвідомлення позитивних і негативних наслідків поширення цифрових технологій та їхнього впливу на навколишнє середовище, суспільство та особистість. Для перевірки сформованості відповідних ставлень вчитель може використовувати опитування, дискусії, мінідослідження, творчі есе, роздуми, індивідуальні та групові проекти відповідної тематики, рефлексивні анкети та аналіз кейсів тощо.

Поточні оцінки, виставлені протягом семестру, мають відповідати певним групами результатів. За кожною групою результатів протягом семестру має бути виставлено не менше двох оцінок. Підсумкове семестрове оцінювання також проводиться за групами результатів. Семестрова оцінка за кожною групою результатів повинна визначатися на основі лише тих поточних оцінок, що відповідають цій групі. Узагальнена семестрова оцінка не виставляється. За рік виставляють як підсумкові оцінки за групами результатів, так і узагальнену річну оцінку з інформатики з урахуванням важливості окремих груп результатів у змісті навчання протягом кожного із семестрів, а також динаміки навчального поступу учнів.

Поточне (формувальне) оцінювання в ІТ-книзі здійснюється автоматично, а в разі роботи з паперовим підручником схему оцінювання добирає вчитель. Зокрема, можна виставляти оцінки за роботу на кожному уроці; за опрацювання кожного параграфа підручника; дві оцінки за кожен параграф підручника: за виконання завдань основної частини та завдань рубрики «Перевір себе» тощо. Електронну таблицю для обчислення підсумкових оцінок за групами результатів

на основі звичайних 12-бальних оцінок за окремі види навчальної діяльності для 8 класу буде розміщено на сторінці <https://itknyga.com.ua/нуш/> у розділі «7–9 класи\Оцінювання».

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

щодо викладання навчального предмета «Технології» у закладах загальної середньої освіти у 2025/2026 навчальному році

В. І. Туташинський

завідувач відділу технологічної освіти, к. п. н.

У час найскладніших випробувань для нашої країни особливого значення набувають розвиток і реалізація техніко-технологічного творчого потенціалу, що впливає на зростання конкурентоздатності та зміцнення обороноздатності. Такий творчий потенціал особистості формується, підвищується і реалізується в процесі здобуття технологічної освіти.

У процесі технологічної освіти формується критичне та технічне мислення, готовність до зміни навколишнього природного середовища без заподіяння йому шкоди засобами сучасних технологій і дизайну, здатність до підприємливості та інноваційної діяльності, партнерської взаємодії, використання техніки і технологій для задоволення власних потреб, культурного та національного самовираження.

Загальноосвітній навчальний предмет «Технології», що поступово впроваджується в гімназіях України, формує якості, характерні для людини, здатної створювати матеріальні та культурні цінності, забезпечує технологічну підготовку здобувачів базової середньої освіти у процесі проектно-технологічної діяльності.

У 2025/2026 навчальному році предмет «Технології» вивчатиметься в 5-8 класах гімназій і 9-х класах експериментальних навчальних закладів та закладів, що проводять апробацію нових підручників і нового навчально-методичного забезпечення.

На початку навчального року рекомендуємо виявити рівень опанування навчального матеріалу, яким учні й учениці оволодівали в умовах воєнного часу при офлайн-навчанні чи з використанням технологій дистанційного навчання, для визначення необхідності організації традиційного повторення вивченого матеріалу та запровадження коригувального навчання. Для цього доцільно використати тестові завдання, провести практичні роботи з реалізації проектів і виконання відповідних технологій обробки матеріалів, усні співбесіди, опитування, що дозволить вчасно скорегувати прогалини в засвоєнні навчального матеріалу. Проведення такої роботи має прогностичний характер щодо рівня

сформованості ключових та предметних компетентностей і, відповідно, подальшого планування роботи вчителями.

Відповідно до результатів, учителю / вчительці варто спланувати колективну або індивідуальну роботу щодо актуалізації змісту окремих тем, систематизації знань та закріплення вмінь, практичного їх використання з урахуванням місцевих умов.

Ефективне навчання технологій потребує створення такого освітнього середовища навчання, яке передбачає модернізацію навчально-матеріальної бази, вихід за межі навчальної майстерні, класу, інтеграцію навчання: узгодження потреб й інтересів учнівства, закладу освіти, місцевої громади; дотримання родинного, шкільного, народного, державного календарів; відвідування місцевих музеїв, виставок тощо; проведення майстер-класів, ярмарок, виставок, зокрема й віртуальних; перенесення навчання технологій у міжгалузеві, загальношкільні, міжшкільні, громадські, міждержавні проєкти; залучення до освітнього процесу батьків, народних майстрів, фахівців у галузі дизайну й технологій, місцевих підприємців тощо. При цьому в центрі змодельованого освітнього середовища має бути учень / учениця. Саме за їх участі та з урахуванням їх інтересів і здібностей варто конструювати всі складники освітнього процесу, максимально гнучко добирати зміст, методи і форми організації навчання – як під час уроків з технологій, так і за межами класно-урочної системи.

Ураховуючи реалії воєнного стану в Україні, зміст навчання з навчального предмета «Технології» в гімназіях має не тільки забезпечувати досягнення результатів навчання, визначених Державним стандартом базової середньої освіти, а й сприяти розумінню ролі сучасних технологій у створенні технологічної переваги над ворогом, зміцненні національної безпеки, відновленні економіки та відбудові країни.

Зміст проєктно-технологічної діяльності з технологій необхідно усе більше пов'язувати з вирішенням найважливіших проблем (збереження життя, ощадливе використання енергії, матеріалів та інших ресурсів, розвиток «зеленої» економіки, застосування штучного інтелекту, цифрових та інших сучасних технологій).

Виконання учнями завдань за зразком, шаблоном, готовим креслеником, інструкцією чи вже розробленою технологічною карткою не може вважатися творчою проєктною діяльністю. У процесі вивчення предмета «Технології» учні мають не копіювати вже створені вироби, а творчо ставитись до праці. Необхідно, щоб у процесі проєктно-технологічної діяльності учні й учениці здобували життєво важливі компетентності, збагачувати власний досвід, критично мислили, розвивалися як творча особистість.

Як показують результати педагогічних досліджень щодо реалізації змісту технологічної освіти, під час базового предметного циклу навчання необхідно приділити більше уваги розвитку технічного (понятійно-образно-дійового) мислення учнівства в процесі засвоєння пошуку ідей, вивчення графічної грамоти, засобів праці, основ техніки і технологій та реалізації проєктів з

використанням найпоширеніших матеріалів, набуття досвіду здійснення технологічної діяльності та самозарадності в побуті.

Вивчення засобів праці, матеріалів і технологій має здійснюватися системно:

- від найпростіших ручних інструментів до механізованих і автоматизованих знарядь та роботизованих систем;
- від дослідження властивостей і використання природних матеріалів до застосування синтетичних матеріалів у процесі проєктно-технологічної діяльності.

У 8-х класах зміст навчання з технологій має передбачати читання і виконання технічних креслеників та інших графічних зображень об'ємних предметів, моделювання та конструювання об'єктів техніки з використанням методів аналогії, комбінаторних дій, методів розв'язування винахідницьких задач.

Доцільно запропонувати восьмикласникам таку тематику колективних та індивідуальних проєктів, у яких вони можуть проявити свої інтереси до техніки і технологій, розвивати технічну творчість. Важливо ознайомлювати учнів і учениць з моделюванням, конструюванням дронів та іншої техніки, технологічними інноваціями, створювати нові можливості реалізації STEM та STEAM проєктів.

У процесі проєктно-технологічної діяльності необхідно звернути увагу на впровадження стандартів ISO, що сприятиме уніфікації графічної складової та забезпечить підготовку до складання технічної документації відповідно до міжнародних вимог.

Новий зміст технологічної освіти, що насамперед відображається в результатах навчання, має сприяти формуванню особистостей з інноваційним типом мислення, патріотів України, що бережуть рідну природу, творчо ставляться до праці, розвивають та ефективно застосовують технології.

НОВАЦІЇ У НАВЧАННІ ІНТЕГРОВАНОГО КУРСУ «МИСТЕЦТВО» У 8 КЛАСІ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

О. Комаровська

завідувач відділу мистецької освіти, д.п.н., професор

1. Концепція Модельної навчальної програми «Мистецтво. Інтегрований курс. 7-9 класи» і підручників.
2. Особливості роботи з підручником. Види учнівської діяльності.
 - 2.1. Логіка побудови підручника. Реалізація інтегративного підходу до навчального змісту. Інформативно-пізнавальний контекст.
 - 2.2. Організація художньої комунікації.
 - 2.3. Художньо-творча діяльність як основа компетентнісного пізнання мистецтва.
3. Робота з електронним додатком. Імерсійні прийоми залучення до пізнання мистецтва.

4. Україноцентричний вектор організації художнього пізнання як стрижень формування особистості на уроках мистецтва.

1. Концепція Модельної навчальної програми «Мистецтво. Інтегрований курс. 7-9 класи» і підручників

Мистецтво як навчальна дисципліна відіграє важливу світоглядну роль у формуванні особистості. Передусім це відбувається тому, що художнє пізнання спирається на пробудження і поглиблення емоційної сфери учнівства в комплексі із осмисленням як творів, так і власних емоцій та вражень від творів і мистецької діяльності. Разом це складає основу для утворення особистісних мистецьких цінностей і далі – вдосконалення і збагачення компетентнісної сфери як комплексу взаємопов'язаних мистецьких і ключових життєвих компетентностей особистості через мистецтво. Конструювання і реалізація змісту курсу, застосування різноманітних пізнавальних завдань і видів мистецької діяльності підпорядковуються цій логіці.

Метою мистецької освітньої галузі Державним стандартом базової середньої освіти (ДСБСО) визначено цілісний розвиток успішної особистості в процесі освоєння мистецьких надбань людства; усвідомлення учнями й ученицями власної національної ідентичності в міжкультурній комунікації; формування компетентностей, необхідних для художньо-творчого самовираження; розкриття креативного потенціалу, залучення до культурних процесів в Україні.

Ключові компетентності, визначені в ДСБСО відповідно до Рекомендацій Європейського парламенту та Ради Європи, конкретизовані щодо мистецької галузі, як і всіх інших освітніх галузей, в *компетентнісний потенціал*, який має цілеспрямовано реалізуватися в процесі художнього пізнання.

Зазначимо, що *культурна компетентність* як одна із ключових життєвих компетентностей у цьому переліку, є стрижневою для мистецької освітньої галузі і по суті в контексті навчання мистецтва позиціонується як *інтегральна стосовно інших компетентностей*; підставою для цього є художньо-образна природа самого мистецтва.

Учителю мистецтва важливо враховувати: унікальність художньо-образної природи мистецтва і мистецької творчості полягає, зокрема, в тому, що твір мистецтва здатен утілювати *будь-яку* ідею, тему, сюжет, життєву ситуацію, навіть предмет або наукове знання тощо – в індивідуалізованому образному прочитанні і втіленні митцем і «перепрочитанні» реципієнтом. Тому увага до формування ключових компетентностей на уроках мистецтва й визначається цією специфікою галузі; а реалізація компетентнісного потенціалу відбувається в доцільних навчальних і творчих завданнях, опорою насамперед на художню емпатію як підґрунтя для здобуття знань із інших, позамистецьких, сфер.

Співробітники відділу мистецької освіти Інституту педагогіки НАПН України є співавторами Модельної навчальної програми «Мистецтво. 7-9 класи. (інтегрований курс)» (далі МНП) для закладів загальної середньої освіти (авт. колектив Івасюк О.М., Комаровська О.А., Власова В.Г., Гринишина Л.М.,

Кізілова Г.О., Лобова О.В., Назар Л.Й.) – однієї із рекомендованих Міністерством освіти і науки України. (https://drive.google.com/file/d/1IozJ5zruV_a8GZUkPiYG9uixEyoNjjT0/view).

Програма є логічним продовженням МНП для адаптаційного циклу базової середньої освіти «Мистецтво. 5-6 класи (інтегрований курс) для закладів загальної середньої освіти (авт. колектив О. М. Івасюк, О. А. Комаровська, Г. О. Кізілова, Н. А. Лемешева, О. В. Лобова, Л. Й. Назар, І. Ю. Чужина, О. А. Шулько).(<https://drive.google.com/file/d/1Prhqq11XDJri4ZtXANe2Za59HUoyMhFo/view>).

Концептуальна ідея обох МНП (5-6 та 7-9), які становлять цілісність, – світоглядна динаміка навчального змісту як його інтегратор: у центрі уваги не стільки навчальний зміст, який належить освоїти, скільки *особистість, яка пізнає мистецтво, світ і себе через твори та власну мистецьку діяльність*. З цього випливає логіка визначення тематизму всієї програми (у наступності обох МНП):

- 5 клас, тема навчального року «Мистецтво навколо нас»: у центрі уваги – набуття учнівством пріоритетно емпіричного та практичного досвіду у сфері різних видів мистецтва та їхніх мовних засобів, на основі якого формуються ціннісне ставлення і знання;

- 6 клас, тема навчального року «Життя крізь призму бачення мистецтва»: акцент на діяльнісно-практичному опануванні учнівством жанрового спектру творів у різних видах мистецтва й поглиблення потреби «бачити за творами» різноманіття життєвих явищ, ситуацій, людських взаємин, національних традицій тощо;

- 7 клас, тема навчального року «Особистість у мистецтві»: на підґрунті узагальнення вивченого відбувається активне подальше накопичення емпіричного естетичного досвіду сприймання творів і практичної мистецької діяльності та розвиток здатності й умінь художньої комунікації; тобто 7 клас – це пропедевтика навчання у 8 і 9 класах, де учнівство на основі здобутого досвіду, зокрема й накопиченого багажу естетичних вражень, занурюється в художні стилі; у 7 класі в цілому завершується елементарне ознайомлення із видами мистецтв і їхніми виразовими засобами, основними жанрами, мистецтвом народним і професійним та взаємодією між ними тощо;

- 8 клас, тема навчального року «Мистецьке минуле людства очима сучасної людини»: на підставі накопиченого емпіричного багажу вражень, уявлень і знань відбувається перехід учнівського пізнання до освоєння більш складної, *інтегральної*, мистецької категорії – стильової художньої палітри від витоків до кінця XIX століття; з 8-класу учнівство починає пізнавати мистецтво крізь призму художніх стилів і напрямів, їхніх особливостей у творах різних видів мистецтва – музичного, образотворчого, мистецтва архітектури, сценічних, екранних мистецтв тощо, що матиме продовження і в 9 класі; посилюється увага до самостійної пошукової діяльності, зростає вагомість розвитку міжособистісної емпатії як здатності розуміти «іншого» в мистецтві минулого;

- 9 клас, тема навчального року «Буття людини в новаторських пошуках сучасного мистецтва»: учні й учениці продовжують занурюватися в стильову палітру мистецтва; навчальний матеріал охоплює період XX століття; триває

залучення до самостійної пошукової діяльності, вдосконалюються уміння оцінювання мистецьких явищ, критичного погляду на них.

Однак, зауважимо: курс «Мистецтво» у 8 і 9 класах не є курсом історії мистецтва чи художньої культури, хоча навчальний тематизм і орієнтується на хронологічну логіку подачі; передусім йдеться про ознайомлення учнів/учениць із світовідчуттям людини в різні часи, що зумовлює різні способи художнього висловлювання; акцент має ставитися на подальшому збагаченні естетичного досвіду учнів/учениць у сприйнятті та інтерпретації мистецького різноманіття; підґрунтям для цього розглядається цілеспрямована організація різнопланової художньої комунікації і мистецької діяльності.

За зазначеною МНП створено підручники «Мистецтво. Інтегрований курс» для 7 класу (авторки О. Комаровська, В. Власова, І. Руденко) та «Мистецтво. Інтегрований курс» для 8 класу (авторки О. Комаровська, С. Ничкало, В. Власова).

Окреслений світоглядний підхід до визначення змісту курсу детермінував вихідні принципи, яких дотримувалися авторки в конструюванні його логіки в підручниках, а саме це:

- акцент на *ціннісне ставлення* до мистецьких творів та явищ; пам'ятаємо, що жодну компетентність не сформуєш поза ціннісними орієнтаціями; водночас цінності вибудовуються на емоціях і їхньому осмисленні: на це наскрізно спрямований методичний апарат підручників, практично-творчі завдання; художньо-комунікаційні прийоми тощо;
- *діалогічність* у пізнанні мистецтва, яка встановлюється пріоритетно у практично-творчому опануванні змісту, дискусіях; учнівство націлюється й на самопізнання через осмислення впливу творів і мистецької творчості на себе;
- «вихід за межі» мистецтва; зокрема у 8 класі – за межі тієї історико-стильової доби, яка пізнається відповідно до МНП; обов'язково в уявленнях учнів/учениць встановлюються паралелі із сучасним життям і мистецькими уподобаннями самих школярів; це важливо для наближення до сучасного учнівського світосприйняття того художнього матеріалу, який є досить віддаленим у часі і просторі;
- *україноцентризм* побудови змісту підручника як стрижневий принцип пізнання мистецтва. Дотримуватись цього принципу у 8 класі непросто у порівнянні із попередніми роками навчання: адже занурення в художні стилі має не лише конкретні хронологічні межі, а й традиції висвітлення, зорієнтовані переважно на країни Західної Європи. Проте це вкрай важливо, особливо в теперішніх українських воєнних реаліях – для виховання патріотичної особистості, утвердження в учнівства національної ідентичності, гордості за здобутки своєї культури, вписаної у світовий художній контекст; зрештою для нівелювання комплексу культурної меншовартості, який століттями вкорінювався у свідомість українського народу.

У теперішніх воєнних реаліях життя українського суспільства зростають і ризики психологічних трав у дітей. Мистецька діяльність – один із найдієвіших засобів самопізнання, а отже попередження переддепресивних станів і водночас – засіб самозарадності й формування життєвої стійкості, оскільки твори мистецтва

несуть потужний емоційний заряд. Саме тому важливо під час опанування змісту курсу зосереджувати увагу на умінні учнів/учениць «дослуховуватися» до власних вражень та емоцій від творів, проговорювати та ідентифікувати їх, коригувати впливи творів на себе.

При пізнанні мистецьких феноменів, обранні способів комунікації і творчої діяльності вчителю важливо пам'ятати про націлювання учнівства на позитивну життєву перспективу і позитивний образ майбутньої України через художню рефлексію.

2. Особливості роботи з підручником. Види учнівської діяльності.

2.1. Логіка побудови підручника. Реалізація інтегративного підходу до навчального змісту. Інформативно-пізнавальний контекст.

Підручник побудований за принципом *тематичної інтеграції* між образотворчим і музичним блоками навчального змісту. Навчальний матеріал організовано в такий спосіб, що викладати інтегрований курс можуть як один учитель, котрий володіє для цього відповідною мистецькою підготовкою, так і два вчителі – образотворчого мистецтва і музичного мистецтва, які узгоджують планування уроків відповідно до ідеї інтеграції в змісті МНП.

Навчальний тематичний зміст подається за алгоритмом тематичних кластерів із розподілом за парами параграфів всередині кожного кластеру: образотворче мистецтво – музичне мистецтво із дотриманням тематичної єдності між ними. У зміст цих параграфів (уроків), переважно «музичних», інкрустується матеріал з інших видів мистецтва, який у МНП позначений як «синтетична лінія».

Кожен тематичний кластер опановується один місяць і містить 4 параграфи: по дві пари «образотворче мистецтво – музичне мистецтво», що зручно для учителів і структурує сприйняття матеріалу учнівством.

Крім того, подача матеріалу зорієнтована на досягнення основних груп результатів навчання: 1) пізнання мистецтва, художнє мислення; 2) художньо-творча діяльність, мистецька комунікація; 3) емоційний досвід, художньо-естетичне ставлення, що спрощує для вчителя планування уроків і орієнтування під час оцінювання.

Оскільки на вивчення курсу у 8 класі відведено 35 годин (1 година на тиждень), то в разі, якщо предмет викладає один учитель або два вчителі, для реалізації інтегрованого навчання оптимально планувати уроки по чергово через тиждень: урок образотворчого мистецтва – відповідний урок з музичного мистецтва. Однак, можливим є й інші способи, на розсуд учителів та адміністрації закладу, наприклад, посеместрово, якщо курс викладають два вчителі. У такому разі бажано розпочинати освітній процес у 8 класі з опанування в першому семестрі образотворчої лінії, але далі, в другому семестрі, вчителю музичного мистецтва обов'язково слід апелювати до набутого досвіду, спиратися на асоціативні зв'язки, актуалізуючи пам'ять учнів та учениць.

Ще раз звернімо увагу на тему навчального року 8 класу: «Мистецьке минуле людства очима сучасної людини».

Розпочинається опанування матеріалу із мандрівки восьмикласників і восьмикласниць в давні цивілізації і «входження в образ» людини того часу (перший кластер «Погляд на світ крізь призму давніх цивілізацій»). Далі учнівство занурюється в «Мистецьку картину життя очима античної людини» (другий кластер; ототожнюємо себе із античною особистістю і дивуємось її універсалізму). У наступних кластерах восьмикласникам і восьмикласницям пропонується увійти в образ і спробувати зрозуміти, чим жили люди в добу Середньовіччя і чи справді ця доба була похмурою, як загальноприйнято вважається (кластер «Чи справді Середньовіччя похмуре?»); розібратися, які відкриття відбувалися за доби Ренесансу і як це відбилося саме на мистецькій картині світу й чому ми знову говоримо про універсалізм особистості митця цієї доби (кластер «Ренесансна людина: хто вона?»); чим відрізнялося світовідчуття представників бароко і класицизму (кластери «Від бароко до рококо» і «Взірцевий класицизм»), про що мріяли романтики і чи здійснювалися їхні мрії (кластер «Міфи і мрії романтизму») і як це позначилося на мові і жанровому спектрі мистецтва, що таке правдиве зображення життя і чи обмежується воно лише одним історико-культурним періодом (кластер «Реалістичний погляд на світ»), як змінили світ імпресіоністи (кластер «Миттєвість вражень у художніх образах»). Крім зазначеної тематичної інтеграції між параграфами однієї «пари», інтегративні зв'язки встановлюються також і всередині змісту кожного параграфу; *наприклад, вивчаючи тему з античного театру, поряд із особливостями акторської гри, декламації, музики, танцювальної складової, костюмів і гриму (масок), апелюємо до знань учнівства з античної архітектури: аналізуємо облаштування театральної споруди, її акустику, конструювання сценічного обладнання тощо. На реалізацію інтегративного підходу спрямовані й запропоновані у підручнику спільні мистецькі проекти й дослідницькі завдання, котрі об'єднують уроки образотворчого і музичного мистецтва. Важливим інструментом інтеграції є міжчасові арки «стародавнє-сучасне» у межах матеріалу кожного параграфу, що дає можливість розширити жанровий діапазон пізнання мистецтва (зокрема, за рахунок використання прикладів із екранних мистецтв), наблизити його до розуміння сучасними учнями/ученицями. Наприклад, вивчаючи музику доби Середньовіччя, прокладаємо вектор в українське мистецтво XX і XXI століття й дискутуємо, чому молитва «Аве Марія» є цікавою композиторам наступних епох і як саме вона ними трактується, обговорюємо віртуальний хоровий проект «Молитва за Україну» на основі «Аве Марія» сучасної української композиторки Інни Францескевич; або, вивчаючи мистецтво Ренесансу, переглядаємо фрагменти німецького фільму «Палестрина-князь музики» (реж. Георг Брінтруп, 2009) і доходимо висновку про те, наскільки його музика актуальна у XXI столітті; вивчаємо дзвонарське мистецтво Русі - і міркуємо про образні підтексти і смисли дзвонів у фільмі «Захар Беркут» (реж. Л. Осика); говоримо про ратну музику Русі – і поринаємо в атмосферу пригодницького фільму «Сторожова застава» або переглядаємо кліп гурту «Хорєя козацька» із відтвореним автентичного співу воїнів XII-XIII століття «З нами Бог», емоційно проживаємо його сучасні підтексти боротьби України проти російського агресора. Інтеграція послідовно встановлюється також з іншими дисциплінами, що принципово для реалізації компетентнісного потенціалу відповідно до вимог ДСБСО, концептуальних ідей Нової української школи: це історія, література, фізика (зокрема,*

оптика, акустика), техніка і винахідництво, математика, біологія, археологія, географія, здоров'я тощо. Таке інтегрування є системним, на що слід звернути увагу вчителю мистецтва: воно представлене і в текстах (інформативній складовій підручника), і у практично-творчих завданнях, у доборі творів для сприймання та інтерпретації, у запитаннях для дискусій.

Зауважимо, що авторки підручника не дають визначення поняттю «художній стиль» на початку підручника, а націлюють учнів/учениць на те, що наприкінці навчального року вони зможуть самотійно пояснити, що таке «стиль у мистецтві» за допомогою пошуку відповідей на запитання по тексту. Саме тому вчителю варто наскрізно проводити цю ідею поступового усвідомлення феномену через виявлення характерної специфіки творів, запропонованих у кожному кластері.

2.2. Організація художньої комунікації.

Діалогічна природа творення художнього образу детермінує той факт, що пізнання мистецтва завжди відбувається у процесі багатопланової художньої комунікації: із творами, опосередковано із авторами через їхні твори (незалежно від періоду їхнього життя і творчості), суб'єктів пізнання між собою, а також, як уже зазначалося, через намагання зрозуміти вплив мистецтва на себе та інших. Безумовно, вчитель на уроках максимально використовує можливості такої комунікації. Цьому сприяє і підручник.

Звернімо увагу на конкретний підручник: його текстовий матеріал вибудовується за єдиним візуальним алгоритмом: учнівське око до нього «звикає», що оптимізує орієнтування в тексті і створює цілісне художнє оформлення навчальної книги також як витвору мистецтва. Текст насичений якісними і функціональними ілюстраціями, що важливо для підручника з мистецтва в принципі і надає вчителю можливості оптимізувати пізнавальний процес.

Разом із тим текстова інформація подається лаконічно і невеликими блоками, що дозволяє уникнути перевантаження інформативним матеріалом і зосередитися на емоційній складовій ознайомлення із мистецькими феноменами та можливостях обміну враженнями й думками. На початку кожного параграфу пропонуються запитання, призначення яких – «зачепити» увагу учнів та учениць, які шукатимуть відповіді на сторінках відповідного підрозділу або у процесі розгортання дискусій і самотійного пошуку, на що також рекомендовано звернути увагу вчителю.

Кожен тематичний кластер відкриває вступний текст, який орієнтує учнів та учениць у змісті кластеру, націлює на виконання певних практично-творчих завдань і пошукової роботи за темою; вступний текст містить QR-код для користування електронним додатком.

Рубрики, які використовуються в методичному апараті підручника і пронизують текст у формі запрошення читачів до діалогу, передбачають інтерактивне спілкування, що сприяє виробленню учнівством власного погляду, провокує розкриття креативного потенціалу.

Прийоми комунікації, які запропоновано в підручнику, організовано як 1) власне *художні* (з творами і митцями через твори в процесі сприймання за допомогою виконання завдань різних типів – на порівняння, пошук відповідей на запитання тощо), 2) *міжособистісні* «з приводу мистецтва» (дискусії, виконання колективних практично-творчих завдань/проектів тощо), 3) як запрошення до усвідомлення впливу певних творів і видів мистецької діяльності на себе і до використання їх у самокоригуванні емоцій.

Підручник комбінує можливості безпосередньої міжособистісної комунікації під час навчання офлайн і дистанційної з відповідними компенсаторними прийомами і завданнями, зокрема за допомогою цифрових інструментів (про які йтиметься далі).

2.3. Художньо-творча діяльність як основа компетентнісного пізнання мистецтва.

Стрижневим інструментом компетентнісного пізнання мистецтва є, в першу чергу, практично-творча діяльність: учні/учениці ефективно опановують стильове різноманіття мистецтва через особисте «торкання» його специфіки, яке враховує вікові запити восьмикласників/восьмикласниць, відштовхується від їхніх уподобань і зацікавленостей. Тому практично-творчі завдання є переважно орієнтованими на можливість використання в житті, повсякденні, спілкуванні, побуті, що важливо в підлітковому віці.

Зауважимо, що формування ключових компетентностей як цілісного комплексу на уроках мистецтва здійснюється планомірно, є важливим для утворення у свідомості цілісної художньої картини світу. Разом із тим, способи педагогічного впливу на компетентнісну сферу щоразу зумовлюються навчальним змістом і завданнями кожного уроку мистецтва, які конкретизує вчитель.

Учитель може охоплювати увагою весь спектр ключових компетентностей на кожному уроці або ж визначати домінантний вплив на певну ключову компетентність на певному уроці, що є більш доцільним й ефективним. Слід пам'ятати про уникнення «штучного» підходу до реалізації компетентнісного потенціалу, але водночас завчасно планувати такі впливи на компетентнісну сферу збалансовано.

У підручнику практично-творчі завдання сконцентровано в рубриці «Творча майстерня», яка містить різні типи таких завдань із варіантами різного ступеня складності і можливістю вибору відповідно до інтересів. До більш складних завдань додається пояснення або алгоритм виконання (рубрика «Скринька порад»).

Як приклад, одне із практично-творчих завдань на уроках образотворчої складової курсу під час ознайомлення із готичною архітектурою – розроблення ескізу вікна «Роза», характерного для готичних соборів, яке пропонується виконати за допомогою комп'ютерної програми Weave Silk із наслідуванням мотивів полум'яної готики та з конкретним сучасним призначенням готового результату (наприклад, для дитячого реабілітаційного центру); або ж пропонується виконати органайзери «Середньовічний замок» для канцелярського приладдя в

техніці паперопластики із використанням картонних упаковок, яке потім можливо використовувати в класі або вдома; або ж під час ознайомлення із мистецтвом Русі – виконати сувенір-підставку під чашку з підручних матеріалів за мотивами одного із фрескових орнаментів Софії Київської – також для практичного використання, подарунку тощо, чим, зокрема, привертається увага й до екологічної проблематики; вивчення теми з Античності пропонує розроблення ескізів фрескового розпису стін за мотивами давньоримської фрески з «Будинку фруктових дерев», які можна використати і в уявному проєкті розважального центру, і в оформленні конкретного приміщення (націленість на формування соціальних компетентностей) тощо.

Як ще один приклад, на уроках музичної і синтетичної лінії рубрика «Творча майстерня» пропонує під час вивчення теми з ренесансного мистецтва, підготувати театралізовану сценку, подібну до італійської комедії дель арте, на цікавий саме для сучасних восьмикласників сюжет, але із наслідуванням характерних прийомів акторської гри й амплу персонажів; або ж підготувати аудіовиставу за п'єсою Шекспіра із можливим розміщенням на шкільному сайті «на допомогу» іншим учням/ученицям. Під час вивчення теми з античного театру, одне із завдань пропонує влаштувати поетично-акторський батл декламації поезії із наслідуванням хору давньогрецької трагедії (наприклад, вірш М.Рильського «Плещуть на вогкому березі води...») або ж розігрування в стилі римських ателанів однієї з байок Езопа тощо.

Учитель/учителька може добирати інші або додаткові творчі завдання, але рекомендовано дотримуватися *принципу єдності їхньої образності і практичної функціональності*, що наближає «давнє» до «сучасного» розуміння старших підлітків.

Крім того, підручник насичений короткими завданнями і запитаннями, які вплетені в текст і спрямовані на залучення учнівства до дискусій, самостійної дослідницької діяльності «у вільний час», сприяючи кращому засвоєнню навчального матеріалу, на що вчителю варто звернути увагу (віртуальні екскурсії; запрошення до перегляду фрагментів художніх фільмів із аналізом виразових засобів відтворення атмосфери певної доби; порівняння, наприклад оригінального середньовічного духовного співу і використання його мелодій у комп'ютерних іграх; входження в роль представника певної професії минулого і сучасної, наприклад, танцмейстера доби Ренесансу або сучасного блогера чи журналіста, редактора на радіо тощо).

На уроках музичного мистецтва традиційно важливим різновидом художньо-творчої діяльності є *вокально-хорова робота*. Українці – співоча нація, а хоровий спів – давня народна традиція, закладена в ментальності. До того хоровий спів, як психолого-педагогічний інструмент єднання, якнайкраще сприяє емоційному розвитку; хоровий спів є й здоров'язберезувальним інструментом, впливаючи на покращення психологічних станів, дихання, постави.

Через пісенний матеріал саме в хоровому співі здійснюється ефективний безпосередній вплив на формування національної свідомості й патріотичних

почуттів; хорový спів створює емоційне підґрунтя для занурення в історичні контексти навчального змісту з подальшою рефлексією тощо.

Утім не секрет, що в підлітковому віці учнівство дуже прискіпливо ставиться до цього виду художньо-творчої діяльності, маючи власні уподобання в музиці. Тому добір пісенного матеріалу, який одночасно відповідає цілям освітнього процесу і зацікавленостям восьмикласників/восьмикласниць, – одне із найвідповідальніших завдань для уроків мистецтва. Крім того враховуємо, що дві години на місяць (вивчення однієї теми на уроках музичної складової курсу) – це недостатній обсяг часу на розучування пісні, формування співочих навичок, удосконалення виконавської інтерпретації тощо.

З огляду на зазначене, запропонований у підручнику пісенний матеріал – це:

1) народні пісні, які переважно «на слуху» і не потребують значного часу для розучування. Так, наприклад, «вхід» у навчальний рік пропонується з піснею «Зеленеє жито, зелене», що символізує нашу відкритість добру, але стійкість в опорі ворогу;

2) пісні сучасних композиторів і виконавців, гуртів акцентовано патріотичного змісту, які добре відомі учнівству, захоплюють емоційно, є суголосними теперішнім українським реаліям (Т. Житинський - Б. Мозолевський «Вітер скіфського степу»; «Київська Русь», музика Л. Остапенко, вірші В. Коваль; «Рядок з автобіографії» дуету «Тельнюк. Сестри» на вірші О. Забужко та інші);

3) пісні, які додатково розкривають навчальний зміст параграфу: (розучування фрагменту середньовічного гімну студентського братства – «Gaudeamus» («Радіймо»); «Побачити бароко», музика А. Олейнікової, вірші Л. Ратич; «Пісня про Мамая» Н. Май; «Ода до радості» Л. ван Бетховена на текст Ф. Шіллера в перекладі М. Лукаша; «Всякому городу нрав і права» М. Лисенка, текст Г. Сковороди та інші).

Розучування/повторення пісенного матеріалу рекомендовано супроводжувати аналізом виразових засобів відповідно до дидактичних завдань, про ще не слід забувати.

На сторінках підручника подаються тексти пісень і вказуються QR- коди – покликання на нотний матеріал в електронному інтерактивному додатку до підручника.

3. Робота з електронним додатком. Імерсійні прийоми залучення до пізнання мистецтва

Робота із підручником оптимізується завдяки інтерактивному електронному додатку на платформі I3ZI (<https://ua.izzi.digital/DOS/1278386/1278388.html>).

До того ж, враховуючи, що в умовах війни учні й учениці з багатьох регіонів України змушені навчатися дистанційно, учитель планує комунікацію із широким використанням цифрових ресурсів, які уможливають оволодіння всім спектром умінь і досягнення передбачених результатів навчання.

Матеріал електронного додатку складається із двох частин – методичної підтримки для вчителя і комплексу для учнівства.

Розділ для вчителя містить, крім відповідної МНП і електронного варіанту підручника, розгорнуте календарно-тематичне планування, презентації до кожного уроку, розробки уроків (інструктивні картки), нотні тексти пісень, які пропонуються до розучування восьмикласниками, а також відеопрезентацію підручника із методичними коментарями.

Як зазначалося, на вступних сторінках до кожного тематичного кластеру розміщено QR- коди, які скеровують до відповідного розділу додатку ІЗЗІ; або ж це можна здійснити за вказаним вище покликанням.

Матеріали електронного додатку відповідають змісту кожного уроку, однак не дублюють його. Частина матеріалів уточнює/розкриває зміст завдань, які є у підручнику. Проте значна частина доповнює і розширює навчальний зміст.

Завдання електронного додатку організовані за рубриками «Міркуємо», «Навчаємося», «Творча майстерня», «Музичний клас». В електронному додатку розміщені необхідні ресурси для сприймання та інтерпретації: аудіо і відеозаписи музичних, театральних творів, фрагменти кінофільмів, слайд-шоу творів образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва, світлини мистецтва архітектури; завдання для розвитку мистецьких здібностей; фонограми пісенних творів для прослуховування й розучування («мінусовки»); поради та поетапні світлини/відеоінструкції для виконання практично-творчих завдань із образотворчого мистецтва; різноманітні навчально-ігрові вправи (пазли, філворди тощо), зацікавлене виконання яких оптимізує осмислене опрацювання інформації й відпрацювання тих чи інших умінь, а також інтерактивні тестові завдання для самоперевірки тощо.

Завдання з усіх рубрик можуть використовуватися на будь-якому етапі уроку, що визначається вчителем, оскільки саме вчитель вибудовує художню драматургію уроку.

4. Україноцентричний вектор організації художнього пізнання як стрижень формування світогляду особистості на уроках мистецтва

Акцент на україноцентризмі як стрижні навчання мистецтва є не випадковим: мистецтво завжди було найсильнішим засобом впливу на національну свідомість; повномасштабна війна з російським агресором лише загострила потребу цілеспрямованого впливу на формування в учнівства українськості художнього мислення, спрямування цього впливу на виховання почуття гордості учнів/учениць за світовий рівень і унікальний шлях рідної культури, посилення усвідомленого бажання її захищати.

У підручнику передбачено алгоритм *паритетного* опанування українського мистецтва і зарубіжного мистецтва, які постають рівноцінними за обсягом змістовими складовими в кожному тематичному кластері.

Звернімо увагу: підручник розпочинається з мистецького матеріалу, який безпосередньо стосується давніх витоків нашої культури: це унікальні артефакти Мізинської стоянки і Трипілля. Учнівство має можливість імерсійного занурення в ті

часи завдяки електронному додатку (наприклад, «пограти» на інструментах найдавнішого у світі оркестру із кісток мамонта, знайденому під час археологічних розкопок у селі Мізин на Чернігівщині, та ін.). Завершити навчальний рік також пропонується виконанням інтегрованого мистецького проєкту з пізнання імпресіоністичних рис у творчості українських митців («Живопис, що звучить. Український звукопис»). У такий спосіб перекидається смислова арка «від українського до українського».

Рекомендуємо звернути увагу на наскрізний україноцентричний діалог у часі і просторі. Так, наприклад, у кластері «Від бароко до рококо», аналізуючи стильові особливості музики німецького генія Й. С. Баха, підкріплюємо враження сучасним живописом українського художника Зеновія Флінти «Мелодія Баха», декодуючи, зокрема, зображені на полотні атрибути; ознайомлюємося із концерто grosso як жанровим відкриттям європейського мистецтва тієї ж барокової доби і зіставляємо його з «Concerto Grosso з позитивом» нашого сучасника українця Євгена Петриченка (цикл інструментальних та вокальних творів на тексти В. Вакуленка, В. Амеліної, Р. Меліша, О. Козинця, Н. Косаревиць з доповненою реальністю – ілюстраціями графічного дизайнера Р. Мотька з використанням творів М. Примаченко, П. Райко, К. Білокур, графіті Banksy).

У кожному тематичному кластері є параграфи, в яких послідовно встановлюються змістові паралелі, котрими підкреслено національну специфіку українського мистецтва в різні стильові періоди поступу мистецтва європейського, що завжди було пов'язано з утвердженням національного духу «всупереч».

Такі паралелі спрямовані на формування ціннісного прийняття української музики, живопису, театру, архітектури тощо; вони дають можливість емоційно прожити значущість «свого» у світовому вимірі; відчути на тлі відмінностей свою унікальність і самобутність, зрештою, виховують почуття причетності до своєї культури як європейської.

STEM ЯК ПІДХІД ДО НАВЧАННЯ

М. Д. Тишковець

науковий співробітник відділу STEM-освіти

А. С. Кудра

аспірант

Як вказано у Методичних рекомендаціях щодо розвитку STEM-освіти в закладах загальної середньої та позашкільної освіти у 2025/2026 навчальному році (режим доступу: <https://imzo.gov.ua/>) *упровадження STEM-підходу спрямоване на підвищення якості освітнього процесу, забезпечення його відповідності європейським стандартам та оновлення змісту навчання з урахуванням новітніх наукових досягнень, технологічних інновацій та запитів сучасної економіки.*

Детальніше розглянемо що таке STEM-підхід, його сутнісні ознаки, схожість і відмінність із іншими дидактичними підходами та механізми упровадження *STEM-підходу* в закладах загальної середньої освіти на рівні базової середньої освіти.

До **нормативного забезпечення** реалізації STEM-освіти на рівні базової середньої освіти реалізація належать:

Типова освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти (режим доступу: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2024/09.08.2024/typova-osvitnya-prohrama-dlya-5-9-klasiv-zzso-1120-vid-09082024.pdf>),

розроблена науковцями відділу STEM-освіти Інституту педагогіки НАПН України освітня програма для 5-9 класів закладів загальної середньої освіти «Реалізація технології STEM-освіти в гімназії» (режим доступу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745292/1/TOP STEM.pdf>),

модельні навчальні програми курсу STEM для 5-6, 5-9, 7-9 класів закладів загальної середньої освіти (режим доступу: <https://mon.gov.ua/osvita-2/zagalna-serednya-osvita/osvitni-programi/modelni-navchalni-programi-dlya-5-9-klasiv-novoi-ukrainskoi-shkoli-zaprovadzhuyutsya-poetapno-z-2022-roku>).

Згідно цих нормативних документів здобуття STEM-освіти можна забезпечити через: вивчення окремого міжгалузевого інтегрованого курсу STEM, інтеграцію модулів STEM у навчальні предмети / інтегровані курси, які є складниками акроніму STEM (природничі предмети, математику, технології, інформатику). Заклад освіти може здійснювати комбінацію цих способів. Наприклад, в одних класах упроваджується окремий курс, в інших STEM-модулі або здійснювати перехід з однієї моделі на іншу при переході між циклами навчання. Наприклад, на адаптаційному циклі навчання викладати окремий курс в 5-6 класах, на предметному в 7-9 класах – за модулями STEM або впроваджувати в освітній процес STEM лише на одному із циклів навчання.

Заклади освіти також можуть на основі модельних навчальних програм, які отримали гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», розробляти навчальні програми зі STEM-інтегрованих курсів, що мають містити опис результатів навчання в обсязі не меншому, ніж передбачено Державним стандартом базової середньої освіти та / або відповідними модельними навчальними програмами. Такі навчальні програми затверджуються педагогічною радою закладу освіти.

На допомогу педагогічним працівникам розроблено навчально-методичне забезпечення. Зокрема співробітниками відділу Інституту педагогіки НАПН України розроблені такі посібники:

Методичні засади використання технологій STEM-освіти в гімназії: методичний посібник. [Електронне видання] / Рогоза В.В., Левченко Ф.Г. та ін. – К.: Педагогічна думка, 2025. – 198 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745291/>;

Підготовка вчителя до реалізації технологій STEM-освіти в гімназії: методичні рекомендації. [Електронне видання] / Левченко Ф.Г., Рогоза В.В. та ін. – К.: Педагогічна думка, 2025. – 69 с. <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/745290/>.

Важливо наголосити, що вказані нормативні та навчально-методичні документи не обмежують творчу ініціативу педагогічних працівників у процесі відбору та структурування змісту навчальних предметів / інтегрованих курсів відповідно до освітніх потреб здобувачів у контексті STEM-освіти. Це також стосується вибору педагогічних підходів навчання, що є визначальним чинником інноваційності.

Учительство завжди шукало нові підходи, які відходять від традиційного навчання, орієнтованого на лекції та запам'ятовування, і ставлять учня в центр навчального процесу. Такими підходами, зокрема, є пошуковий, дослідницький і проблемний підходи. STEM-підхід, який поєднує в собі елементи пошуку, розв'язання проблем та дослідницької діяльності для досягнення конкретного, практичного результату, по суті, є вершиною еволюції від пасивного до активного навчання.

Для добору дидактичних засобів реалізації STEM-підходу пропонуємо порівняльну таблицю.

Характеристика	Пошуковий підхід	Проблемний підхід	Дослідницький підхід	STEM-підхід
Основна дія	Знайти і систематизувати інформацію	Аналізувати проблему та шукати рішення	Провести експеримент	Розробити та створити продукт
Ключове вміння	Робота з джерелами	Критичне мислення	Науковий метод	Інженерне мислення
Мета	Здобути нові знання	Зрозуміти проблему	Перевірити гіпотезу	Розв'язати проблему
Кінцевий результат	Реферат, презентація	Обговорення, план дій	Звіт про експеримент	Працюючий прототип, модель
Інтеграція	Часткова	Може бути міжпредметною	Може бути міжпредметною	Обов'язкова та наскрізна

Пошуковий підхід

- **Суть:** Учень самостійно шукає інформацію для розв'язання поставленої задачі. Учитель створює проблемну ситуацію і скеровує учня, допомагаючи йому знайти правильний шлях.
- **Фокус:** Пошук, аналіз і систематизація інформації. Учень не просто отримує готові знання, а здобуває їх сам.
- **Приклад:** Учитель пропонує завдання: «З'ясуйте, які види рослин ростуть на території нашої школи». Учні самостійно шукають інформацію про місцеву флору в інтернеті, книгах, а потім узагальнюють і представляють її.

Проблемний підхід

- **Суть:** Навчання через розв'язання проблемних ситуацій. Учитель створює або пропонує реальну проблему, яка не має однозначного рішення. Учні самостійно аналізують ситуацію, висувають гіпотези та шукають шляхи її розв'язання.

- **Фокус:** Критичне мислення, логіка, прийняття рішень. Головне — не кінцевий результат, а сам процес пошуку рішення.
- **Приклад:** Учитель пропонує завдання: «В нашому місті забруднене озеро. Як ми можемо його очистити?». Учні обговорюють проблему, шукають різні варіанти (фільтри, запуск риб, екологічні акції) і обґрунтовують свій вибір.

Дослідницький підхід

- **Суть:** Учень виступає в ролі дослідника. Він не просто шукає інформацію, а формулює гіпотезу, проводить експеримент, збирає дані, аналізує їх і робить висновки, моделюючи науковий процес.
- **Фокус:** Експеримент, аналіз, верифікація гіпотез.
- **Приклад:** На основі проблемного завдання про забруднене озеро, учні вирішують перевірити, який природний матеріал найкраще очищає воду. Вони формулюють гіпотезу («Пісок краще очищує воду, ніж гравій»), проводять експеримент, збирають дані про якість води до і після фільтрації та роблять висновки.

STEM-підхід поєднує в собі елементи всіх попередніх підходів

- **Суть:** Інтеграція науки, технологій, інженерії та математики для розв'язання практичних завдань результатом якого є створення продукту або конкретного рішення.
- **Фокус:** Міждисциплінарність, практичне застосування знань, інженерне мислення, робота в команді.
- **Приклад:** Після дослідження способів очищення води (дослідницький підхід), учні переходять до створення проєкту: «Створити модель фільтра для очищення води з річки». Вони використовують знання з:
 - природничих наук (властивості матеріалів).
 - технологій (використання 3D-принтера для створення корпусу фільтра).
 - інженерії (проєктування та конструювання фільтра).
 - математики (розрахунок розмірів та об'єму).

В умовах нової української школи зберігаються вказані підходи, але перевагу має компетентнісний. Порівняємо **STEM-підхід** та **компетентнісний**.

Компетентнісний підхід виходить за рамки простих знань і вмінь, акцентуючи увагу на здатності застосовувати їх у реальних ситуаціях. **STEM-освіта** є ідеальним інструментом для цього, адже вона завжди орієнтована на розв'язання конкретних, практичних завдань. Учні не просто вивчають формули з фізики чи математики, а використовують їх для проєктування та створення, наприклад, розумного пристрою чи моделі.

І **компетентнісний підхід**, і **STEM** відходять від традиційної «предметної» моделі навчання. Вони стирають межі між дисциплінами, щоб показати, як знання з різних галузей (наука, технології, інженерія, математика) взаємопов'язані. У результаті, учні формують цілісну картину світу та розвивають міжпредметні компетентності.

Упровадження STEM-підходу, зокрема через виконання STEM-проектів допомагає розвивати ключові компетентності учнів та учениць, що є основою компетентнісного підходу.

Так у процесі виконання STEM-проектів різних типів формуються і розвиваються такі ключові компетентності.

Уміння володіти державною мовою. Учні працюють з українськомовними науково-популярними джерелами та підручниками, пишуть звіти, складають презентації та описують хід своєї роботи. Обговорюють ідеї в команді, виступають із захистом свого проекту перед аудиторією.

Математична компетентність. Учні створюють математичні моделі явищ, будують графіки та діаграми для візуалізації результатів, виконують обчислення, обробляють експериментальні дані та роблять висновки на основі статистичного аналізу.

Компетентність в галузі природничих наук, техніки та технологій. Учні ставлять гіпотези, проводять експерименти, збирають і аналізують дані. Проектують, конструюють та тестують прототипи, розв'язуючи технічні завдання. Опановують роботу з різноманітним обладнанням: від вимірювальних приладів до 3D-принтерів та мікроконтролерів.

Інформаційно-комунікаційна (цифрова) компетентність. Учні пишуть код для керування роботом або створення мобільного додатку. Використовують спеціалізовані програми для 3D-моделювання, симуляції, аналізу даних. Опановують навички ефективного пошуку та відбору інформації в інтернеті.

Екологічна компетентність. Учні аналізують вплив свого проекту на довкілля та шукають екологічно відповідальні рішення. Розробляють проекти, які сприяють економії ресурсів, переробці відходів або використанню відновлюваної енергії.

Соціальні та громадянські компетентності: Учні працюють у командах, вчаться домовлятися, розподіляти ролі та брати на себе відповідальність.

Ініціативність та підприємливість: STEM заохочує учнів до пошуку нових ідей, їх реалізації та представлення своїх «стартапів».

Уміння вчитися протягом життя: Проектна діяльність стимулює учнів до самостійного пошуку інформації та постійного самовдосконалення.

Таким чином **STEM як підхід** до навчання інтегрує в собі методи і прийоми навчання, які є основою пошукового, проблемного та дослідницького підходів. Цей підхід є засобом реалізації іншого підходу – компетентнісного. Його особливістю є те, що він у першу чергу міждисциплінарний – об'єднує математичну, природничі і технічні науки для розуміння складних явищ. Центральним елементом STEM-підходу є практичне завдання або проблема, яку учні мають розв'язати. Учні не просто вивчають теорію, а одразу застосовують її на практиці: проводять дослідження, проектують, тестують, вдосконалюють свій винахід, або апробують запропоноване рішення. STEM-підхід вчить учнів мислити як інженери, тобто залучає їх до процесу проектування. Проектна діяльність є провідною для STEM-підходу. STEM-проекти часто виконуються в

командах, що сприяє розвитку таких навичок, як: комунікація (учні вчаться обговорювати ідеї), критичне мислення (аналізують інформацію та приймають рішення), креативність (шукають нестандартні розв'язання), командна робота (розподіляють ролі та працюють разом).

STEM-освіта готує учнів до реального життя та майбутньої професії, де вміння комплексно мислити, співпрацювати та розв'язувати проблеми цінується значно більше, ніж просто знання окремих дисциплін.

Оскільки провідним видом діяльності для STEM-підходу є проєктний, який може реалізовуватись на уроках предметів усіх освітніх галузей, ще раз надаємо перелік типів проєктів та особливості їх проведення

1. Інформаційні проєкти

Мета: зібрати, систематизувати та представити інформацію з певної теми.

Рекомендації до проведення:

Джерела інформації: Навчіть учнів користуватися різними джерелами — книги, енциклопедії, наукові статті, надійні інтернет-ресурси. Зверніть увагу на важливість перевірки фактів.

Систематизація: Допоможіть учням структурувати зібраний матеріал. Можна використовувати ментальні карти, таблиці, схеми. Це навчить їх виділяти головне та встановлювати логічні зв'язки.

Форма презентації: Запропонуйте різні формати представлення інформації: презентація в PowerPoint, створення буклету, стінгазети, інфографіки або навіть короткого відеоролика.

2. Дослідницькі проєкти

Мета: вивчити певну проблему, провести експеримент, зібрати дані та зробити висновки.

Рекомендації до проведення:

Гіпотеза: Навчіть учнів формулювати гіпотезу — припущення, яке вони будуть перевіряти.

Експеримент: Допоможіть розробити план експерименту. Важливо, щоб він був контрольованим (наявність контрольної групи) і повторюваним.

Збір та аналіз даних: Учні мають фіксувати результати, наприклад, у щоденнику спостережень, таблицях чи графіках. На цьому етапі можна залучити знання з математики та статистики.

Висновки: Навчіть робити висновки на основі отриманих даних. Важливо, щоб висновки стверджували або спростовували гіпотезу.

3. Пошукові проєкти

Мета: знайти та систематизувати інформацію, пов'язану з певною подією, людиною, явищем. Часто це стосується історії, культури або географії.

Рекомендації до проведення:

Джерела пошуку: Підкажіть, де можна шукати інформацію. Це можуть бути архіви, музеї, бібліотеки, місцеві краєзнавчі центри, а також інтерв'ю з очевидцями або старшими людьми.

Етика пошуку: Навчіть учнів коректно працювати з людьми, брати інтерв'ю, поважати чужу думку та історію.

Результат: Результатом такого проєкту може бути не лише презентація, а й створення фотоальбому, оформлення куточка пам'яті в класі чи школі, написання статті для шкільної газети.

4. Практико-орієнтовані (прикладні) проєкти

Мета: створити конкретний продукт, який вирішує практичну проблему.

Рекомендації до проведення:

Продукт: На початку проєкту учні мають чітко уявляти кінцевий результат. Це може бути макет, модель, виріб, програма, сценарій тощо.

Використання інструментів: Навчіть учнів користуватися різними інструментами, технологіями та матеріалами, що відповідають завданню.

Оцінка ефективності: Кінцевий продукт має бути не просто створений, а й оцінений з точки зору його практичної цінності.

Методичні рекомендації із проведення STEM-проєктів у 5-9 класах

Етапи організації STEM-проєкту

1. Організаційний

Визначення теми проєкту. Тема має бути актуальною, цікавою для учнів та пов'язаною з їхнім повсякденним життям.

Формування команд. Оптимальна кількість учнів у команді — 3-5 осіб. Важливо, щоб команди були різнорівневими, що сприятиме взаємодопомозі та обміну знаннями.

Постановка проблеми та цілей. Чітко сформулюйте проблему, яку учні мають розв'язати, та визначте очікувані результати проєкту.

Розподіл ролей. Кожен учасник команди має отримати конкретну роль (наприклад, дослідник, інженер, дизайнер, аналітик). Це вчить відповідальності та ефективній взаємодії.

2. Пошуково-дослідницький

Збір інформації. Учні самостійно шукають необхідну інформацію з різних джерел: підручники, інтернет, науково-популярна література, інтерв'ю з експертами.

Мозковий штурм та розробка ідей. Команди генерують ідеї щодо розв'язання проблеми, обговорюють їх, аналізують переваги та недоліки.

Створення плану роботи. Учні розробляють детальний план реалізації проєкту, розподіляючи завдання та встановлюючи терміни.

3. Проєктно-технологічний

Створення прототипу. На цьому етапі учні створюють макет, модель або робочий прототип свого проєкту. Вони можуть використовувати різні матеріали та інструменти (конструктори, 3D-друк, програмування).

Тестування та вдосконалення. Учні тестують свій прототип, виявляють недоліки та вдосконалюють його. Це важливий етап, який вчить аналізувати результати та шукати шляхи їх покращення.

Ведення документації. Команди ведуть журнал проєкту, де фіксують усі етапи роботи, зроблені висновки та отримані результати.

4. Презентаційний

Підготовка презентації. Учні готують презентацію свого проєкту, використовуючи різні формати: Power Point, відеоролик, постер. Вони мають чітко представити проблему, процес її вирішення та отримані результати.

Захист проєкту. Кожна команда презентує свій проєкт перед однолітками та вчителями, відповідаючи на запитання.

Оцінювання. Оцінювання відбувається комплексно, з урахуванням не лише кінцевого результату, але й процесу роботи.

Рефлексія. Самооцінювання власного поступу у навчанні, взаємодії в команді.

Швидкими помічниками вчителя є програми штучного інтелекту. Ось приклад інструкції розроблений програмою gemini для виконання STEM-проєкту «Потреби людини» для учнів 5 класу

Тема, мета та команди

Тема проєкту: Потреби людини.

Мета: Дослідити потреби людини, виділити найважливіші та розробити прототип, що допоможе задовольнити одну з цих потреб.

Завдання: Створіть ідеальний будинок майбутнього, де будуть задоволені всі основні потреби людини.

Етап 1. Пошуково-дослідницький

Формування команд та розподіл ролей. Об'єднайтеся у команди по 3-5 учнів. Важливо, щоб у вашій команді був:

Дослідник : Шукає інформацію про потреби людини, її фізіологію та психологію.

Інженер : Розробляє ідеї для будинку майбутнього, проєктує його.

Дизайнер : Відповідає за зовнішній вигляд та інтер'єр будинку, створює макет або малюнок.

Аналітик : Веде записи, контролює виконання завдань, аналізує переваги та недоліки ідей.

Дослідження та розробка ідей

1. **Збір інформації:** Дослідіть, які бувають потреби людини. Використовуйте підручники, інтернет та додаткові джерела.
2. **Мозковий штурм:** Обговоріть, як можна задовольнити ці потреби за допомогою технологій. Наприклад, як можна вирішити проблему з нестачею їжі або води? Як забезпечити безпеку в будинку?
3. **Створення плану роботи:** Розробіть детальний план дій, де буде вказано, що і коли ви будете робити. Зафіксуйте терміни для кожного етапу.

Етап 2. Проєктно-технологічний

Створення прототипу та тестування

1. **Створення прототипу:** Сконструйте модель будинку майбутнього. Ви можете використовувати різні матеріали: картон, пластилін, конструктор LEGO, або створити макет на комп'ютері за допомогою простих програм.

- 2. Тестування та вдосконалення:** Покажіть свій прототип іншим командам. Попросіть їх оцінити ваш проєкт. Що їм подобається, а що можна покращити? Занотуйте всі зауваження та спробуйте вдосконалити свій прототип.

Ведення документації

Протягом усього проєкту ведіть **журнал**, де фіксуєте кожен етап роботи: ідеї, ескізи, зміни та висновки. Це допоможе вам краще зрозуміти, як ви прийшли до свого результату.

Етап 3. Презентаційний

Підготовка та захист проєкту

- 1. Підготовка презентації:** Підготуйте презентацію (наприклад, у PowerPoint) або створіть постер, де покажете свій будинок майбутнього. Чітко поясніть, які потреби людини ви задовольнили у своєму проєкті.
- 2. Захист проєкту:** Презентуйте свій проєкт перед класом та вчителем. Будьте готові відповісти на запитання щодо вашої роботи.

Оцінювання та рефлексія

Оцінювання: Разом з учителем оцініть свій проєкт. Врахуйте не лише кінцевий результат, а й те, як ви працювали в команді, наскільки добре ви дослідили тему та як презентували свою роботу.

Рефлексія: Обговоріть у команді, що вдалося найкраще, а що було найскладнішим. Подумайте, що ви зробили б інакше наступного разу.

Чекліст оцінювання проєкту

№	Критерії оцінювання	Максимальний бал	Оцінка	Коментарі
	I. Змістовність та якість дослідження			
1	Актуальність та оригінальність теми	5		
2	Глибина та повнота розкриття теми	10		
3	Використання різноманітних джерел інформації (не менше трьох)	5		
4	Наявність власного дослідження / експерименту	10		
	II. Практична частина (продукт проєкту)			
5	Відповідність продукту проєкту поставленій меті	10		
6	Оригінальність та творчий підхід до створення продукту	10		

№	Критерії оцінювання	Максимальний бал	Оцінка	Коментарі
7	Якість виконання (естетика, охайність, функціональність)	10		
	III. Організація роботи та командна взаємодія			
8	Наявність плану роботи та його дотримання	5		
9	Рівномірний розподіл обов'язків у команді	5		
10	Внесок кожного учасника в загальний результат	10		
	IV. Презентація та захист проекту			
11	Структурованість та логічність презентації	5		
12	Чіткість та переконливість виступу	5		
13	Вміння відповідати на запитання	5		
	V. Рефлексія			
14	Обґрунтування висновків та самооцінка	5		
Загальна сума балів		100		
Підсумкова оцінка				

STEM — це філософія освіти, яка охоплює навички навчання предметів у спосіб, що нагадує реальне життя.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Загальна середня освіта України в умовах воєнного стану та відбудови: упроваджуємо новий зміст освіти у 8 класі

*методичний poradник науковців Інституту педагогіки НАПН України
до початку 2025–2026 навчального року
методичні рекомендації*

За загальною редакцією О.М. Топузова, Т. М. Засекіної

Електронне видання

Видавництво «Педагогічна думка»
04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-а, корп. 2;
тел./факс: (044) 481-38-85
book-xl@ukr.net

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру видавців,
виготовлювачів і розповсюджувачів видавничої продукції
Серія ДК №3563 від 28.08. 2009 р.